MARS YILLIKLARI VE
FAHRENHEIT 451'İN YAZARINDAN
YARATICI YAZARLIK DERSLERİ

YAZIN SANATI VE YARATICI YAZARLIK

RAY BRADBURY

"ON İKİ YAŞIMDAN İTİBAREN
HER GÜN EN AZ BİN SÖZCÜK YAZDIM."

6:45

On iki yaşımdan itibaren her gün en az bin sözcük yazdım. Yıllar boyunca Poe bir omzumda, Wells ve Burroughs diğerindeydi. Onları seviyordum sevmesine ama beni boğuyorlardı. O zamanlar canavarlara, iskeletlere, sirklere, karnavallara, dinozorlara ve tabii Mars'a aşıktım.

Yaratıcılığın büyük sırrı şudur: Fikirlere kediler gibi davranman gerekir, sen onları değil onlar seni takip etmeli.

9 786059 878128

16,50 TL

HER ALTIKIRKBEŞ OKURU BİLİR Kİ BU FİYATA KDV DAHİLDİR.

Yazın Sanatı ve Yaratıcı Yazarlık / Ray Bradbury
1.baskı: Mayıs 2015

Yayın Yönetmenleri
Kaan Çaydamlı, Şenol Erdoğan
Kapak Tasarımı
Erol Egemen
Baskı
Çınar Matbaacılık
Sertifika no: 12638
(0-212) 628 96 00

©1994, Ray Bradbury
© **ALTI**KIRKBEŞ YAYIN
Sertifika no: 17613
Kadıköy'ün yağmurlu ve puslu sokaklarında hazırlanan bu kitap sizi uçurumdan aşağı atabilecek güce sahip olabilir. Herhangi bir şekilde ve özellikle izinsiz olarak iktibas edildiğindeKadıköy'ün o bilinen, serin ve rutubetli laneti, yıllar boyunca bunu yapanı takip eder, saçları dökülür, rüyasında sürekli olarak Kadıköy sokaklarından akın akın geçerek yıllık intiharlarını gerçekleştirmeye giden lemur sürüleri görür ve derin bir yalnızlığa gömülür.

ALTIKIRKBEŞ YAYIN
bir Kaybedenler Kulübü tribidir.
Kadife sokak 22/4 Bahariye - Kadıköy
Tel: (0–216) 4180413
www.altikirkbes.wordpress.com
E-satış: www. 645dukkan.com
altikirkbespublishing@gmail.com

Yazın Sanatı ve Yaratıcı Yazarlık

Ray Bradbury
Türkçesi: Deniz Kurt

ALTIKIRKBEŞ YAYIN
Kadıköy, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
9

YAZMANIN HAZZI
15

HIZLI KOŞ, SONRA DUR VEYA MERDİVENLERİN TEPESİNDEKİ ŞEY VEYA YAŞLI ZİHİNLERDEN GENÇ HAYALLER
23

ESİN PERİSİ BESLEME VE ELDE TUTMA REHBERİ
37

SARHOŞ VE BİSİKLETLİ
51

BİR KOYUP BEŞ ALMAK: FAHRENHEIT 451
67

BYZANTIUM'UN HEMEN BU TARAFI: KARAHİNDİBA ŞARABI
75

MARS'A GİDEN UZUN YOL
85

DEVLERİN OMUZLARINDA
91

GİZLİ ZİHİN
101

BENİM FİKİR TİYATROM
111

BİR FIÇININ İÇİNDE HAİKU PATLATMAK
115

YAZMA SANATINDA ZEN
125

. . . YARATICILIK ÜZERİNE
139

Konuk sanatçı ,
Green Town, Illinois, 1923

HAYAT AĞACINA TIRMANMAK, KENDİ KENDİNİ TAŞLAMAK VE KEMİKLERİN YA DA HEVESİN KIRILMADAN AŞAĞI İNMEK KİTAPTAN ÇOK DA UZUN OLMAYAN BAŞLIKLI BİR ÖN SÖZ

Kimi zaman dokuz yaşındaki halimin kapana kısılmışlığını fark edebilme ve ondan kaçabilme becerime şaşıyorum.

Nasıl oldu da 1929 yılının Ekim ayında, daha küçücük çocukken dördüncü sınıftaki arkadaşlarımın alayları yüzünden Buck Rogers karikatürlerimi yırtıp attıktan sadece bir ay sonra hepsinin birer gerizekalı olduğuna karar verip tekrar biriktirmeye başladım?

Bu sağduyu ve kuvvet nereden gelmişti? Ne yaşamıştım da, "Zaten ölüden farkım yok. Beni öldüren nedir? Neden acı çekiyorum? Çaresi nedir?" gibi şeyler söyleyebiliyordum?

Elbette hepsine cevabım vardı. Teşhisi koymuştum: Karikatürlerimi yırtmış olmak. Tedaviyi de bulmuştum: Yeniden biriktirmeye başlamak, hem de ne olursa olsun.

Öyle de yaptım. Ve iyileştim.

Ama yine de... Daha o yaşta? Her şeyimizi çevre baskısına göre şekillendirdiğimiz yaşta?

İsyan etme, hayatımı değiştirme ve yalnız kalma cesaretini nereden bulmuştum?

Olduğundan daha büyük bir mesele haline getirmeye çalışmıyorum; fakat lanet olsun, o dokuz yaşındaki çocuğu, artık her kimse, seviyorum. O olmasa bu denemeleri yazacak kadar yaşamazdım.

Cevabın bir kısmı tabii Buck Rogers'ı deli gibi seviyor olmamdı. Tutkumun, kahramanımın, bir tanemin yok edilmesine seyirci kalamazdım. Bu tıpkı en sevgili, can, yakın dostunuzun, kan kardeşinizin, hayatınızın merkezinin boğulmasını veya vurulmasını izlemek gibiydi. Böyle ölen arkadaşların geri dönüşü olmazdı. Halbuki Buck Rogers'a ikinci bir şans verebilirdim. Eğilip suni teneffüs yaptım ve işte! Doğrulup "Ha?" dedi.

Haykır. Zıpla. Oyna. O piçlere tozunu yuttur. Asla senin gibi yaşayamayacak onlar. Git ve yaşa.

Tabii asla piç gibi laflar kullanmazdım. İzin yoktu. "Kahretsin!" den fazlası değildi feryadım. *Hayatta kal!*

İşte bu şekilde karikatür biriktirdim, karnavallara ve panayırlara aşık oldum ve yazmaya başladım. Soracaksınız, yazmanın bize öğrettiği şey nedir o zaman?

İlki ve en önemlisi, yazmak bize yaşadığımızı ve bunun bir hak değil, bir armağan ve bir ayrıcalık olduğunu hatırlatır. Bize hediye edilmiş bu hayatı hak etmeliyiz. Hayat bizden bir karşılık bekler, çünkü bize can bahşetmiştir.

Sonuç olarak her ne kadar sanatımız bizi savaş, yoksulluk, haset, açgözlülük, yaşlılık ya da ölümden koruyamıyor olsa da tüm bunların arasına sıkışmış bize canlılık verebilir.

İkincisi, yazmak hayatta kalmaktır. Sanatın her dalı, ve elbette her iyi sanat eseri, budur.

Çoğumuz için yazmamak ölmektir.

Her gün silahlarımızı kuşanmalı ve savaşın tamamen kazanılamayacağını bilsek dahi küçük bir müsabakada olsun savaşmalıyız. Kazanmak için harcanan en ufak çaba bile o günün sonunda bir tür zaferdir. "Bir gün çalışmazsam bunu ben bilirim, iki gün çalışmazsam eleştirmenler anlar, üç günden sonra dinleyiciler de öğrenir," diyen piyanisti bir hatırlayın.

Yazarlar için de bunun bir benzeri geçerlidir. Elbette o birkaç gün içinde tarzınızı -o da artık neyse- kaybedecek değilsiniz.

Onun yerine dünya sizi yakalayıp bıktırmaya çalışacaktır. Eğer her gün yazmazsanız zehir vücutta birikir ve ya ölmeye başlarsınız ya da delirmeye; yahut ikisi birden.

Yazma sarhoşluğundan çıkmamalısınız ki gerçeklik sizi yok edemesin.

Çünkü yazmak, yatağınızda can çekişen bir balık gibi nefes almak için çırpınmayın, yiyebilin, içebilin, sindirebilin diye hakikatin, hayatın, gerçekliğin doğru reçetesini yazar.

Seyahatlerimde bir gün bile yazmasam huzursuzlaşmaya

başladığımı fark ettim. İki gün geçince ürpermeler geliyor. Üçüncü günde delirdiğimden şüphelenmeye başlıyorum. Dördüncü gün ise balçıkta debelenen bir domuzdan farksızım. Bir saat yazmak ise kuvvet ilacım. Hemen ayaklanıyor, etrafta koşuşturup temiz tozluklarımı getirmelerini bağırmaya başlıyorum.

Öyle ya da böyle, bu kitap aslında bunun hakkında.

Gün batımını görebilmek için her sabah bir çimdik arsenik almak. Sonra gün batımında da sabaha çıkabilmek için bir çimdik daha.

Bu küçük arsenik dozları bağışıklık kazan ve sonradan ölme diye.

Yaşamın içinde iş bu dozajdır. Hayatı beceriyle idare etmek için parlak renkli küreleri siyah olanlara ekleyip hakikatin varyasyonlarını harmanlarsın. Bize direkt olarak ailemiz ve arkadaşlarımız aracılığıyla musallat olan veya gazete ve televizyondan duyduğumuz hayatın türlü musibetiyle başa çıkmak için varoluşun büyük ve mükemmel olgularını kullanırız.

Bu musibetleri inkar etmenin faydası yok. Hangimizin kanserden ölen bir tanıdığı olmadı? Bir üyesi trafik kazasında ölmeyen veya sakatlanmayan aile var mı? Benim bildiğim yok. Benim çevremde bir hala, bir dayı, bir kuzen ve altı tane arkadaş bir otomobil yüzünden öldü. Bu listenin sonu yok ve onunla yaratıcı bir biçimde savaşmazsak bizi ezip geçer.

Bu demektir ki, yazmak bir tedavi. Tabii aslında tam olarak değil. Asla hastanedeki ebeveynlerinizi veya mezardaki hayatınızın aşkını aşmanızı sağlayamaz.

"Terapi" sözcüğünü kullanmayacağım. Çok temiz, çok steril bir laf. Yalnızca diyorum ki, ölüm diğerlerini yavaşlatırken sen sıçrama tahtanı kurmalı ve daktilona balıklama atlamalısın.

Başka zamanların, çok eski zamanların şair ve sanatçıları az önce söylediğim veya bu denemelerde yazdığım şeylerin hepsini biliyorlardı. Aristoteles senelerce aynı şeyleri söyledi. Son zamanlarda dinlediniz mi onu?

Bu denemeler otuz yıllık süre zarfında çeşitli zamanlar-

da özel bazı keşifleri dile getirmek ve özel ihtiyaçlara cevap vermek üzere yazıldı. Ancak hepsi sarsıcı öz keşiflere ve derin kuyunuzu ziyaret etmeye karar verip de içine haykırırsanız duyacaklarınıza karşı sonsuz hayranlığın aynı gerçeklerini yansıtıyor.

Tam bu satırları yazarken genç ve tanınmamış bir yazardan *The Toynbee Convector*'da keşfettiği mottomla yaşayacağına dair bir mektup aldım.

". . . yavaşça uzanmak ve yalanı doğrulamak . . . her şey sonunda bir vaattir . . . yalan gibi gözüken şey aslında köhnemiş bir ihtiyaç olan doğma isteğidir. . . ."

Şimdi ise:

Yakın zamanda kendimi tarif etmek için yeni bir benzetme buldum. İstersen senin olsun.

Her sabah yataktan fırlayıp bir mayına basıyorum. O mayın benim.

Patlamadan sonra günün kalanını parçaları birleştirmekle geçiriyorum.

Şimdi sıra sende. Fırla!

YAZMANIN

HAZZI

Ş e v k .

Zevk. Bu sözcükleri ne kadar da nadir duyuyoruz. Dahası, bu sözler ile yaşayan ne kadar az insan var. Halbuki bir yazarın makyaj çantasındaki başlıca eşyaları, eserlerini şekillendiren ve onu gitmek istediği yönde iteleyen şeyi sorsalar cevabım şevkini arayın ve zevkini bulun demek olur.

Herkesin bir en sevdiği yazarlar listesi vardır. Benim de var. Dickens, Twain, Wolfe, Peacock, Shaw, Molière, Jonson, Wycherly, Sam Johnson. Şairler: Gerard Manley Hopkins, Dylan Thomas, Pope. Ressamlar: El Greco, Tintoretto. Müzisyenler: Mozart, Haydn, Ravel, Johann Strauss (!). Tüm bu isimlere baktığımızda kah büyük kah küçük, fakat muhakkak önemli bir şevk, iştah ve arzu görürüz. Shakespeare veya Melville dendiğinde aklımıza fırtına, şimşek, rüzgar gelir. Her biri sonsuz veya dar kanvaslar üzerinde büyüklü küçüklü formlar yaratmayı biliyordu. Onlar tanrıların evlatlarıydı. İşlerindeki eğlenceyi biliyorlardı. Hem de hayatları süresince ara sıra yaratmakta zorlanmalarına veya özel hayatlarında başlarına gelen türlü talihsizlik ve trajediye rağmen. Önemli olanlar onların ellerinden ve akıllarından bize kalan şeylerdir ve bunlar tıka basa vahşi bir güç ve entelektüel enerji doludur. Nefret ve çaresizlik bile bir tür sevgiyle aktarılmıştır.

El Greco'nun uzun figürlerine bir bakın ve eğer yapabiliyorsanız yaptığı işten haz duymadığını söyleyin. Gerçekten Tintoretto'nun "Hayvanların Yaratılışı"en geniş ve kapsamlı anlamıyla "eğlence"den başka bir şeye dayalıymış gibi yapabilir misiniz? En iyi caz "Sonsuza dek yaşayacaksın, ölüme inanma" diyendir. En güzel heykel, tıpkı Nefertiti'nin büstü gibi, tekrar tekrar "Güzel olan buradaydı, burada ve daima burada olacak" der. Saydığım adamların her biri yaşamın cıvasından bir damlayıavucuna alıp zaman içinde dondurdu ve yaratıcılı-

ğının aleviyle "Bakın ne güzel, değil mi?" diye göstermek için dönüştürdü. Ve güzeldi de.

Bütün bunların günümüzde kısa hikaye yazmakla alakası nedir peki?

Yalnızca şu: Eğer şevk, zevk, sevgi, eğlence olmadan yazıyorsan yarım bir yazarsındır. Yani bir gözün piyasada, bir kulağın avangart zümrelerdeyken kendin olamıyorsun demektir. Hatta kendini bile tanımıyorsun. Çünkü bir yazarın hissetmesi gereken en önemli şey heyecandır. Duygu ve heves dolu olmalıdır. Böyle bir enerjisi yoksa gitsin şeftali toplasın ya da çukur kazsın daha iyi. Allah bilir sağlığı için daha iyi olacaktır.

En son ne zaman birisine karşı gerçek hayatta duyduğun nefret veya sevginin kağıda sızdığı bir hikaye yazdın? En son ne zaman terk etmediğin bir önyargını sayfaya bir yıldırım gibi fırlatmaya cesaret ettin? Hayatındaki en iyi ve en kötü şeyler neler ve ne zaman onları fısıldayarak veya haykırarak dışa vuracaksın?

Mesela diyelim, dişçinin bekleme odasında karıştırdığın *Harper's Bazaar*'ı bir köşeye fırlatıp daktiloya koşmak ve komik bir öfkeyle kimi zaman şaşırtıcı derecelere varan aptal züppeliklerine saldırmak müthiş olmaz mıydı? Yıllar önce yaptığım buydu. Bazaar fotoğrafçılarının, o sapkın eşitlik anlayışlarıyla, Porto Riko'nun bir arka sokağındaki insanları en lüks kuaförlerde sıra bekleyen kendilerinden de sıska o yarı-kadınlar için kasım kasım kasılarak poz veren bir deri bir kemik mankenlerin arkasında dekor olarak kullandıkları bir sayıya daha rast gelmiştim. Fotoğraflar beni öylesine hiddetlendirmişti ki, daktiloma koştum, yürüdüm demiyorum bak, ve *Sun and Shadow*adlı hikayeyi yazdım. Hikaye, her fotoğrafa gizlice sızıp pantolonunu indirerek Bazaar fotoğrafçısının gününü mahveden Porto Rikolu yaşlı bir adam hakkındaydı.

Aranızda böyle bir şeyi yapmış olmak isteyecek birkaç kişi olduğuna adım gibi eminim. Yazarken çok eğlendim; kıs kıs gülmek, anıra anıra kahkaha atmak acayip rahatlatıcı geldi. Gerçi hiçbiri Bazaar editörlerinin kulağına kadar gitmemiştir.

Ama birçok okurunkine gitti ve "Bastır Bazaar, bastır Bradbury" diye tezahürat ettiler. Yendiğimi iddia etmiyorum. Fakat boks eldivenlerimi astığımda üzerlerinde kan vardı.

En son ne zaman böyle bir kızgınlıkla bir hikaye yazdın?

En son ne zaman gece yürümekten, yürürken düşünmekten hoşlandığın için mahallende polis tarafından çevrildin? Bu bana iyicesinir olup *The Pedestrian*adlı öyküyü yazdıracak kadar çok oldu.Hikaye elli yıl sonraki bir gelecekte bir adamın ekranların dışındaki dünyaya bakmak ve klimasız hava solumaktaki inadı yüzünden tutuklanıp klinik çalışmaya tabi tutulmasını anlatıyordu.

Sinir ve öfkeyi geçtim; peki ya sevgi? Dünyada en çok sevdiğin şey nedir? Büyük veya ufak tefek şeyleri diyorum. Tramvay mı, ya da belki bir çift tenis ayakkabısı? Bir zamanlar çocukken bunlar bizim için ne kadar büyülü şeylerdi. Geçen yıl bir çocuğuntarihin tüm fırtınaları gibi kokan, yosun yeşili koltukları ve mavi ışıklarıyla eski birtramvaydadaha sıkıcı, daha pratik bir otobüsle değiştirilmeden önceki son yolculuğunu anlatan bir hikaye yayımladım. Başka bir hikayem ise nehirlerin, evlerin, caddelerin ve çalıların, kaldırımların, köpeklerin üzerinden atlama gücü veren tenis ayakkabıları isteyen bir çocuk hakkındaydı. Ayakkabılar çocuk için savanlardaki dalga dalga ceylan ve antilop sürüleri gibiydi. Ayakkabıların içinde zincirlerinden boşanmış nehirlerin ve yaz fırtınalarının enerjisi saklıydı. Onları dünyadaki her şeyden daha çok istiyordu.

Kısacası benim formülüm bu.

Dünyadaki diğer her şeyden fazla istediğin nedir? Neyi seviyorsun, ya da neyden nefret ediyorsun?

Bir şeyi tüm kalbiyle isteyen, ya da istemeyen, kendin gibi bir karakter bul. Ona direktifler ver. Harekete geçir. Sonra da elinden geldiğince hızlı bir şekilde onu takip et. Karakter olanca sevgisi, ya da nefretiyle seni hikayenin sonuna kadar götürecektir. İsteğinin şevki ve zevki, ki şevk sevgide olduğu kadar nefrette de vardır, etrafı ateşleyecek ve daktilonunu otuz derece ısıtacaktır.

Tüm bunları yaptığı işi bilen yazarlara söylüyorum. Yani koşmaya çalışırken tökezlemeyecek kadar dilbilgisine hakim ve edebi birikimi olan yazarlara. Aynı nasihatler acemi yazarlar için de geçerli olsa da, adımları sırf teknik sebeplerden dolayı kayabilir. Böyle bir durumda bile tutku günü kurtaracaktır.

Her hikayenin tarihi hava durumu gibi okunabilir olmalıdır: Bugün hava sıcak, yarın ise soğuk. Bugün öğleden sonra evi yak, yık. Yarın cızırdayan közlerin üstüne soğuk su dök. Düşünecek, kesip biçecek vaktin olsun yarın. Ama bugün patlat, parçala, dağıt! İlk altı veya yedi taslak nasılsa işkence gibi gelecek. O zaman neden ilk taslakta dışarıda bir yerlerde hikayeni okurken ateş alacak birilerinin olduğunu umarak biraz eğlenmene bakmıyorsun ki?

Büyük bir ateş olması şart değil. Ufak bir alaz, belki bir mum alevi olabilir; tramvay gibi mekanik bir mucizeye veya sabahları çimlerde koşuşan bir çift ayakkabı gibi basit bir mucizeye duyulan özlem. Küçük sevgileri ara, küçük kırgınlıkları bul. Ağzında tutup tatlarını almaya çalış, daktilona geçir. En son ne zaman bir şiir kitabı okudun, veya bir öğleden sonranı birkaç makale okumaya ayırdın? Hiç Amerikan Geriatri Derneği'nin, "yaşlı hastalıkları ve yaşlanma süreciyle ilgili araştırma ve klinik çalışmalar" hakkındaki resmi yayın organı *Geriatrics* dergisinin herhangi bir sayısını okudun mu? Veya North Chicago'da Abbot Laboratuvarları'nın yayımladığı, "Sezaryende Tübokürarin Kullanımı", "Epilepside Phenurone Kullanımı" gibi makalelerin yanı başında William Carlos Williams ve Archibald Macleish'in şiirlerini, Clifton Fadiman ve Leo Rosten'ın öykülerini, John Groth, Aaron Bohrod, William Sharp ve Russell Cowles'ın çizim ve illüstrasyonlarını basan *What's New* dergisini, okumayı geçtim, gördün mü? Absürt mü? Belki de. Ama yine de fikirler her yerden çıkabilir. Tıpkı yoldan ister absürt, ister korkunç, ister ince haliyle güzellikten anlayan biri geçmediği için çimenler arasında çürüyüp giden düşmüş elmalar gibidir.

Gerard Manley Hopkins bunu şöyle anlatır:

Tanrıya şükürler olsun, lekeli şeyler için.

Alaca bir inek gibi rengarenk gökyüzü için;
Sırtında pembe benleriyle sudaki benekli alabalık için;
Ateşteki közler, dökülen kestaneler, sakanın kanatları;
İşle, nadasa bırak, sür, yamalı toprak için;
Ve her zanaat için, ve takımı taklavatı.
Aykırı, özgün, yedek, tuhaf her şey;
Hercai ne varsa artık, ve artık nasıl olduysa
Tez, atıl, tatlı, mayhoş, parlak, loş her şeyle çillenmiş;
Yarattığının güzelliği değişimin ötesinde,
Ona şükürler olsun.

Thomas Wolfe dünyayı yedi ve lav olarak kustu. Dickens ömrünün her saatinde farklı bir masadan yedi. Toplumun tadına bakan Molière, Pope ve Shaw gibi dönüp neşterini aldı eline. Edebiyat kosmosunun neresine bakarsanız bakın, büyük isimlerin işi gücü nefret etmek ve sevmek olmuştur. Bu asli işi yazılarında işe yaramaz bulduğun için bırakmış olabilir misin? O halde bütün eğlenceyi kaçırıyorsun demektir. Öfkenin ve gerçeklerle yüzleşmenin, sevmenin ve sevilmenin, beşikten mezara içinde dans ettiğimiz bu maskeli balo tarafından sürüklenmenin eğlencesini diyorum. Hayat kısa, ızdırap kaçınılmaz, ölüm kesin.Yine de yaptığın işte neden yol boyunca üzerinde Şevk ve Zevk yazan iki uçan balon taşımayasın ki? Elimde o balonlarla mezarıma doğru giderken gerzeğin tekinin kıçına bir şaplatmayı, güzel bir kızın saç örgüsüne dokunmayı, hurma ağacına çıkmış bir velete el sallamayı planlıyorum.

Bana katılmak isteyen olursa başımın üstünde yeri var; ne de olsa yer sıkıntımız yok.

1973

HIZLI KOŞ,

SONRA DUR

VEYA

MERDİVENLERİN

TEPESİNDEKİ ŞEY

VEYA

YAŞLI ZİHİNLERDEN

GENÇ HAYALLER

Hızlı koş, sonra dur. Bu yazarların sürüngenlerden alacağı ders olmalı. Hayatta kalma becerisine sahip her hayvana baktığımızda aynı şeyi görürüz. Fırla, koş, dur. Bir göz kırpışı kadar kısa, kamçı kadar seri, buhar kadar uçucu, bir an burada, bir an sonra yok. Bu yetenekler sayesinde dünyada hayat devam ediyor. Hayat bir şeyden kaçmak için koşmadığı her zaman aynı amaçla heykel gibi hareketsiz durur. Sinek kuşu mesela, bir an vardır bir an yoktur. Düşünceler yaz sisleri gibi, kozmik bir boğaz temizleme, bir yaprağın düşme sesi gibi yükselip göz kırpar. Ardında bir fısıltı bırakır.

Biz yazarlar sürüngenlerden ne öğrenebilir, kuşlardan ne ders alabiliriz? Gerçek sürattedir. Ne kadar hızlı içini dökersen, ne kadar çabuk yazarsan o kadar dürüstsündür. Düşünce ise tereddüttedir. Bekledikçe yakalamak için tuzak kurmaya değer tek tarz olan gerçeğin ta kendisi dışında bir şeyler tutturma çabaları başlar.

Bu telaş ve koşuşturma arasında ne olacak? Etrafının rengine bürünen bir bukalemun ol. Bir çakıl taşı ol. Tozlar arasında dur. Dedenin penceresinin önündeki hortumun yanındaki yağmur suyu dolu fıçının içinde bekle epey. Üstünde dolma kalemle "Haziran sabahı, 1923 yazının ilk günü. 1926 yazı, Havai Fişek Gecesi. 1927: Yazın Son Günü. KARAHİNDİBALARIN SONUNCUSU, 1 Ekim." Yazan bir ketçap şişesinin içindeki karahindiba şarabı ol.

Bunların tümünden *Weird Tales* dergisinden 20 dolar aldığın ilk yazarlık başarını elde et.

Korkutucu ve ürkütücü, neredeyse tamamen yabancısı olduğun yeni bir türde yazmaya ilk adımı nasıl atarsın?

Çoğunlukla körü körüne başlarsın. Ne yaptığından pek haberin yoktur. Bir bakarsın bitmiş. Belli bir yazım stilinde çığır açmak üzere çıkmamışsındır yola. Kendi hayatından ve gece kabuslarından damıtırsın. Sonra bir anda gözlerini açarsın ve neredeyse yepyeni bir şey yaratmış olduğunu görürsün.

Hangi alanda yazarsa yazsın her yazarın sorunu, kendisinden öncekilerin ve o gün basılan kitap ve dergilerin yazdıkları tarafından kısıtlanmış olmasıdır.

Ben Dickens, Lovecraft ve Poe'nun ve daha sonra Kuttner, Bloch ve Clark Ashton Smith'in geleneksel hayalet hikayelerini keyifle okuyarak büyüdüm. Büyük ölçüde bu yazarlardan etkilenerek hikayeler yazmayı denedim. Ancak yalnızca sözcük ve biçemden ibaret dört katlı çamurdan pastalar yapmakla kaldım. Yüzmek bir yana, suda dağılıp iz bırakmadan battılar. Sorunumun ne olduğunu anlamak için fazla genç ve öykünmekle fazla meşguldüm.

Yaratıcı benliğimi lise son sınıfta memleketimdeki derin bir vadiden ve beni geceleri nasıl korkuttuğunu anlattığım bir anımı yazarken neredeyse yanlışlıkla buldum diyebilirim. Fakat vadiyle ilgili bir hikayem yoktu, bu nedenle gelecekteki yazılarımın gerçek kaynağını keşfetmem birkaç yıl sonra gerçekleşti.

On iki yaşımdan itibaren her gün en az bin sözcük yazdım. Yıllar boyunca Poe bir omzumda, Wells, Burroughs ve *Astounding* ile *Weird Tales*'de yazan diğer tüm yazarlar diğerindeydi.

Onları seviyordum sevmesine ama beni boğuyorlardı. Gerektiğinde başımı çevirmeyi ve dönüp kendime de değil, kafamın içinde olup bitenlere bakmayı henüz öğrenmemiştim.

İşte o sıralar öykünmenin tehlikeli mayın tarlalarında yolumu bulmama yardım eden sözcük çağrışımının getirdiği cicileri ve öcüleri keşfetmeye başladım. Sonunda eğer bir mayına basacaksam, en azından kendi mayınıma basmam gerektiğini anlamıştım. Uçacaksan, kendi sevinç ve kederlerinle uçacaksın havaya.

Sevdiklerim ve nefret ettiklerimle ilgili kısa notlar ve tanımlar yazmaya başladım. Yirmi ve yirmi birinci yaşlarım boyunca yaz öğleden sonralarını ve Ekim gecelerini turlayıp aydınlık ve karanlık vakitlerin birinde kendimi bulacağımı hissettim.

Sonunda, yirmi iki yaşındayken bir öğleden sonra buldum. Sayfaya "Göl" başlığını attıktan iki saat sonra hikaye bitmişti. İki saat boyunca gözümden damlayan yaşlar, ensemdeki ürpermiş tüylerle o güneşli sundurmada oturmuştum.

Neden tüylerim ürperdi ve salya sümük oldum?

En azından gerçekten düzgün bir hikaye yazmış olduğumun farkındaydım. On sene yazdıktan sonra ilk defa. Üstelik sadece düzgün bir hikaye değil, bir tür melez, neredeyse görülmemiş bir şeydi. Alışılmış bir hayalet hikayesinden çok sevgi, zaman, hatıralar ve boğulma hakkında bir hikayeydi.

Hikayeyi dergi editörü Julie Schwartz'a gönderdim. Beğenmesine beğendi ama alışılmış bir hikaye olmadığı için satmanın zor olabileceğini söyledi. *Weird Tales* de hikayenin etrafında dolanıp uzun bir çomakla iki dürtükledikten sonra, çizgisine pek uymasa bile "aman ne olacak" deyip basmaya karar verdi. Fakat bir dahaki sefer klasik hayalet hikayelerinden yazmaya söz vermeliydim! Verdim. Onlar da bana yirmi dolar verdiler ve herkesin istediği oldu.

Bir kısmınız sonra ne olduğunu zaten biliyordur. Aradan geçen kırk dört yıl boyunca "Göl" defalarca yeniden basıldı. Diğer dergilerin editörlerinin dikkatini sümüklü burnu ve diken diken olmuş tüyleriyle bu adama çeken hikaye bu oldu.

Bundan önemli, hızlı veya ufak bile bir ders çıkarmış mıydım peki? Hayır. Klasik hayalet hikayeleri yazmaya geri döndüm. Yazarlık hakkında bir şey anlamayacak kadar gençtim ve keşfettiğim bazı şeyleri yıllar boyu kendim bile fark etmedim. Etrafta amaçsızca dolanan yetersiz bir yazardım.

Yirmili yaşlarımın başında korku janrında nadiren bulduğum şaşırtıcı konseptlerim ve uygulamadaki daha da nadir sürprizlerim dışında sıradandım. Bilimkurguda tam bir felakettim, polisiyede ise gülünç derecesinde kötüydüm.

Stark'ın Mars'ta geçen harika hikayelerini okumak veya *Flynn's Detective*'ini gıptayla taklit etmeye çalışmak üzere her Pazar California Santa Monica'daki Muscle Beach'de buluştuğum sevgili arkadaşım Leigh Brackett'tan çok etkileniyordum.

Yıllar geçtikçe art arda isimler sıraladığım başlık listeleri yapmaya başladım. Bu listeler sonunda iyi malzemelerimi gün yüzüne çıkmaya teşvik ettiler. Kafamın tepesindeki bir kapağın hemen altında saklı, gerçek bir şeye doğru yaklaştığımı hissediyor gibiydim.

Listeler aşağı yukarı şöyle şeylerdi:

GÖL. GECE. CIRCIR BÖCEKLERİ. VADİ. TAVAN ARASI. BODRUM. KAPAK. BEBEK. KALABALIK. GECE TRENİ. SİS DÜDÜĞÜ. TIRPAN. KARNAVAL. ATLIKARINCA. CÜCE. AYNALI LABİRENT. İSKELET.

Listede belli bir motif görmeye başladım. Basitçe kağıda fırlattığım bu sözcükler adeta bilinçaltıma kuşlara ekmek atmasını söylüyordu.

Listeyi elden geçirirken gözüme sirk ve karnavallarla ilgili eski ilgi ve korkum çarptı. Annem beni ilk defa atlıkarıncaya bindirdiğinde nasıl dehşete düştüğümü hatırlamış, unutmuş ve yeniden hatırlamıştım. Org avaz avaz çalıyor, dünya dönüyor, korkutucu atlar zıplıyordu. Bu şamataya benim çığlıklarım da eklendi. Sonra yıllarca bir atlıkarıncanın yakınına bile gitmedim. Seneler sonra tekrar bindiğimde de, bana "Uğursuz Bir Şey Geliyor Bu Yana"yı yazdırdı.

Bu olanlardan çok daha önce listeler yapmaya devam ediyordum.

ÇAYIR. OYUNCAK SANDIK. CANAVAR. TYRANNOSAURUS REX. SAAT KULESİ. İHTİYAR ADAM. İHTİYAR KADIN. TELEFON. KALDIRIMLAR. TABUT. ELEKTRİKLİ SANDALYE. SİHİRBAZ.

Bu isimlerden kalan yere bilimkurgu hikayesi olmayan bir bilimkurgu hikayesi çiziktirdim. Başlığım *R Is for Rocket*-di. *King of the Gray Spaces* adıyla basıldı. İçlerinden biri Uzay Akademisi'ne gitmek üzere seçilmiş, diğeri ise evde kalacak çok yakın dost olan iki çocuğun hikayesiydi. Neredeyse bütün

bilimkurgu dergileri öyküyü reddetti. Çünkü her ne kadar olay uzay yolculuğu de olsa, sonuçta konu bazı olaylarla test edilen bir dostluktu. *Famous Fantastic Mysteries*'den Mary Gnaedinger hikayeme bir göz attıktan sonra yayımladı. Bu hikayenin beni kimilerinin bayıldığı, kimilerinin aslında bilimkurgu değil insanlar hakkında yazdığım ve cehenneme kadar yolumun olduğu gibi gerekçelerle eleştirdiği bir bilimkurgu yazarına dönüştüren bir hikaye olduğunu bile fark edemeyecek kadar gençtim hala.

Listeler yapmaya devam ettim. Sadece gece, kabuslar, karanlık ve tavan arasında kalmış eşyaların değil insanların uzayda kullandığı aletlerin ve dedektiflik dergilerinden aldığım fikirlerin listelerini. Yirmi dört yaşındayken *Detective Tales* ve *Dime Detective*'de yayımlanmış hikayelerimin hiçbiri ikinci defa okumaya değmez. Beni korkutan Meksika anıları veya Los Angeles şehir merkezindeki Pachucho isyanları gibi yanlışlıkla da olsa fena sayılmayacak işler çıkardığım oldu. Fakat dedektif/polisiye/gerilim janrını özümsemem ve *Death Is a Lonely Business* romanımda uygulayabilmem kırk yıllık ömrümün büyük bir kısmını aldı.

Listelerim diyordum. Neden diyordum peki? Sana ne anlatmaya çalışıyor olabilirim? Eğer bir yazarsan, veya bir gün olmak istiyorsan beyninin kalanını tarayıp yaptığın böyle listeler benim başarısızlıklarımın sonunda kendimi bulmamı sağladığı gibi senin de kendini keşfetmene yardımcı olabilir.

Bu listeleri inceler, bir isim seçer ve bu isim üzerine uzun bir düzyazı şiir kompozisyonu yazmaya başlardım.

Sayfanın ortalarına doğru veya ikinci sayfada bu düzyazı şiir bir hikayeye dönüşmeye başlardı. Adeta bir anda bir karakter belirip "Hey, bu benim!" veya "Bu fikir hoşuma gitti!" demiş gibi. Sonra bu karakter benim yerime hikayeyi bitirirdi.

Listelerimden bir şeyler öğrendiğim artık belliydi; dahası karakterlerimin, onlara fırsat ve kendi kafalarını, yani kendi arzu ve nefretlerini verirsem, işimi benim yerime yapabildiklerini de öğrenmiştim.

Listeme bakıp İSKELET sözcüğünü görünce çocukken yaptığım ilk resimlerden birini hatırladım. Kız kuzenlerimi korkutmak için iskeletler çizerdim. Doktorlardaki o çıplak kafatası, kaburga ve leğen kemikleri beni büyülerdi. En sevdiğim melodi "'Tain't No Sin To Take Off Your Skin, and Dance Around in Your Bones" idi.

Çocukluk resimlerimi ve melodimi hatırlayınca bir gün boğaz ağrısı şikayetiyle doktorumun muayenehanesine doğru seğirttim. Adem elmama ve iki yanındaki tendonlara dokunup tıbbi tavsiye istedim.

"Hastalığınız ne, biliyor musunuz?" diye sordu.

"Neymiş?"

"Gırtlağınızı fark etmişsiniz!" diye kıkırdadı. "Aspirin alın geçer. İki dolar rica edeyim!"

Gırtlağın keşfi! Tanrım ne kadar da güzel! Eve doğru sekerken boğazımı, ardından kaburgalarımı, sonra omurilik soğanımı ve diz kapaklarımı duyumsadım. Vay anasını! Hemen derisinin altında, etinin içinde tarih boyunca her gotik korku öğesinin sembolü olan iskeletin saklı olduğunun farkına varıp dehşete düşen bir adamın hikayesini yazmalıydım!

Hikaye birkaç saat içinde kendi kendine yazıldı.

Son derece bariz, fakat korku edebiyatı tarihinde kimsenin kağıda dökmeyi akıl etmediği bir fikirdi. Daktilomdan kafamı kaldırdığımda elimde altı yaşındayken ilk kafatasımı ve kemiklerimi çizdiğimden beri tenimin altında pusuda bekleyen yepyeni, tamamen orijinal bir öykü vardı.

İvme kazanmıştım. Fikirler daha da sık gelmeye başladı, hepsi de listelerimden. Dedemlerin tavan arasında ve bodrumunda sinsi sinsi dolaştım. Gece trenlerinin Kuzey Illinois manzarasını yaran düdüklerini dinledim. Ve ölüm oradaydı, sevdiklerimi uzakta bir mezarlığa götüren bir cenaze treniydi. Hokkabaz kardeşler Barnum ve Bailey'nin sabah beşte şafak sökmeden geldiğini, tüm sirk hayvanlarının daha güneş doğmadan çadırların devasa mantarlar gibi yükseleceği çayıra doğru yürüdüğünü hatırladım. Bay Elektriko ve

elektrikli sandalyesini hatırladım. Sihirbaz Blackstone'un sihirli mendilleri dans ettirişini ve sahnedeki fili gözden kaybettiğini hatırladım. Dedemin, kız kardeşimin, halalarımın ve kuzenlerimin tabutlarında, kelebeklerin çiçekler gibi konup kaldığı, çiçeklerin ise kelebekler gibi uçup gittiği mezarlarında yattığını hatırladım. Günlerce kayıp olan köpeğimin bir kış gecesinin köründe tüylerinde kar, çamur ve yapraklarla döndüğünü hatırladım. Böylece isimlerde saklanmış, listelerde sıkışmış hikayeler akın akın akmaya, bu anılardan fışkırmaya başladı.

Köpeğim ve kışlık tüyleri *The Emissary*'ye dönüştü. Bu hikayede yatalak hasta bir oğlan çocuğu köpeğini mevsimleri kürkünde toplayıp getirmek üzere yolluyordu. Ve sonra bir gün köpek yolculuğundan dönüyor ve mezardan "arkadaş" getiriyordu.

YAŞLI KADIN maddesinden iki hikayem çıktı. Bir tanesi öldüğünü kabul etmeyip cenaze levazımatçılarının vücudunu iade etmesini talep eden yaşlı bir kadın hakkındaki*There Was an Old Woman*; ikincisi de çok ihtiyar bir kadının bir zamanlar kendileri gibi genç, kız ve çocuk olduğuna inanmayan çocuklar hakkındaki *Season of Disbelief*idi. İlki ilk hikaye toplamam *Dark Carnival*'da yayımlandı. İkincisi ise kendime hazırladığım "Karahindiba Şarabı" adlı sözcük çağrışım testimin bir parçası oldu.[1]

Kişisel gözlemlerin, tuhaf heveslerin ve acayip fikirlerin kıymetini açıkça görebiliyoruz, değil mi? Yaşlı insanlar beni etkiliyordu. Gözlerim ve körpe zihnimle gizemlerini çözmeye çalışıyor, bir zamanlar benim gibi oldukları ve bir gün onlar gibi olacağım gerçeğine sürekli hayret ediyordum. Mümkün değildi bu! Fakat küçük kız ve oğlan çocuklarının acımasız bir şaka sonucu berbat bir halde, yaşlıbedenler içinde hapis olduğunu gözlerimle görüyordum.

Listeme ilk defa on iki, ikincisinde de on dört yaşındayken karnavalda gördüğüm fetüs kavanozlarının şoku nedeniyle soktuğum KAVANOZ başlığını yürüttüm. 1932 ve 1934'te,

1 "Dandelion Wine" 1957

fi tarihinde biz çocuklar seks ve üreme hakkında hiçbir şey bilmezdik. Bu nedenle karnaval alanında dolanırken etiketli kavanozların içinde insan, kedi, köpek fetüsleri gördüğümde nasıl afalladığımı tahmin edebilirsiniz. Bu doğmamış ölülerin görüntüsü beni dehşete düşürmüştü ve kafamda gecenin ilerleyen saatlerinde ve sonraki yıllarda hayatla ilgili birçok yeni gizem uyandırdılar. Anne ve babama o kavanozlar ve formaldehit içinde yatan fetüsler hakkında tek kelime etmedim. Hakkında konuşmamanın daha iyi olacağı bazı gerçeklerle karşılaştığımın farkındaydım.

Elbette "Kavanoz" yazdığım anda karnaval, fetüsler ve o eski korkular yeniden yüzeye çıktı ve parmak uçlarımdan daktiloma akmaya başladı. O eski gizem sonunda huzur bulacağı bir yer bulmuştu; bir hikaye.

Sonra listemde başka bir başlık buldum, KALABALIK. Hırsla tuşlara basarken on beş yaşındayken yaşadığım ağır bir travmayı anımsadım. Duyduğum ses üzerine arkadaşımın evinden koşarak sokağa çıkmış ve sokaktaki bir kasisten havalanıp bir telefon direğine çarpmış bir arabayla karşılaşmıştım. Araba ikiye bölünmüştü. İki kişi asfaltta ölü bir şekilde yatıyordu. Bir kadın tam yanına gittiğim anda son nefesini verdi; suratı paramparçaydı. Üçüncüsü bir dakika sonra öldü. Bir diğeri de ertesi gün.

Hayatımda böyle bir şey görmemiştim. Şok içinde ağaçlara çarpa çarpa eve yürüdüm. O sahnenin dehşetinden kurtulmam aylar sürdü.

Seneler sonra listemin başındayken o geceyle ilgili tuhaf detaylar hatırladım. Kaza bir tarafında boş fabrikalar ve terk edilmiş bir okul, diğer tarafında da bir mezarlık olan bir kavşakta gerçekleşmişti. Neredeyse yüz metre uzaktaki en yakın evden koşarak gelmiştim. Buna rağmen kalabalık bir anda toplanmıştı. Nereden gelmişti onca insan? Aradan geçen zamanda bazılarının boş fabrikalardan, ve hatta mezarlıktan çıkıp geldiğini hayal ederdim. Birkaç dakika yazdıktan sonra her kazada toplananın hep aynı kalabalık olduğu fikrini buldum.

Evet, bunlar yıllar önceki kazalarda ölmüş kurbanlardı ve yeni kazaların olduğu yerlere musallat olmakla lanetlenmişlerdi.

Bir defa fikri bulduktan sonra hikayeyi yazmak bir öğleden sonramı aldı.

Bu sırada karnaval kalıntıları birikiyor, iskeletleri cildimi delmeye başlıyordu. Gece yarısından sonra kurulan sirkler hakkında git gide uzayan düzyazı şiir turları yapıyordum. O sıralar bir gün arkadaşlarım Leigh Brackett ve Edmond Hamilton'la eski Venice iskelesinde Aynalı Labirent'te dolanırken Ed bir anda haykırdı: "Ray her gece bilet alıp uzun gösteren aynanın önünde kendini izleyen bir cücenin hikayesini yazmadan çıkıp gidelim buradan!" "İşte bu!" diye bağırdım ve hemen eve koşup *The Dwarf*'u yazdım. Bir hafta sonra hikayeyi okuttuğumda Ed "Bu da bana ders olsun, bilip bilmeden konuşmayacakmışım" dedi.

Listedeki BEBEK tabii ki benim.

Eski bir kabusumu hatırladım. Doğmakla ilgiliydi. Üç günlükken beşiğimde bu dünyaya fırlatılmanın, hayatın baskısının, soğuğunun, çığlığının farkında bir bebek olarak katıla katıla ağladığımı hatırladım. Annemin memesini hatırladım. Hayatımın dördüncü gününde beni sünnet etmek üzere elinde neşterle üzerime eğilen doktoru hatırladım. Hatırladım ve hatırladım.

Başlığı BEBEK'ten "Küçük Katil"e çevirdim. Hikaye birçok antolojiye kondu. Hikayenin en azından bir kısmını hayatımın ilk saatlerinden itibaren yaşamış ve yirmilerimin başında tam olarak üstüne parmak basabilmiştim.

Sayfalar dolusu listelerimdeki her isimden bir hikaye yazdım mı?

Hepsi olmasa da çoğu hakkında yazdım. KAPAK da 1942 veya 43'teki listelerden kalma olmasına rağmen daha üç sene önce *Omni*'de bir hikaye olarak ortaya çıktı.

Ben ve köpeğim hakkındaki başka bir hikayenin tam olarak su yüzüne çıkması elli yıldan fazla sürdü. *Bless Me, Father, For I Have Sinned*'de on iki yaşındayken köpeğime attığım ve kendimi asla affetmediğim bir dayağı tekrar yaşamak üzere geç-

mişe yolculuk ettim. Hikayeyi o acımasız, zavallı çocuğu en sonunda incelemek için ve hem onun hem de sevgili köpeğimin ruhu huzur bulsun diye yazdım. Tesadüftür ki, *The Emissary*'de mezardan "arkadaşını" getiren köpek de aynı köpekti.

Bu yıllar boyunca Leigh ve Henry Kuttner benim öğretmenlerimdi. Henry okuyup ders almam için bana Katherine Anne Porter, John Collier, Eudora Welty gibi yazarlar, *The Lost Weekend, One Man's Meat, Rain in the Doorway* gibi kitaplar tavsiye ederdi. Bir defasında bana Sherwood Anderson'ın *Winesburg, Ohio*'sunu vermişti. Kitabı bitirdikten sonra kendi kendime: "Bir gün Mars'ta geçen ve bu kitaptakine benzer karakterleri olan bir roman yazacağım," demiştim. Hemen oturup Mars'a koymak isteyebileceğim türden insanların listesini çıkarmıştım.

Winesburg, Ohio'yu ve listemi unuttum gitti. Yıllar içinde Kızıl Gezegen ile ilgili birçok hikaye yazdım. Bir gün bir baktım ki, kitabı bitirip listeyi tamamlamışım ve "Mars Yıllıkları" matbaa yolunda.

Böyleyken böyle. Kısaca, bilinmeyen bir bölgeyi, keşfedilmemiş bir toprağı kah "ölümü" kah "yaşamı" anlatan, kimisi ender görülen sıfatlarla tamlanmış bir dizi isim. Eğer bu keşif reçetelerini yazmasaydım şimdiki arkeoloji ve antropoloji saksağanı olmazdım. Bu saksağan kafamın içindeki hayatın ve Buck Rogers, Tarzan, JohnCarter, Quasimodo ve sonsuza dek yaşamak istememi sağlayan diğer tüm karakterlerin bıraktığı çöp yığınının içinden parlak nesneleri, acayip kabukları, yamuk femurları arıyor.

Eski bir Mikado şarkısının sözleriyle anlatmak istersem; bir listem vardı, ama çok uzun, beni Karahindiba Şarabı ülkesine götürdü ve ülkeyi ta Mars'a taşımama yardım etti, sonra Bay Dark'ın gece treni şafağın sökmesine saatler kala gelirken beni tekrar koyu şarap ülkesine zıplattı. Fakat isim yığınlarının ilk ve en önemli olanı, sabaha karşı üçte kaldırımlarda fısıldayan yaprakların, boş raylarda ilerleyen cenazelerin ve peşlerindeki bir anda susup kalbinin atışını duymana neden olan ve keşke

duymasam dedirten ağustos böceklerinin olduğu yığındı.

Bu da bizi son keşfimize getiriyor.

Lisedeki listelerimdeki isimlerden biri "Şey"di. Daha doğrusu "Merdivenlerin Tepesindeki Şey".

Waukegan, Illinois'de büyüdüğüm evde yalnızca bir tuvalet vardı, o da üst kattaydı. Elektrik düğmesine gelmeden önce merdivenleri çıkıp koridorun yarısını karanlıkta yürümek gerekiyordu. Babama ışığı bütün gece yanık bıraktırtmayı denedim. Ama pahalı oluyordu. Işık kapalı kaldı.

Gece iki üç gibi tuvalete gitmem gerekirdi. Yarım saat kadar işemek için duyduğum şiddetli ihtiyaç ve tavan arasına çıkan karanlık merdivenlerin başında beni neyin beklediğinin bilgisi arasında yatağımda kıvranırdım. Sonunda acıya dayanamaz, yemek odasını geçip o hole çıkar ve bir yandan da kendi kendime şöyle düşünürdüm: Hızlı koş, sıçra, ışığı yak, ama ne yaparsan yap sakın yukarı bakma. Işığı yakmadan yukarı bakarsan *O* orada olacak. Şey. Merdivenlerin başındaki o korkunç şey. Sadece koş; körlemesine, bakmadan.

Koşardım ve sıçrardım. Ama her seferinde dayanamaz, gözümü açar, son anda o korkunç karanlığın içine doğru bakardım. Ve o hep orada olurdu. Çığlık atar ve merdivenlerden düşüp annemle babamı uyandırırdım. Babam homurdanarak yatağında dönüp bu oğlanın neden böyle olduğunu düşünürdü. Annem kalkar, beni holde iki büklüm bir yığın halinde bulur ve ışığı açardı. Ardından göz yaşlarıyla lekeli yüzümü öpüp beni yatağıma yatırmak için tuvaletten çıkmamı beklerdi.

Sonraki gece, ondan sonraki gece ve ondan da sonraki gece aynı şey oldu. İsterimden canına tak eden babam sonunda eski lazımlığımı yatağımın altına koydu.

Fakat ben asla iyileşmedim. Şey hep orada kaldı. Ancak on üç yaşındayken taşındığımızda ondan kurtulabildim.

Bu kabusla ilgili yakın zamanlarda bir şey yaptım mı? Eh...

Şimdi bile geceleri geç saatte Şey merdivenlerin başında bekliyor. 1926'dan içinde bulunduğumuz 1986 baharına kadar uzun bir bekleyiş oldu. Yine de nihayet daima güvenilir

listemde göz gezdirip o ismi başına "Merdiven"i de ekleyerek bir kağıda yazdım ve en sonunda altmış yıldır donmuş parmak uçlarımdan kan dolaşımınıza girmek üzere aşağıya davet edilmeyi bekleyen o kutup soğuğuyla ve karanlık merdivenle yüzleştim. Hatıramın dışından beslenen hikaye bu hafta, hatta bu denemeyi yazarken bitti.

Şimdi seni saat gece yarısını yarım saat geçe elinde bir defter ve kalemle bir liste hazırlamak üzere kendi merdivenlerinin dibinde bırakıyorum. İsimleri çağır, gizli benliğini uyandır, karanlığın tadına bak. Kendi Şey'in çatı katının gölgeleri arasında seni bekliyor. Yeterince yumuşak konuşur ve sinir hücrelerinden kağıda geçmek isteyen eski bir sözcük yazabilirsen...

Senin gecendeki, senin merdivenlerinin tepesindeki senin Şey'in...

Bakarsın aşağı inmeye karar verir.

1986

ESİN PERİSİ BESLEME

VE

TUTMA REHBERİ

Kolay iş değil. Kimse uzun süre yapmayı başaramadı. En çok zorlayanlar onu ellerinden kaçırdılar. Ancak arkasını dönüp hafifçe ıslık çalarak basıp gidenler öğrenilmiş bir küçümsemeyle arkalarından gelen hafif ayak seslerini duyabilirler.

Kimden mi bahsediyoruz? Esin perisinden elbette.

Günümüzde çok sık kullanılan bir tabir değil artık. Kırk yılda bir duyduğumuzda da gözümüzde, başında eğrelti otundan tacı, elinde arpıyla kanter içindeki yazarcığın alnını silen zarif bir Yunan tanrıçası canlanır.

Esin perisi bakireler arasında en çok korkulanıdır. Ses çıkarırsan ürker, soru sorarsan beti benzi atar, elbisesini kırıştırırsan arkasını döndüğü gibi gider.

Onu rahatsız eden nedir, diye soracaksın. Neden biri bakınca irkilir? Nereden gelir ve nereye gider? Ziyaretini uzatmak için ne yapabiliriz? Oda sıcaklığı nasıl olmalı? Yüksek seslerden mi hoşlanır, yoksa hafif mi? Yemi nerede satılır, ne yer ve ne kadar yer, saat kaçta koymak gerek mama kabını?

Oscar Wilde'ın şiirinde "sevgi" sözcüğünün yerine "sanat"ı koyarak bu soruların cevaplarını bulmaya başlayalım.

Sanat kaçar fazla gevşek tutarsam,
Sanat ölür fazla sıkı sararsam,
Nasıl bileceğim sıkı mı yoksa gevşek mi,
Benimle mi sanat yoksa kaçıp gitti mi.

"Sanat" yerine istersen "yaratıcılık", "bilinçaltı", "tav" ya da bir hikayeyi tıkır tıkır yazabildiğin zamana ne ad veriyorsan onu diyebilirsin.

Esin perisini tarif ederken onu herkesin gözünün önünde

kornea veya göz akında geçici olarak uçuşan o baloncuk benzeriminik ışık lekeleri gibi düşünebiliriz. Senelerce farkına varmazsın, ama bir gün dikkat etmeye başladığında saatler boyu dikkatini dağıtabilir ve dayanılmaz bir rahatsızlık verebilir. Neye bakarsan bak arada onları görürsün. Bu "leke" problemi için psikiyatrlara gidenler var. Önerilen tek çare, "görmezden gelirseniz geçer." Halbuki aslında geçtikleri falan yoktur, yalnızca biz yapmamız gerekeni yapar, onların ötesine, etrafımızdaki dünyadaki sürekli değişen objelere odaklanırız.

İşte esin perisinde de durum böyle. Ancak onun ötesine odaklanırsak huzur bulur ve ayak altında dolaşmaz.

Bence evinde bir esin perisi beslemek istiyorsan önce ona mama çıkaracaksın. Soyut bir varlığı nasıl besleyeceğini anlatması birazcık zor. Olsun, nasılsa paradokslar arasında yaşıyoruz. Bir tane daha olsa kaç yazar.

İşin mantığı oldukça basit. Yaşamımız boyunca su ve gıda yardımıyla hücrelerimiz çoğalıyor; büyüyor, irileşiyor ve dayanıklılaşıyoruz. Önceden sahip olmadığımız bir kütle kazanıyoruz. Bu süreç hiç fark ettirmeden yaşanıyor. Yalnızca aralıklı ölçümlerle tespit edebiliyoruz. Büyüdüğümüzü biliyoruz, ama nasıl ve neden olduğunun çok farkında değiliz.

Benzer bir şekilde, yıllar içinde kendimizi sesler, görüntüler, kokular, tatlar ve irili ufaklı insan, hayvan, doğa, durum dokularıyla doldururuz. Bu izlenimler, deneyimler ve onlara verdiğimiz tepkilerle dolarız. Yalnızca somut data değil, algıladığımız durumlara verdiğimiz tepkisel data da bilinçaltımızda yer alır.

İşte esin perisini besleyip büyüten gıdalar bunlardır. Her gün gerçeklikle hafızayı, her gece hafızayla hafızayı, yani bir hayaletlebaşka bir hayaleti kontrol etmek ve gerekirse o hayaletleri def etmek için başvurmamız gereken depo burasıdır.

Herkeste bulunan bilinçaltı dediğimiz olgunun yazarlar açısından yaratıcı boyutuna esin perisi deriz. Bunlar eş anlamlıdır. Ne ad verirsek verelim, yüceltiyormuş gibi yaptığımız, adına göstermelik mabetler yükselttiğimiz bireyin özü budur. Özgünlüğümüzün esasıdır. Çünkü dünyadaki herkesi

birbirinden farklı kılan, bir deneyimin algılanış, depolanış ve unutuluşunun da dahil olduğu toplamdır. Zira dünyada hayatı boyunca aynı olayları aynı sırayla yaşamış iki insan yoktur. Kimi ölümü daha erken tanır, kimi sevgiyle daha gençken tanışır. Bir kazaya tanık olan iki adam aynı olayı farklı başlıklar altında depolar, kendileri dışında kimsenin bilmediği alfabelerindeki farklı harflerin altında arşivler. Dünyada iki yüz küsür değil, en az iki milyar element vardır. Herkes bu elementleri kendi tayfölçeri ve tartısına göre farklı bir sırayla dizer.

En akılsız, sıkıcı adamın bile ne kadar farklı ve özgün olduğunu biliriz. Karşısına geçip konuşsak, "Ne yapmak istersin?" diye sorsak (ya da adam çok ihtiyarsa "Ne yapmak istemiştin?" diye de sorabiliriz) bize hayalini anlatacaktır. Ve kalbinden geçenleri söylerken insanın o kader anında ağzından çıkan şey şiirdir.

Hayatımda bunu bir defa değil, binlerce defa gördüm. Uzun yıllar boyunca babamla aramız pek de iyi değildi. Günlük düşünceleri ve cümleleri ahım şahım değildi; fakat ne zaman "Baba 17 yaşındayken Tombstone nasıl bir yerdi?" diye sorsam ya da "Yirmi yaşındayken Minnesota'nın buğday tarlalarını anlatsana," desem yüzyılın başlarında daha son eyalet sınırları belirlenmemişken, otoyollar yerine patikalar ve tren yolları kullanılırken, Nevada'da Altına Hücum varkenon altı yaşında evden kaçıp batıya gittiğini anlatmaya başlardı.

Babamın sesinin değişmesi, doğru ritmi ve sözleri bulmaya başlaması konuşmaya başladıktan sonra ilk, ikinci, ya da üçüncü dakikada olmazdı. Ama ne zaman ki beş veya altı dakikadan daha uzun konuşsun, piposunu yaksın, ansızın o eski tutku, eski günler, eski tınılar, hava, güneş, sesler, gece yolculuk eden vagonlar, parmaklıklar, Batı gözlerinin önüne serilirken gerideki altın tozun içinde daralarak kaybolan yollar geri gelirdi. Ve işte o an bunların hepsi, o ritim, yani şiir oradaydı.

O an babamın esin perisi yanındaydı.

Gerçek, huzurlu bir şekilde kafasındaydı.

Bilinçaltı, el değmemiş sözleri ağzından akıtıyordu.

Tıpkı yazılarımızda olması gerektiği gibi.

Etrafımızdaki her erkek, kadın ve çocuk duygulanınca ve etkilenince bugün, dün veya mazide sevdiği veya nefret ettiği bir şeyi anlatır. Bir süre sonra da başta nemden tutuşmayan fitil alev alır ve havaifişek gösterisi başlar.

Ah işte, çoğu insan için dil engeli yüzünden acayip zahmetli, yorucu bir iş bu. Yine de, başka bir eyalete taşındıktan sonraki ilk hasatlarını anlatan çiftçileri dinledim de, eğer duyduğum Robert Frost değildiyse bile, kesin beşinci dereceden kuzenidir. Lokomotif teknisyenlerinin Amerika'dan bahsederken ülkeyi onların demirleriyle yaptığı gibi yazısıyla kat eden Thomas Wolfe'un sesiyle konuştuğunu duydum. İlk çocuklarıyla bebeğimle sabaha çıkar mıyız korkusunu yaşadıkları uzun geceyi anlatan anneleri dinledim. Ninemin on yedi yaşındayken gittiği ilk balosunu dinledim. Her biri, ruhları ısındıkça birer şaire dönüştüler.

Lafı biraz dolandırdığımı düşünüyorsan haklısın. Ama ne yapayım, bunun hepimizin içinde olduğunu, sadece çoğumuzun farkına varmaya zahmet bile etmediğini göstermek istedim. İnsanlar fikirlerimi nereden bulduğumu sorduklarında onlara sadece gülüyorum. Ne kadar tuhaf, bir şeyi yapmanın yolunu ararken etrafa bakmaya o kadar alışmışız ki, içimize bakmayı unutuyoruz.

Esin perisi dediğimiz şey o halde, içimizdeki o dev depodur, bütün varlığımızdır. En özgün şeyler ortaya çıkarılmak üzere içimizde beklemektedir. Ancak işin bu kadardan ibaret olmadığını biliyoruz. Babalarımızı, amcalarımızı veya arkadaşlarımızı dinlerken ördükleri desenin yanlış bir sözcük, çarpılan bir kapı, yoldan geçen itfaiye arabası gibi bir şeyle mahvolabilecek kadar kırılgan olduğunu biliyoruz. Aynı şekilde mahçubiyet, kişisel kaygılar, eski eleştirilerin hatırası gibi şeyler de sıradan bir insanı tıkayıp git gide kendini daha seyrek açmasına sebep olabilir.

Her birimiz önce hayatın, sonra da kitap ve dergilerin tadına baktık. Aralarındaki fark ilkinin başımıza gelen olaylardan

oluşması, ikincisinin ise bize dayatılan bir tabak yemek olması.

Eğer bilinçaltımızı diyete sokacaksak nasıl bir menü hazırlamamız gerekir?

Listemizi hazırlamaya başlayalım:

Her gün şiir oku. Şiir iyi gelir, çünkü az kullandığın kaslarını çalıştırır. Algını genişletir ve formda tutar. Burnunun, gözünün, kulağının, dilinin, elinin farkında olmanı sağlar. Hepsinden önemlisi, şiir konsantre metafor veya benzetmedir. Örneğin kağıt Japon çiçeği gibi metaforlar büyüyüp devasa şekillere dönüşür. Kısa hikaye dersi veren hocaların bunu öğütlediğine hiç rastlamadım, oysaki şiir kitapları fikir doludur.

*The Shoreline at the Sunset*hikayemi tam olarak Robert Hillyer'ın Plymouth Rock yakınında bir deniz kızı bulmakla ilgili tatlı şiirini okuduktan sonra yazdım.*There Will Come Soft Rains*, Sara Teasdale'in aynı adı taşıyan ve aynı tema etrafında şekillenen şiirinin üzerine yazıldı. Byron'a ait *And the Moon Be Still as Bright* sayesinde "Mars Yıllıkları"nda artık geceleri denizleri arşınlayamayacak soyu tükenmiş bir Marslı ırkıyla ilgili olan bir bölüm yazdım. Bu ve benzeri birçok örnekte, sayfada gözüme çarpan bir metafor beni harekete geçirdi ve götürüp bir hikaye yazdırdı.

Ne tür şiir? Tüylerini diken diken eden her şiir olur. Kendini aşırı zorlama. Rahat ol. Yıllar geçtikçe başka limanlara doğru ilerledikçe T.S. Eliot'a başlayabilir, ve hatta sonra onu aşabilirsin de. Dylan Thomas'tan bir şey anlamıyor musun? Sen anlamasan bile sinir hücrelerin, iç dünyan, doğmamış çocukların anlıyor. Rüzgarlı bir günde engin çayırlarda özgürce koşan bir atı okuyormuşçasına gözlerinle oku onu da.

Diyetimizde başka neler var?

Deneme kitapları. Burada da yüzyılların mirası arasından beğendiklerini seçebilirsin. Deneme yazmanın henüz popüleritesini kaybetmediği dönemler daha fazla seçenek sunacaktır. Ne zaman yayan yürümenin, arı yetiştirmenin, mezar taşı yapmanın ya da çember çevirmenin inceliklerini öğrenmek isteyeceğini asla bilemezsin. Bu nedenle amatör mera-

kını yitirmemelisin, çünkü buna değecek. Düşünürsen aslında bir kuyuya taş atıyor gibisin. Bilinçaltından gelen her yankıda kendini biraz daha iyi tanırsın. Hafif bir yankı bir fikir tohumu atabilir. Büyük bir yankı ise bir hikayeye dönüşebilir.

Okurken renk, şekil ve büyüklük algılarını geliştirecek kitaplar seçmeye gayret et. Koku ve işitme duyularına da hayır demem. Karakterlerin zaman zaman burun ve kulaklarını kullanmak zorundadır; yoksa şehrin ses ve kokularının çoğunu, doğanın ise ağaçlardan ve parklardan yükselen seslerinin tümünü kaçırırlar.

Neden duyular üzerinde bu kadar duruyorum? Çünkü okuyucuna kendisini hikayenin içinde hissettirmek istiyorsan onun her duyusuna hitap etmen gerekir; renk, ses, tat, doku. Okuyucun teninde güneşin sıcaklığını, rüzgarın uçurduğu tişörtünü hissedebiliyorsa işin yarısı tamam demektir. Eğer okuyucu duyuları aracılığıyla kendisini olay akışının içinde yer aldığına ikna edilebilirse, en ihtimal dışı hikayeler bile inandırıcı kılınabilir. Böylece hikayeye katılmadan edemez. Elbette eğer okuyucuyu konteksten tamamen koparacak, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı makineli tüfeklerle kazandırmak veya mağara adamlarıyla dinozorları aynı sahneye koymak (aralarında milyonlarca yıl var) gibi affedilmez bir şey yapmazsan. Bu son yazdığım bile iyi tasvir edilip düşünülmüş bir zaman makinesiyle inançsızlığı yine askıya aldırabilir.

Şiir, deneme. Peki ya kısa hikayeler, romanlar? Tabii ki evet. Yazmak istediğin gibi yazan, düşünmek istediğin gibi düşünen yazarları oku. Fakat aynı zamanda senden farklı düşünen ve benzemek istemediğin yazarları da ihmal etme ki yıllar boyu sapmayı düşünmesen de farklı yollara doğru güdülenmemiş olma. Başka kimse okumuyor diye, diğerlerinin ukalalığı seni Kipling'i okumaktan alıkoymasın.

Kültürümüz ve zamanımız hazine kadar işe yaramaz çöpler bakımından da zengin. Kimi zaman bu ikisini birbirinden ayırt etmek zor olabildiği için rengimizi belli etmekte çekingen davranabiliyoruz. Fakat madem yola farklı dokuları hissetmek

için, gerçeğin her tonunu toplamak ve birçok şekilde kendimizi hayata ve bize karikatür, televizyon dizisi, kitap, dergi, gazete, oyun ve filmler aracılığıyla gösterilen başkalarının doğrularına karşı test etmek amacıyla çıktık, tuhaf tiplerle aynı safta görünmekten korkmamalıyız. Oldum olası Al Capp'in 'L'il Abner"ine sempati duymuşumdur. "Peanuts"tan çocuk psikolojisine dair birçok şey öğrenilebileceğini düşünürüm. Hal Foster'ın "Prince Valiant"ında ne güzel resmedilmiş koskocaman bir romantik dünya var. Çocukken J. C. Williams'ın müthiş bir günlük Amerikan orta sınıf karikatür serisi olan "Out Out Way"in koleksiyonunu yapardım ve ondan muhtemelen kariyerimin sonraki kitaplarını yazarken oldukça etkilendim.1935'te Modern Zamanlar'ın Charlie Chaplin'i, aynı zamanda 1961'de Aldous Huxley'in dostuyum. Tek bir şey değilim ben. Hayatım boyunca Amerika'nın olduğu bir çok şeyim. İlerleyecek, öğrenecek, büyüyecek kadar aklım erdi. Ve asla geldiğim yeri kötülemedim, inkar etmedim. Tom Swift'ten ve George Orwell'dan öğrendim. Edgar Rice Burroughs'un Tarzan'ından nasıl zevk aldıysam (ve bu eski zevkime hiçbir zaman vazgeçirilemeyecek kadar saygı duyuyorum hala), bugün de C. S Lewis'in *Screwtape Letters*'ını aynı şekilde seviyorum. Bertrand Russel da okudum, TomMiks de. Esin perim iyi, kötü ve nötrün oluşturduğu bu harmanda yetişti. Ben sadece Michelangelo'nun Vatikan'daki tavan fresklerini değil radyo programı "Vic and Sade"nin yitip gitmiş tınılarını da sevgiyle anan biriyim.

Bunların hepsinin arasındaki bağlantı nedir? Eğer esin perimi hem hazine hem de çöple beslediysem nasıl oldu da hayatımın bu son demlerinde en azından bazı insanların gözünde doğru düzgün bir yazar olarak anılmayı başardım?

Bence tüm bunları bir araya getiren bir şey var. Ne yaptıysam heyecanla yaptım, çünkü isteyerek, severek yaptım. Benim için dünyadaki en harika insan bir gün Lon Chaney'di, "Yurttaş Kane"de Orson Welles'di, *Richard III*'de Laurence Olivier'di. İsimler değişse de bir şey hep aynı kaldı; heves, şevk, keyif. Bir şeyi yapmak istiyosam yaptım. Ne yedirmek

istiyorsam yedirdim. Hiç unutmam, bir gün dünyanın en iyi sihirbazı Sihirbaz Blackstone'un verdiği canlı bir tavşan elimde kasabamın sokaklarında aklım başımdan gitmiş bir şekilde yürüyordum. 1933'te Century of Progress Exhibition'ın karton-piyerli koridorlarında, 1954'te İtalya'da Venedik doclarının salonlarında aynı şekilde yürüdüğümü hatırlıyorum. Her hadise birbirinden farklı olsa da, benim keyfini çıkarma şeklin aynıydı.

Bundan belli bir zamanda bir olaya verilen tepkinin aynı olmasını söylediğim sonucu çıkmasın. Her şeyden önce bu mümkün değildir. On yaşındayken Jules Verne olur, Huxley istenmez. On sekizken Thomas Wolfe olur, Buck Rogers mazide bırakılır. Otuz olunca Melville keşfedilir, Thomas Wolfe kaybedilir.

Tek bir şey sabit kalır; arayış, keşif, hayranlık, sevgi, ve bir gün ne kadar dandik gelecek olursa olsun elinde tuttuğun esere verdiğin içten tepki. On yaşındayken olabilecek en kalitesiz seramikten yapılmış bir Afrika gorili heykeli sipariş etmiştim. Heykel bir adet Foulds Macaroni makarna paketini gönderenlere hediyeydi. Postayla gelen goril hayatı boyunca plastik balonda yaşamış David'in ilk sokağa çıktığı seferki gibi coşkuyla karşılanmıştı.

Bu bölümde uzunca üzerinde durduğumuz "Esin Perisi Besleme" konusu bana sorarsanız, devamlı sevdiğin şeylerin peşinde koşmak, sevdiğin şeylerle geçmiş ve gelecekteki gereksinimlerini karşılaştırmak ve basit dokulardan komplikelere, saftan bilgililere, cahillerden entelektüellere doğru ilerlemek. Hiçbir şey boşa gitmez. Eğer uzun yollar aşmaya ve saçma şeyleri sevmeye cesaretin olduysa yaşamın boyunca topladığın ve sonra bir kenara attığın en basit öğeden bile öğrendiğin bir şey mutlaka vardır. Her türlü sanat formu için daima büyüyen bir merakın varsa kötü radyodan iyi tiyatroya, ninniden senfoniye, ahırdan Kafka'nın "Şato"suna hepsinde ayıklanacak mükemmellik, keşfedilecek, saklanacak, tadılacak ve bir gün kullanılacak gerçekler vardır. Bir dönemin çocuğu olmak bu demektir.

Sakın para için ömrün boyu biriktirdiklerini bırakma.

Entelektüel yayınların kibriyle olduğun şeyden vazgeçme. İçindeki malzeme seni birey yapan şeydir ve bu nedenle başkaları için vazgeçilmezdir.

Esin perini beslemen için senin de çocukluğundan itibaren aç olman gerekir. Eğer değilsen başlamak için biraz geç kaldın. Yine de tabii ki geç olsun da güç olmasın değil mi? Kendini hazır hissediyor musun?

Şehrinde ve kasabanda geceleri, taşradaysan da gün içinde uzun yürüyüşler yapman gerektiği anlamına geliyor bu. Ve saatten bağımsız olarak kitapçılara ve kütüphanelere de yolun düşmeli.

Beslenmeyi halletiğimize göre şimdi de esin perisi nasıl elde tutulur ona bakalım.

Esin perisinin bir şekli olmalıdır. Ona şekil kazandırmak için ve dil bilgisi ve hikaye gelişimi konusunda bunlar artık esin perini rahatsız etmeden ve kısıtlamadan bilinçaltının bir parçası olana dek, on veya yirmi yıl boyunca günde binlerce kelime yazacaksın.

İyi yaşayıp iyi okuyarak ve bu esnada gözlem yaparak varlığının biricik özünü besledin. Kendini yazmakta eğiterek tekrar tekrar egzersiz yaparak ders çıkartarak iyi örnekler alarak esin perine yaşayacak temiz, aydınlık bir köşe hazırladın. Ona içinde dilediğince dans edeceği bir oda verdin. Ayrıca kendini ilham odaya girdiğinde dik dik bakmayacak şekilde eğittin.

Derhal daktilonun başına oturmayı ve bu ilhamı kağıda dökerek sonsuzlaştırmayı öğrendin.

Dahası, önceden sorduğumuz bir sorunun yanıtını aldın. Yaratıcılık hafif sesleri mi sever, yüksek mi?

En çok yüksek ve tutkulu sesleri seviyormuşa benziyor. Çekişmeden yükselen, zıtların karşılaşmasından çıkan sesleri. Daktilona geç, çeşit çeşit karakter yarat ve hepsinin paldır küldür çarpışmasına izin ver. Kısa süre içinde gizli benliğin ortaya çıkacaktır. Hepimiz kararları ve onları bildirmeyi severiz. Hepimiz lehte ve aleyhte sesi çıkanlardan hoşlanırız.

Bu demek değil ki sessiz hikayeler dışlanacak. Sessiz hikayeler hakkında da heyecan ve tutku duymak mümkündür. *Venus de Milo*'nun sakin sessiz güzelliğinde de heyecan mevcuttur. Bunda izleyici, izlenen şey kadar önemli bir rol oynar.

Bazı şeylerden emin olabilirsin. Gerçek sevgi konuştuğunda, gerçek hayranlık başladığında, heyecan arttığında, nefret buharları yükseldiğinde yaratıcılığın ölene dek seni terk etmeyeceğine güvenebilirsin. Yaratıcılığının özü hikayenin ve ana karakterin özüyle aynı olmalıdır. Karakterin ne istiyor, hayali nedir, şekli var mı ve nasıl ifade edilir? Bu onun, ve yaratıcısı olarak senin hayatının dinamosudur. Gerçek fışkırdığı anda bilinçaltı bir çöp kutusundan varaklı yapraklara yazı yazan bir meleğe evrilir.

Kendine dön bir bak. Yıllar boyu kendini nelerle beslediğini düşün. Bir ziyafet miydi yoksa aç mı kaldın?

Arkadaşların kim? Sana inanıyorlar mı? Yoksa gelişimini dalga geçerek veya güvensizlikleriyle baltalıyorlar mı? İkincisi ise, arkadaşın yok demektir. Git bul birkaç tane.

Son olarak, söylemek istediğini sesin kesilmeden söyleyebilecek kadar çalıştın mı? Rahatlayacak ve gerçeğin tedirgin tavırlarla mahvedilmesine veya zengin olma hırslarıyla değiştirilmesine izin vermeyecek kadar çok yazdın mı?

İyi beslenmek büyümek demektir. İyi ve sürekli çalışmak için öğrendiklerini ve bildiklerini daima formda tutmalısın. Deneyim. Emek. Bunlar madeni paranın iki yüzüdür. Para ise dönerken ne deneyimdir ne emek; bir kader anıdır. Optik bir illüzyon sonucu bozuk para yaşamın yuvarlak, parlak küresi olarak gözükür. İşte o an sundurmadaki salıncak gıcırdar ve biri konuşur. Her şey nefesini tutar. Ses yükselir ve alçalır. Babam eski zamanları anlatır. Dudaklarından bir hayalet yükselir. Bilinçaltı kımıldanır ve gözlerini ovuşturur. Esin perisi oğlanların saçılıp dinlediği bahçede sundurmanın altındaki otlardan silkinir. Söz kimsenin akıl etmediği için şiir demediği, bu nedenle umursamadığı şiire dönüşür. Zaman oradadır. Sevgi oradadır. Hikaye oradadır.

İyi beslenen bir adam vakur bir şekilde sonsuzluğun payına düşen miniminnacık kısmını yaratır. Yaz gecesinde sesi yüksek çıkar. Ve tıpkı tarih boyunca olduğu gibidir; anlatacak hikayesi olan bir adam ve sessiz ve bilge dinleyicileri olduğunda olduğu gibi.

SON BİR NOT

Hatırladığım ilk aktör Lon Chaney.

İlk yaptığım resim bir iskeletti.

İlk defa Illinois'de bir yaz gecesinde yıldızlı gökyüzüne hayran kalmıştım.

İlk okuduğum hikayeler *Amazing*'deki bilimkurgu hikayeleriydi.

Evden ilk ayrıldığım zaman Perisphere'in çevrelediği ve Trylon'un gölgesindeki World of the Future'u görmek üzere New York'a gitmiştim.

Aldığım ilk kariyer kararı on bir yaşındayken sihirbaz olup dünyayı gezme kararımdı.

İkinci kariyer kararım on iki yaşında oyuncak bir daktilo hediye edildiği zamandı.

Böylelikle yazar olmaya karar verdim. Kararla uygulama arasında sekiz yıllık orta okul, lise, Los Angeles'ta bir sokak köşesinde gazete satmak ve yazdığım üç milyon kelime girdi.

İlk kabulümü yirmi yaşındayken Rob Wagner'in *Script* dergisinden aldım.

İkinci satışımı *Thrilling Wonder Stories*'e yaptım.

Üçüncüsü *Weird Tales* idi.

O günden bu yana ABD'deki hemen her dergiye 250'den fazla hikaye sattım. Buna ek olarak John Huston için Moby Dick'i senaryolaştırdım.

Weird Tales'e Lon Chaney-ve-iskelet-insanlar hakkında yazdım.

Illinois ve doğasını romanım Karahindiba Şarabı'nda yazdım.

Illinois üzerine parlayan, artık yeni bir neslin gitmekte olduğu yıldızlar hakkında yazdım.

Tıpkı çocukken New York'ta fuarda gördüğüme benzeyen geleceğin dünyalarını kağıda döktüm.

Aynı gün aslında ilk hayalimden hiç vazgeçmemiş olduğumu fark ettim.

İstediğinizi söyleyin ama ben de bir tür sihirbazım. Houdini'nin üvey kardeşi, Blackstone'un yarı tavşan oğluyum. Eski bir tiyatrodaki yeni sinema ışığında doğduğumu düşünmek hoşuma gidiyor (göbek adım Douglas; 1920'de doğduğumda Fairbanks altın çağını yaşıyordu) ve olabilecek en mükemmel zamanda büyüdüm; insanoğlu ona can veren sudan, koruyan mağaradan, tutan topraktan ve asla durmaması için onu çağıran havadan uzağa doğru son ve en büyük adımını atarken.

Kısacası, bizim kitlesel hareketlenen, kitlesel eğlenen, New York'un kalabalığı içinde yapayalnız çağımızın başıbozuk bir evladıyım.

İçinde yaşamak ve gerekirse içinde ve uğrunda ölmek için harika bir çağ. Şapkasının hakkını veren her sihirbaz da aynen bunu söyleyecektir.

1961

SARHOŞ
VE
BİSİKLETLİ

1953'te *The Nation* için her ne kadar bir yılda yazdıklarımın ancak üçte biri o janra girse de kendimi bir bilimkurgu yazarı olarak savunduğum bir makale yazmıştım.

Birkaç hafta sonra, Mayıs'ın sonunda doğru İtalya'dan bir mektup aldım. Zarfın arkasında ince zarif harflerle şu yazıyordu:

B. Berenson
I Tatti, Settignano
Firenze, Italia

Karıma döndüm ve "Aman tanrım, bu o Berenson olamaz, değil mi, şu meşhur sanat tarihçisi?" dedim

"Aç bakalım" dedi karım.

Açtım ve okudum:

Sevgili Bay Bradbury,

Bu, 89 senelik ömrümde yazdığım ilk hayran mektubu. The Nation'daki The Day After Tomorrow adlı makalenizi az önce bitirdim. Sanatın herhangi bir dalıyla uğraşan kimsenin yaratıcı bir şekilde çalışabilmek için işine canını katması ve onu bir eğlence aracı veya büyüleyici bir macera olarak görmesi gerektiğini söylediğini işitmemiştim.

Profesyonel yazarlığın dönüştüğü bu ağır endüstride çalışanlardan ne kadar farklı bir bakış açısı!

Floransa'ya uğrarsanız uğrayıp beni görün.

Gönülden saygılarımla.
B. BERENSON

Böylece otuz üç yaşındayken sonradan ikinci babam gibi olacak bir adam bakış açımı, yazım stilimi ve hayat tarzımı onaylıyordu.

Bu onaya ihtiyacım vardı. Hepimiz daha saygın, bilgili, yaşlı birinden saçmalamadığımızı, iyi gittiğimizi duyma ihtiyacı hissederiz. İyi değil hatta, çok iyi!

İnsanın kendinden şüphe etmesi kolaydır, çünkü etrafına baktığında başka yazarların ve entelektüellerin sahip olduğu bir yığın kanı görürsün ve insana kendini suçlu hissettirip yüzünü kızartırlar. Yazmak için zor, azap verici, berbat bir uğraş, iğrenç bir meslek olduğu söylenir.

Ama gördüğün üzere hikayelerim hayatta bana yol gösterir. Onlar seslenir, ben takip ederim. Koşa koşa yanıma gelip bacağımı ısırırlar, ben o ısırık sırasında olup biteni kağıda dökerim. Bitirdiğimde ise fikir bacağımı bırakır ve koşarak uzaklaşır.

Benim ömrüm böyle geçti. Bir zamanlar İrlandalı bir polisin söylediği gibi, sarhoş ve bisikletli. Yani yaşam sarhoşu bir şekilde nereye gideceğimi bilmeden. Yine de şafak sökmeden yola çıkarsın. Yolculuk mu? Yüzde ellisi pür dehşet, yüzde ellisi saf neşe.

. . . . .

Üç yaşındayken annem haftada iki üç defa beni gizlice sinemaya sokardı. İlk izlediğim film Lon Chaney'nin Notre Dame'ın Kamburu'ydu. Seneler önce 1923'te o gün omurgam da hayalgücüm de kalıcı olarak yamuldu. O günden itibaren ne zaman kendim gibi karanlığın müthiş grotesk bir neferini görsem tanıdım. Chaney'nin tüm filmlerini gidip izledim ve nefis bir şekilde korktum. Operadaki Hayalet hayatımın bir köşesinde kızıl peleriniyle dikildi. O yoksa da kitaplığın ardından Kedi ve Kanarya'daki korkunç el beni çağırıyor, kitaplardaki karanlığı keşfetmeye davet ediyordu.

O zamanlar canavarlara, iskeletlere, sirklere, karnavallara, dinozorlara ve tabii Mars'a aşıktım.

Bu ilkel tuğlalardan kendime bir hayat ve kariyer inşa ettim. Ömrümde başıma iyi ne geldiyse bu saydıklarıma duyduğum aşk bitmediği için geldi.

Başka bir deyişle, sirklerde utanmıyordum. Bazı insanlar utanır. Sirkler gürültülü ve bayağıdır, sıcak havada kokar. Çoğu insan on dört veya on beş yaşından itibaren teker teker sevdiği şeylerden, en eski,ilkel zevklerinden vazgeçmeye başlar; ta ki eğlence, şevk, heves ve renk yoksunu bir yetişkin olana dek. Hem birbirlerini hem de kendilerini eleştirerek utandırırlar. Serin ve karanlık bir yaz sabahı saat beşte sirk kurulurken orgun sesiyle kalkıp koşa koşa gitmek yerine uykularında dönerler ve hayat böyle geçer gider.

Ben ise kalkıp koştum. Daha dokuz yaşındayken diğer herkesin haksız, benim ise haklı olduğumu anlamıştım. O sene Buck Rogers çıktı ve bizimkisi ilk görüşte aşktı. Günlük karikatürlerini biriktiriyordum ve cidden aklımı alıyordu. Arkadaşlar eleştirdi. Dalga geçtiler. Buck Rogers karikatürlerimi yırtıp attım. Bir ay boyunca dördüncü sınıf derslerinin arasında boş ve afallamış bir şekilde dolaştım. Bir gün bana ne olduğunu anlamaya çalışırken gözümden yaşlar boşandı. Cevap Buck Rogers'tı. O artık yoktu ve onsuz hayat yaşamaya değmiyordu. Hemen ardından şöyle düşündüm: Karikatürlerimi yırttıran, dolayısıyla hayatımı da ortadan yırtıp atanlar benim arkadaşım olamaz. Düşmanım onlar.

Buck Rogers biriktirmeye geri döndüm. O günden beri mutlu bir hayatım var. Çünkü bilimkurgu yazmaya onunla başladım. O günden beri kimsenin uzay yolculuğu, panayırlar veya gorillere olan sevgimi eleştirmesine kulak asmadım. Ne zaman biri konuşmaya başlasa dinozorlarımı toplayıp odayı terk ettim.

Çünkü aslında bunların hepsi beni besledi biliyor musunuz? Ömrüm boyunca gözlerimi ve kafamı bu saydıklarımla tıka basa doldurmasaydım hikaye fikri bulmak üzere sözcük çağrışımı yapmaya çalıştığımda elimde koca bir sıfır ve bomboş bir sayfadan başka bir şey olmayacaktı.

İmge, mit ve oyuncak dolu bir kafada neler döndüğünü göstermek açısından *The Veldt* güzel bir örnek. Otuz küsür yıl önce daktilomun başına oturdum ve şu sözcükleri yazdım: "Oyun Odası". Nerde bu oda? Geçmişte? Hayır? Bugünde? Yok canım. Gelecekte mi? Evet! O halde gelecekteki bir oyun odasında neler olabilir? Odanın içinde sözcük çağrışımlarıyla gezinerek yazmaya başladım. Böyle bir oyun odasının duvarları ve tavanı ekranlarla kaplı olurdu. Bu ortama giren bir çocuk "Nil! Sfenks! Piramitler!" diye bağırır ve çevresindeki ekranlar tam ekran ve son ses bu görüntüleri gösterirdi. Hatta, neden olmasın, harikulade sıcak kokular, aromalar, parfümler burnuna dolardı!

Bunların tümünü hızla yazdığım birkaç saniye içinde düşündüm. Odayı halletmiştim, şimdi ise içine karakterler koymalıydım. George isimli bir karakter yazdım, onu fütüristik bir mutfağa koydum. Orada karısı dönüp şöyle dedi:

"George, şu oyun odasına bir baksan diyorum. Bozuldu sanırım..."

George ve karısı koridorda yürüdüler. Daktilomda deli gibi yazarak merakla onları izledim. Kapıyı açıp oyun odasına girdiler.

Afrika. Kızgın güneş. Akbabalar. Leşler. Aslanlar.

İki saat sonra çay eşliğinde olanları seyreden TV müptelası çocuklarının gözlerinin önünde aslanlar duvarlardan fırlayıp George ve karısını yediler.

Sözcük çağrışımının sonu. Hikayenin sonu. 120 dakika içinde bir fikir patlamasıyla her şey hazırlanıp bitmişti ve neredeyse teslim edilmeye hazırdı.

O odaya aslanlar nereden geldi?

On yaşındayken gittiğim şehir kütüphanesinde gördüğüm kitaplardan. Beş yaşındayken sirkte gördüğüm gerçek aslanlardan. Lon Chaney'nin 1924'teki *He Who Gets Slapped* filminde sinsi sinsi dolaşan aslandan!

"1924 mü!" diyeceksiniz inanmazlıkla. Evet, 1924. Geçen seneye kadar filmi tekrar izlememiştim. Ekranda gözüktüğü

anda *The Veldt*'teki aslanların nereden geldiğini fark ettim. Tüm o yıllar boyunca sezgisel benliğimin ardına sinmiş bekliyorlardı.

Çünkü ben içinde hala bir çocuk yaşayan, her şeyi hatırlayan o ucubeyim. Doğduğum günü ve saati hatırlıyorum. Doğumumdan sonra dördüncü günde sünnet edildiğimi hatırlıyorum. Annemin memesini emdiğimi hatırlıyorum. Özellikle hala Viktoryen denebilecek o dönemde asla çocuklara anlatılmayan şeylerle ilgili bilgim var. Doğduğum hastaneden başka bir yerde mi sünnet edildim? Evet. Babam beni doktorun muayenehanesine götürdü. Doktoru hatırlıyorum. Neşteri hatırlıyorum.

Yirmi altı yıl sonra "Küçük Katil" adlı hikayeyi yazdım. Tüm duyuları aktif doğan, bu soğuk dünyaya itilmiş olmanın verdiği dehşetle ailesinden intikam almak için her gece sürünerek dolaşan ve en sonunda onları öldüren bir bebeği anlatıyor.

Tüm bunlar aslında ne zaman başladı? Yazmayı diyorum. Hepsi 1932'de yaz, sonbahar ve kışın başlarında kafamda oturdu. O zamanlar Buck Rogers, Edgar Rice Burroughs'un kitapları ve "Sihirbaz Chandu" isimli bir gece kuşağı radyo programının bölümlerine gömülmüştüm. Chandu'nun büyülü sözleriyle çağırdığı ruhlar, Uzak Doğu ve diğer egzotik yerler yüzünden her gece oturup o geceki programı ezberden yazıyordum.

Sihir, mitler, brontozorlarla yatıp Opar Kraliçesi La ile kalkmalar Bay Elektriko sayesinde yerli yerine oturdu.

1932'de İşçi Bayramı sırasında bir hafta sonu uyduruk, hırpani bir karnaval olan The Dill Brothers Combined Shows ile gelmişti. On iki yaşındaydım. Üç gün boyunca her gece Bay Elektriko'yaoturduğu elektrikli sandalyesinde milyarlarca volt mavi mavi cızırdayan elektrikverildi. Gözleri alev alev, saçları elektriklenmiş, dişlerinin arasından fışkıran kıvılcımlarla izleyicilere doğru eğilir, elindeki Excalibur'la çocukların kafasına hafifçe dokunup onları ateşle şövalye ilan ederdi. Bana yaklaşıp iki omzuma ve burnumun ucuna dokundu. Akım vücuduma zıpladı. Bay Elektriko, "Sonsuza dek yaşa!" diye bağırdı.

Bunun o ana dek duyduğum en iyi fikir olduğuna karar verdim. Ertesi gün sattığı üç kuruşluk sihirbazlık numarasının çalışmadığını bahane ederek onu görmeye gittim. Tamir etti ve beni her birine girmeden önce içeriye "Küfürlü konuşmayın," diye seslenerek cüceler, akrobatlar, şişman kadınlar ve Resimli Adam'ın çadırları arasında gezdirdi.Michigan Gölü'nün kıyısına oturduk, Bay Elektriko ufak ben devasa fikirlerimi anlattım. Bana neden tahammül etti bilmiyorum. Ama dinledi, en azından dinliyormuş gibi göründü. Belki evinden uzakta olduğu için, belki onun da bir yerlerde bir oğlu olduğu için ya da belki bir oğlu olsun istediği için. Her neyse, meslekten men edilmiş bir Presbiteryen papazı olduğunu, Illinois Cairo'da yaşadığını ve dilersem ona yazabileceğimi söyledi.

Ardından bana inanılmaz haberler verdi.

"Daha önce tanıştık," dedi. "1918'de Fransa'da benim en yakın arkadaşımdın ve Ardennes ormanı savaşı sırasında kollarımda öldün. Şimdi buradasın, yeniden, yeni bir isim ve bedenle doğmuşsun. Hoş geldin!"

Bu karşılaşmadan dönerken iyi muhteşem hediyenin sürpriziyle uçarcasına yürüyordum: Hem daha önce yaşamıştım (ve bana anlatılmıştı bu) hem de sonsuza dek yaşamanın bir yolunu bulacaktım.

Birkaç hafta içinde Mars ile ilgili ilk hikayelerimi yazmaya başladım. O günden bu yana hiç durmadım. Buna önayak olan Bay Elektriko'dan, şu anda her neredeyse, allah razı olsun.

Yukarıda yazdıklarımı her açıdan düşündüğümde başladığım yer mutlaka tavan arası olmalı. On iki yaşımdan yirmi ikiye kadar gece geç saatlerde hayaletler, hortlaklar, ekşi ekşi ter kokan karnavallarda gördüğüm kavanozlar, göllerin akıntılarında yitip giden arkadaşlar ve güneşin ışıklarıyla toza dönmemek için sabaha karşı üçte karanlıklara dönen misafirler hakkında sıradışı korku hikayeleri yazdım.

Yazılarımda kaçınılmaz ölümlülüğümle cebelleştiğim (bir ergenin meşgalesi işte) tavan arasından oturma odasına, sonra arka bahçeye, karahindibaların şarap ya[illegible]nak üzere olgun-

laştığı açık havaya çıkmam yıllar aldı.

Dört temmuz akrabalarımla ön bahçeye çıkmak bana yalnızca Green Town, Illinois hikayelerimi vermedi. Aynı zamanda beni Edgar Rice Burroughs ve John Carter'ın öğütlerine uyarak çocukluk bavulumda amca ve halalarım, annem, babam ve kardeşimle Mars'a doğru gönderdi. Mars'a vardığımda oradaydılar, veya onlara benzeyen Marslılar, beni bekliyorlardı. Green Town hikayeleri "Karahindiba Şarabı" adlı tesadüfi bir romanda yer bulurken Kızıl Gezegen hikayeleri de aynı sıralarda, dedemlerin evinin dışındaki yağmur suyu dolu fıçıdan geçmiş yılların anı, mit ve sözcük çağrışımlarını doldurduğum yıllar boyunca "Mars Yıllıkları" adlı başka bir tesadüfi kitapta toplandı.

Bu sırada akrabalarımı "Karahindiba Şarabı"ndakine benzer bir şehirde yaşayan vampirler olarak baştan yarattım. Burası Mars'ta üçüncü keşif kolunun cavlağı çektiği şehrin kötü, karanlık kuzeniydi. Böylelikle hayatımı üçe bölmüştüm; bir şehir kaşifi, uzay yolcusu ve Kont Drakula'nın Amerikalı kuzenlerinin eşlikçisi.

Bu toplamaya sızmış yaratıklar arasında kabuslarda yalnızlık ve umutsuzluk içinde saplanıp kalmış bir türden henüz yeterince bahsetmedim: Dinozorlar. On yedi ve otuz iki yaşlarım arasında birkaç düzine dinozor hikayesi yazdım.

Aylık kirası otuz dolar olan kutu gibi bir evde yaşadığımız Venice, California'da bir gece karımla beraber sahilde yürürken Venice iskelesinin iskeletine ve eski hız treninin kuma gömülmüş ve denize yem olmuş direk, ray ve demirlerine denk geldik.

"Bu dinozorun bu kumlarda ne işi var?" dedim.

Karım son derece bilge bir şekilde sessiz kaldı.

Aradığım cevabı ertesi gece bir sesle uyanınca buldum. Kalkıp kulak kesildim ve uzaktan gelen Santa Monica Körfezi'nin sis düdüğünün tekrar tekrar yükselen yalnız çığlığını işittim.

"Tabii ya!" diye düşündüm. Sis düdüğünü duyan dinozor, kendisi gibi kadim geçmişten uyanan bir diğer dinozor oldu-

ğunu düşünerek sevgi dolu bir kavuşma özlemiyle sahile yüzmüş, duyduğunun yalnızca bir sis düdüğü olduğunu anlayınca kalbi kırık bir şekilde oracıkta ölmüştü.

Yataktan fırladığım gibi hikayeyi yazdım, *Saturday Evening Post*'a gönderdim ve kısa süre sonra *The Beast from 20,000 Fathoms* adıyla yayımlandı. İki yıl sonra *The Fog Horn* adıyla filmi çekildi.

Bu hikayeyi 1953'te okuyan John Huston, hemen bana Moby Dickfilmi için senaryoyu yazıp yazamayacağımı sordu. Kabul ettim ve bir canavardan diğerine geçtim.

Moby Dick sebebiyle Melville ve Jules Verne'ün hayatlarını baştan inceledim ve "Denizler Altında Yirmi Bin Fersah"ın yeni bir çevirisine ön söz olarak yazdığım bir denemede bu iki yazarın deli kaptanlarını karşılaştırdım. Bu denemeyi okuyan 1964 New York Dünya Fuarı'ndaki adamlar ABD pavyonunun tüm üst katının konseptini bana bıraktılar.

Pavyon sayesinde, devamlı bir fuar olan Epcot Center'ın şu anda inşaat halinde, 1982'de açılacak kısmı Spaceship Earth'ü planlamak üzere Disney tarafından işe alındım. Bu tek yapıya zamanda ileri geri giderek ve uzaydaki çılgın geleceğimize sıçrayarak tüm insanlık tarihini sıkıştırdım.

Dinozorlar dahil.

Yaptığım her şey, büyümem, yeni işlerim ve yeni aşklarım canavarlara karşı beş yaşındayken duyduğum orijinal, ilkel sevgi ve yirmi, yirmi dokuz veya otuz yaşındayken onları gördüğümde hissettiğim mutluluktan kaynaklandı.

Hikayelerimi baştan sona taradığınızda gerçekten başımdan geçen iki, belki üç şey bulursunuz. Hayatım boyunca bir yere gidip yerel kültürünü, yerlilerini, ülkenin tadı ve dokusunu "özümseme" gibi ödevlere karşı oldum. Epey zaman önce doğrudan göremesem dahi "özümseme" işinin büyük kısmını bilinçaltımın gerçekleştirdiğini ve herhangi kullanılabilir bir izlenimin su yüzüne çıkmasının yıllar alacağını öğrendim.

Gençken Los Angeles'ın Chicano bölgesinde ucuz bir apartman dairesinde yaşardım. Yalnızca bir tane, korkunç, yerin-

deki bir istisna dışında Latino hikayelerimin tümünü oradan taşındıktan çok sonra yazdım. 1945'in sonlarına doğru, İkinci Dünya Savaşı taze bitmişken bir arkadaşım onunla kırık dökük bir Ford V-8'le Mexico City'ye gelmemi istedi. Ona hayat şartlarının beni mahkum ettiği yoksulluk yeminimi hatırlattım. O ise neden kenara köşeye sakladığım hikayelerimden birkaçını göndermediğimi sorarak beni korkaklıkla suçladı. Sebebim şuydu: Halihazırda birkaç dergiden ret yemiştim. Arkadaşımın sözleriyle cesaretlenip hikayeleri elden geçirdikten sonra William Elliott rumuzuyla postaladım. Neden mi rumuz kullandım? Çünkü bazı Manhattan editörlerinin Bradbury ismini *Weird Tales*'ın kapağında görmüş olup "ucuz" yazar önyargılarına sahip olacağından endişeleniyordum.

Ağustos 1945'in ikinci haftasında üç kısa hikayeyi üç ayrı dergiye yolladım. Birini 20 Ağustos'ta *Charm*'a, 21'inde bir tanesini *Mademoiselle*'e ve birini de 22 Ağustos'ta, yirmi beşinci doğum günümde *Collier's*'e sattım. Toplamda bugünün parasıyla 10.000 dolara eşdeğer 1.000 dolar kazandım.

Zengin olmuştum. Veya neredeyse zengindim, ki bu da küçük dilimi yutmama yetmişti. Hayatımda bir dönüm noktasıydı ve elbette ilk iş o üç derginin editörlerine mektup yazarak gerçek ismimi açıkladım.

Üç hikaye de Martha Foley'nin *The Best American Short Stories of 1946* kitabına girdi. Bir tanesi bir sonraki yıl Herschel Brickell'ın *O. Henry Memorial Award Prize Stories*'inde basıldı.

O para beni Meksika'ya, Guanajuato'ya ve katakomplardaki mumyalara götürdü. O kadar sarsıcı ve dehşetengiz bir deneyimdi ki Meksika'dan nasıl kaçtığımı bilemedim. Ölüp de o kesilmiş biçilmiş cesetlerle yer altındaki ölülerin salonlarında hapsolduğum kabuslar gördüm. Korkumdan kendimi arındırmak için en kısa zamanda *The Next in Line* adlı hikayeyi yazdım. Bir deneyimin meyvesini anında verdiği ender zamanlardan biriydi.

Meksika'dan bu kadarı yeter. Peki ya İrlanda?

Yazılarımda her türlü İrlanda hikayesi mevcut, çünkü Dub-

lin'de altı ay yaşadıktan sonra fark ettim ki tanıştığım çoğu İrlandalı'nın gerçeklik dediğimiz o korkunç canavarla başa çıkmak üzere çeşitli yolları var. Onunla -zor iş ama- kafa kafaya çarpışabilirsin, etrafından dolaşabilir, dürtükleyebilir, önünde dans edebilir, ona şarkı söyleyebilir, bir öykü yazabilir, boş boş çene çalabilir, mataranı doldurabilirsin.Hepsi İrlanda'yla ilgili klişelerin parçası olsa da, berbat hava ve rezil politik durum göz önünde bulundurulunca, her biri doğru. Dublin sokaklarındaki her dilenciyi tanıyordum. O'Connell köprüsünün orada manyak mekanik piyanolarıyla melodiden çok kahve öğütenleri, iliklerine kadar ıslanmış dilenci sürüsüne sırayla bebeklerini ödünç verenleri; öyle ki aynı bebeği öğlen Grafton Caddesi'nde, sonra Royal Hibernian Hotel'in önünde, gece de nehir kıyısında görebiliyordun. Fakat onlar hakkında yazacağımı hiç düşünmemiştim. Gene de ulumak ve öfkeyle ağlamak ihtiyacıyla bir gece şaha kalktım ve ürkütücü şüphelerden ve yağmurda gezen ruhu huzura kavuşturulması gereken hayalet bir dilenciden *McGillahee's Brat*'i yazdım.

Bazı İrlandalı zengin toprak sahiplerinin yanıp kül olmuş evlerinin kalıntılarını görmeye gittim ve bir tane "yangının" tam bitmediğine dair öyküler duyup *Terrible Conflagration up at the Place*'i yazdım.

The Anthem Sprinters, başka bir İrlanda anısı, aradan seneler geçtikten sonra yağmurlu bir gece karımla Dublin'deki sinemalardan milli marş çalınmaya başlamadan kaçmak için çıkışa doğru çocuk yaşlı demeden ite kaka koştuğumuz sayısız seferi hatırlarken yazıldı.

Peki ben nasıl başlamıştım? Bay Elektriko'yla tanıştığım yıldan itibaren her gün bin kelime yazdım. On yıl boyunca her hafta, bir gün kendi kendimin yoluna çıkmayı bırakacağım ümidiyle en az bir kısa hikaye yazdım.

1942'de "Göl"ü yazdığım gün geldi çattı. On yıllık bir her şeyi yanlış yapma sürecinden sonra bir anda doğru fikir, doğru mekan, doğru karakterler, doğru gün ve doğru zamanı bulmuştum. Hikayeyi daktilomda bahçemde otururken yazdım.

Bir saat içinde hikaye bitmişti, ensemdeki tüyler ürpermiş, gözüm yaşlarla dolmuştu. Hayatımda ilk defa iyi bir hikaye yazdığımı biliyordum.

Yirmili yaşlarımın başını şu programı uygulayarak geçirdim: Pazartesi sabahı yeni bir hikayenin ilk taslağını yazardım. Salı ikinci taslağı. Çarşamba üçüncü. Perşembe dördüncü. Cuma beşinci. Cumartesi de son ve altıncı taslağı yazar ve New York'a postalardım. Pazar günleri ise kafamın içinde "Göl" sayesinde onları bir gün serbest bırakacağımdan emin olan çılgın fikirlere çevirirdim dikkatimi.

Kulağa bütün bunlar mekanik geliyor olabilir, ancak değildi. Bunları yapmaya beni fikirlerim iterdi. Yaptıkça yapasım gelirdi. İnsan vahşileşiyor. Ateşi çıkıyor. Coşku ne anlıyorsun. Geceleri canavar-yaratık fikirlerin dışarı çıkmak istediği için uykuların kaçıyor, yatakta dönüp duruyorsun. Muhteşem bir hayat.

Bu denli çok yazmamın başka bir nedeni daha vardı. Ucuz dergilerde basılan hikayelerime yirmi ila kırk dolar gibi bir para ödeniyordu. Bir elimin yağda bir elimin balda olduğunu söyleyemeyeceğim. Sosisli-hamburger-ikinci mevki yaşam standartımı sürdürmek için ayda en az bir ya da iki hikaye satmam gerekiyordu.

1944'te kırk küsür hikaye sattım, fakat yıllık gelirim sadece 800 dolardı.

Hikayelerimin tümüne bakınca yapılacak çok yorum olduğunu bir anda fark ettim. *The Black Ferris* mesela, ilginç, çünkü yirmi üç yıl önce bir sonbaharda kısacık bir kısa hikayeden bir senaryoya, sonra da "Uğursuz Bir Şey Geliyor Bu Yana" adlı romana dönüştü.

The Day It Rained Forever ise, kızgın güneşler, çöller ve hava durumunu değiştirebilen arpler hakkında düşündüğüm bir öğleden sonra yazıldı.

The Leave-Taking yetmişli yaşlarının sonlarına kadar çatıyı kendisi kaplayan ve ben üç yaşındayken bir gün herkese veda edip yatağa giren büyük-büyükannemin gerçek hikayesi.

Calling Mexico,1946 yazında bir öğleden sonra bir arkada-

şımı ziyaret ettiğimde aklıma geldi. Odaya girdiğim anda bana telefonu uzattı ve "Dinle," dedi. Ta iki bin mil uzaktaki Mexico City'nin seslerini duydum. Eve döndüğümde bu telefon tecrübemi Paris'teki bir arkadaşıma yazmaya koyuldum. Yarısında mektup bir hikayeye dönüştü, aynı gün teslim ettim.

The Picasso Summer, bir akşamüstü karım ve arkadaşlarımla sahilde yürürken çıktı. Yerden aldığım lolipop çubuğuyla kuma şekiller çiziyordum ve dedim ki: "Düşünsenize bir, farz edelim hayatınız boyunca bir Picasso satın almak istemişsiniz ve bir gün çat diye ona tam burada rastlıyorsunuz. Çömelmiş, kumlara mitolojik yaratıklar çiziyor. Biricik Picasso'nuz gözlerinizin önünde 'gravür' yapıyor..."

Picasso hikayesini sabah ikiye kadar plajda yazıp bitirdim.

Hemingway. *The Parrot Who Met Papa*.[2]1952'de bir gece arkadaşlarla Los Angeles'ın öbür ucuna,*Life* dergisinin Hemingway'in "Yaşlı Adam ve Deniz"inin olduğu sayısını basan matbaayı yağmalamaya gitmiştik. Makineden yeni çıkmış kopyalarımızı alıp en yakın bara oturmuş ve Papa'dan, Finca Vigía'dan, Küba'dan bahsetmiştik. Konu her nasılsa o barda yaşayıp her gece Hemingway'le konuşan bir papağana geldi. Eve gittiğimde papağanla ilgili bir not düştüm ve on altı yıl boyunca unuttum. 1968'de dosyalarımı karıştırırken *The Parrot Who Met Papa* başlıklı o kısa nota denk geldim.

Aman yarabbi, diye düşündüm, Papa öleli sekiz sene olmuş. Eğer o papağan hala yaşıyor, Hemingway'i hala hatırlıyor ve taklidini yapıyorsa milyonlara bedel olmalı. Ya biri o papağanı kaçırıp fidye isteseydi?

The Haunting of the New, Kilbracken lordu John Godley'nin yandıktan sonra son taş ve tuğlaya kadar orijinaline sadık yeniden yapılan bir evi ziyaretini anlatan mektubu sayesinde çıktı. Lord Kilbracken'in kartpostalını okuduktan birkaç saat sonra hikayenin ilk taslağı hazırdı.

Bu kadarı şimdilik yeterli. Anladınız işte. Öykü derlememde neredeyse kırk senelik bir zaman zarfında yazdığım yüz kadar

2 "Papa" Hemingway'e yakınlarının taktığı lakaptı. [ç.n.]

hikaye var. İçlerinde, geceleri kafama üşüşen aleyhimdekikanıtlarla ertesi sabah yeniden keşfettiğim lehime olanların bir kısmı var.Eğer burada bir şey anlatmaya çalışıyorsam o da herhangi bir yerden yola çıkıp bir yere giden birinin hayatının haritasıdır. Hayatta izlediğim yolu bir şeyler yaparken pek düşünmedim, tam tersi ne olduğunu ve kim olduğumu o şeyleri yaptıktan sonra anladım. Her öykü bir benliğimi bulma yoluydu. Her gün bulduğum benlik yirmi dört saat öncekinden çok az daha farklıydı.

Hepsi 1932 sonbaharında Bay Elektriko'nun bana o iki armağanı verdiği gün başladı. Önceki hayatlara inanıyor muyum bilmiyorum, sonsuza dek yaşayabilir miyim bilmiyorum. Fakat o çocuk bunlara inanıyordu; ben de dizginleri ona verdim. Hikaye ve kitaplarımı o yazdı benim için. Ruh çağırma tahtasının başında duran ve yüzeye çıkan gerçek ve yarı gerçeklere doğru ya da yanlış diyen hep oydu. Her şeyin ozmozla içinden geçip kağıda döküldüğü zardı o. Onun istek, korku ve sevinçlerine daima güvendim. Karşılığında güvenimi hiç boşa çıkarmadı. Ruhumda uzun, soğuk bir Kasım hüküm sürdüğü zamanlarda, çok düşünüp az gördüğüm dönemlerde anlıyorum ki sayısız sevinci ve korkulu kabuslarıyla o tenis ayakkabılı, yüksek ateşli çocuğa geri gitmenin vakti gelip çatmış. O nerede bitiyor ve ben başlıyorum tam olarak emin değilim. Fakat iyi bir tandem ekibiyiz. Ona ve onunla birlikte iki kişiye daha iyi dileklerimi sunmazsam olmaz. Karım Marguerite ile evlendiğimiz ayda temsilcim ve en yakın arkadaşım olan Don Congdon'la tanıştım. Maggie hikayelerimi daktiloya geçirir ve eleştiride bulunurdu. Don da eleştirir ve o hikayeleri satardı. Son otuz üç yıldır böylesi takım arkadaşlarıyla nasıl başarısız olabilirdim ki?Connemara atları biziz, biz suç ortaklarıyız. Ve hala sinema çıkışına koşmaya devam ediyoruz.

1980

BİR KOYUP BEŞ ALMAK: FAHRENHEIT 451

Meğer ciddi ciddi ucuz roman yazıyormuşum da farkında değilmişim. Sonradan adını "Fahrenheit 451"olarak değiştirdiğim *The Fire Man*'in ilk taslağını yazmak 1950 baharında hepsi bozuk para olmak üzere dokuz dolar seksen sente patladı.

1941'den o güne dek yazılarımı hep evin garajında yazdım; ya ailemin California Venice'deki evinin garajında (fakir olduğumuzdan yaşıyorduk orada, moda olduğundan değil) ya da karım Marguerite ile çocuklarımızı büyüttüğümüz kutu gibi evin arkasındakinde. Arka pencerenin dibinde dolaşıp şarkı söylemeye ve pervaza tıklamaya bayılan sevgili çocuklarım yüzünden yerimdenedildim. Bir baba olarak kızlarımla oynamak veya hikayemi bitirmek arasında seçim yapmam gerekiyordu. Elbette oyunu tercih ediyordum, bu da bütçemiz için iyi olmuyordu. Bir ofis bulmam şarttı. Ama durumumuz yoktu.

Sonunda aradığımı buldum. Los Angeles'taki California Üniversitesi kütüphanesinin bodrum katındaki bir yazı odasıydı. Odada düzgün sıralar halinde eski model Remington veya Underwood marka daktilolar diziliydi. Daktiloların yarım saati on sentti. Parayı atıyor ve saatin tik takları eşliğinde yarım saat dolmadan bitsin diye kıyasıya yazıyordun. Böylece tuşlara abanmak için iki kat motivasyonum oluyordu; hem evde bıraktığım çocuklarım, hem de tik tak işleyen bir saatim vardı. Vakit gerçekten de nakitti. Romanın ilk taslağını aşağı yukarı dokuz günde bitirdim. 25000 kelimelik bu taslak kitabın son halinin yarısı kadardı.

Sentlerimi harcıyor, daktiloya kağıt sıkıştığında çıldırıyor (kıymetli vaktim boşa gitti!) ve ha bire alete kağıt sokup çıka-

rıyordum. Bunların arasında üst katı dolaşırdım. Divane aşık gibi koridorlarda rafların arasını arşınlar, kitaplara dokunur, elime alıp sayfalarını çevirerek kütüphanenin özünü oluşturan her şeyi iştahla içime çekerdim. Kitapların yakıldığı bir gelecek hakkında yazmak için mükemmel bir yer değil mi!

Bu kadar geçmiş yeter. Fahrenheit 451 günümüzde ne anlam ifade ediyor? Genç bir yazarken kendi kendime söylediğim şeyler hakkında fikirlerim değişti mi? Değişmekle kütüphanelere olan sevgimin iyice büyüyüp güçlenmesinden bahsediyorsanız ağzımdan "evet" öyle hızlı çıkar ki, raflardan sekip kütüphanecinin yanağındaki allığı sıyırabilir. Bu kitaptan beri diğer yazarlar hakkında belki diğerherkesten daha çok hikaye, deneme ve şiir yazdım. Melville hakkında şiirler yazdım; Melville ve Emily Dickinson, Emily Dickinson ve Charles Dickens, Hawthorne, Poe, Edgar Rice Burroughs hakkında. Bir ara Jules Verne'ün Kaptan Nemo'sunu Melville'in bir o kadar saplantılı denizcisiyle karşılaştırdım. Kütüphaneciler hakkında şiirler çiziktirdim, sevdiğim yazarlarla kıtanın ıssız doğasını kat eden gece tren yolculukları yaptım, bütün gece uyumayıp içtik, içtik ve sohbet ettik. Bir şiirimde Melville'i kara hakkında yazmaması için uyardım (onun bölgesi değil toprak) ve Bernard Shaw'a yöneldim. Onu bir robota çevirdim ki güzelce bir rokete koyup ta Alpha Centauri'ye vardığımızda uyandırabileyim, o da aç kulaklarıma "Ön Sözler"ini cıvıldasın. Wilde, Melville ve Poe'nun ölüm döşeklerinde başlarında durup onlara olan sevgimi anlattığım ve son saatlerinde içlerini ısıttığım bir zaman makinesi hikayesi yazdım... Bu kadarı yeter. Görüyorsunuz deliyim ben. Söz konusu kitaplar, yazarlar ve o müthiş beyinlerin depolandığı ambarlar olunca deliriyorum.

Kısa süre önce Los Angeles'taki Studio Theatre Playhouse aracılığıyla F. 451'deki karakterlerimi uykularından uyandırdım. 1953'ten beri nasılsınız diye sordum Montag, Clarisse, Faber ve Beatty'ye.

Ben sordum, onlar yanıtladı.

Yeni sahneler yazdılar. Hala tam olarak keşfedilmemiş ruh-

larının ve hayallerinin acayip yönlerini gösterdiler. Sonuç iki perdelik bir dram. Güzel bir eser oldu ve çoğunlukla olumlu yorumlar aldı.

Beatty, "Her şey nasıl başladı?" soruma en kapsamlı cevabı veren oldu. Nasıl oldu da kitapları yakan bir İtfaiye Şefi olmaya karar verdin? Beatty şaşırtıcı cevabını kahramanımız Guy Montag'ı evine götürdüğü sahnede verdi. Sahnede Montagşefinin gizli kütüphanesinin duvarlarını yerden tavana kaplayan binlerce, binlerce kitabı görüp afallar. Dönüp amirine bağırır:

"Ama sen Baş Yakıcı'sın! Evinde kitap bulunduramazsın!"

Şef küçük, kuru bir gülümsemeyle yanıtlar:

"Kitap *bulundurmak* suç değil, Montag, okumak suç! Evet aynen öyle. Kitaplarım var, fakat onları *okumuyorum*!"

Montag şaşkınlık içinde Beatty'den açıklama bekler.

"İşin güzelliğini görmüyor musun Montag? Asla okumuyorum. Ne bir kitap, ne bir bölüm, ne bir sayfa, ne de bir paragraf. Yaptığım ironik değil mi? Binlerce kitabım var ve hiçbirinin kapağını bile açmıyorum. Hepsine arkamı dönüp basitçe "hayır" diyorum. Tıpkı bir ev dolusu güzeller güzeli kadının varmış gibi. Gülümsüyorsun ve bir tanesine dahi... Elini sürmüyorsun. Gördüğün gibi yaptığım suç değil. Olur da bir gün beni birini okurken görürsen, hiç durma ihbar et! Fakat şu haliyle burası on iki yaşında bir bakirenin krem rengi odasındaki bir yaz gecesi kadar masum. Kitaplar raflarında ölüyorlar. Neden? Çünkü ben öyle diyorum. Onları aç bırakıyorum. Bir elin, bir gözün ya da dilin ümidinden mahrumlar. Tozdan farkları yok."

Montag itiraz edecek olur: "Nasıl yani, hiç..."

"Baştan çıkmıyor muyum?" diye bağırır İtfaiye Şefi. "Oho, o çok eskidendi. Elmayı yedik bitti artık. Yılan ağacına döndü. Bahçeyi yabani ot sardı."

"Bir zamanlar," Montag duraksar, "bir zamanlar kitapları çok sevmiş olmalısın."

"Pes ediyorum!" diye cevaplar İtfaiye Şefi. "Belden aşağı oldu bu. Çeneme çaktın. Kalbime vurdun. Böbreğime çalıştın. Yüzüme bak Montag. Kitapları seven bir adam değildim ben.

Onlara aşık, onlar için çıldıran, manyak bir şempanze gibi kütüphane raflarından inmeyen bir çocuktum."

"Hapur hupur yerdim onları. Kitaplar benim kahvaltım, öğle yemeğim, akşam yemeğim ve gece atıştırmalarımdı. Sayfaları yırtar tuzlayıp yerdim, zevkle götürürdüm; ciltlerini kemirir, sayfalarını dilimle çeviririrdim.Onlarca, yüzlerce, binlerce kitap. O kadar çok kitap taşırdım ki yanımda, senelerce kambur gezdim. Felsefe, sanat tarihi, siyaset, sosyal bilimler, şiir, deneme, görkemli oyunlar, aklına ne geliyorsa yerdim. Sonra ise... Sonra..." İtfaiye Şefi susar.

Montag cesaretlendirir: "Evet, sonra?"

"Sonra ne oldu, hayat oldu işte." İtfaiye Şefi hatırlamaya çalışırcasına gözlerini yumar. "Hayat. Her zamanki. Bilirsin. Tam istediğin gibi olmayan bir aşk, mahvolan hayaller, git gide yok olan seks, hiç hak etmeyen arkadaşları teker teker alan ölüm, birinin cinayete kurban gitmesi, bir yakının delirmesi, annenin ağır ağır ölmesi, babanın beklenmedik intiharı. Adeta bir illet saldırısı, dört nala gelen bir fil sürüsü gibi. Üstelik hiçbir kitap doğru zamanda doğru yerde değil; hiç ama hiçbir yerde yıkılmakta olan barajın duvarını tıkayıp felaketi engelleyecek bir metafor, bir benzetme yok. Böylece otuz yaşımın sonlarına doğru otuz birinci yıl ufukta gözükmüşken tüm kemiklerim kırık, etlerim morarmış, dağlanmış, yaralanmış halde ayağa kalktım. Aynaya baktığımda genç bir adamın korkmuş suratının arkasına saklanmış ihtiyar bir adam gördüm. Her şeye ama her şeye karşı bir nefret gördüm ve lanet kütüphanemdeki güzel kitapların sayfalarını açtım ve ne buldum biliyor musun, ne buldum!?"

"Tam isabet. Boş sayfalar! Ah, tabii sözcükler oradaydı ama bakışlarımın altında kızgın yağ gibi akıyor, hiçbir şey ifade etmiyorlardı. Hiçbir yardım, teselli, huzur, sığınak, sevgi, yatak, ışık sunmadılar."

Montag düşünür: "Otuz yıl önce... Son kütüphane yangınları...."

"Aferin," diye onaylar Beatty. "İpsiz sapsız ve pes etmiş bir

romantik olarak, ya da ne boksam işte, İtfaiye Birinci Sınıf'a yazıldım. Merdivenleri ilk çıkan, kütüphaneye ilk giren bendim; cayır cayır yanan yurttaşların alev alev kalplerine ilk ben girdim. Dökün üstüme gaz yağını, verin elime meşaleyi.

"Dersimizin sonuna geldik. Git şimdi Montag. Defol!"

Montag içinde kitaplar hakkında her zamankinden büyük bir merakla ayrılır. Kısa süre içinde bir parya olacak ve A. Conan Doyle'un büyük Baskerville canavarının robot klonu olan Mekanik Tazı tarafından kovalanıp neredeyse öldürülecektir.

Oyunda gece boyunca Montag'la konuşan (kulak kepçesinin içine yerleştirdiği radyo aracılığıyla) ihtiyar Faber, şu uzun zamandır işsiz olan öğretmen, İtfaiye Şefi'nin kurbanı olur. Nasıl mı? Montag'ın böyle bir alet aracılığıyla birilerinden direktif aldığından şüphelenen Beatty vurup onu kulağından düşürür ve hattın öbür ucundaki öğretmene haykırır:

"Seni yakalamaya geliyoruz! Kapının önündeyiz! Merdivenleri çıkıyoruz! Yakaladık!"

Faber öylesine korkar ki, kalbi dayanmaz ve ölür.

İşte böyle güzel şeyler. Bu kadar zaman geçtikten sonra bile insanı cezbediyor. Baştan yeni bir roman yazmamak için kendimi zor tuttum.

Son olarak, birçok okur Clarisse'in ortadan kayboluşuyla ilgili şikayet mektupları yazarak ona ne olduğunu öğrenmek istemişti. François Truffaut da aynı merakı hissetmiş olacak ki romanımı filmleştirdiğinde Clarisse'i bilinmezlikten kurtarıp ormanda yaşayan ve kitapları ezberleyip tekrarlayan Kitap Halkı'nın yanında göndermiş. Ben de onu kurtarmak istedim. Ne de olsa ayran budalası gevezelikleriyle Montag'ın kitaplar ve içinde yazanları merak etmeye başlamasının birçok açıdan sorumlusu oydu. Bu nedenle oyunumda Clarisse Montag'ı karşılamak üzere geri döndü ve böylelikle esasında oldukça iç karartıcı bir anlatıya biraz olsun mutlu bir son verdim.

Fakat roman özüne sadık kaldı. Kesinlikle genç yazarların eserleriyle oynanmaması gerektiğine inanıyorum; özellikle de o genç yazar bensem. Montag, Beatty, Mildred, Faber, Claris-

se, hepsi otuz sene önce onları UCLA'nın kütüphanesinin bodrum katında ilk yazdığım zamanki gibi duruyor, yürüyor, sahneye giriyor ve çıkıyorlar. En ufak bir şeyi bile değiştirmedim.

Son bir fikir daha. Gördüğünüz gibi tüm roman ve hikayelerimi coşkulu bir tutkunun tesiri altında yazarım. Kısa süre öncesine kadar Montag adının bir kağıt üreticisinden geldiğini fark etmemiştim. Faber ise bir kalem üreticisi! Bilinçaltım bu isimleri seçerken nasıl da tilkilik etmiş görüyor musunuz.

Hem de bana haber vermeden!

1982

BYZANTIUM'UN HEMEN BU TARAFI: KARAHİNDİBA ŞARABI

"Karahindiba Şarabı" çoğu hikaye ve romanım gibi bir sürprizdi. Şükürler olsun bu gibi sürprizlerin doğasını henüz genç bir yazarken tanımaya başlamıştım. Ondan önce her acemi gibi bir fikri zorla ittire kaktıra dünyaya getirebileceğimi sanıyordum. Böyle bir muameleye maruz kalan her fikir patilerini kıvırıp arkasını döner, bakışlarını ufka dikip ölür.

Yirmili yaşlarımın başlarında, her sabah yataktan kalkıp masamın başına geçerek kafamda dönen sözcük ve sözcük dizilerini yazdığım bir sözcükçağrışım tekniğini denemek işimi çok kolaylaştırdı.

Ardından sözcüğe karşı veya onun yanında savaşmak üzere silahlarımı kuşanır ve sözcüğün ağırlığını ve hayatımdaki yerini göstermek üzere bir karakter seçkisi oluştururdum. Bir iki saat sonra yeni bir hikayeyi bitirmiş olup hayretler içinde kalırdım. O yaşadığım sürpriz çok derin ve hoş olurdu. Kısa sürede hayatımın geri kalanı boyunca bu şekilde çalışmam gerektiğini öğrendim.

Önce kendi kabuslarımı, gece ve çocukluktan kalma korkularımı tasvir edebilecek sözcükler bulmak için beynimi talan ettim ve bulduklarımdan hikayeler yazdım.

Sonra uzun yeşil elma ağaçlarına, doğduğum eski eve, hemen yanındaki dedemlerin yaşadığı eve, çocukluğumdaki yaz mevsimlerindeki tüm o çimenliklere bakıp onları anlatacak sözler aramaya başladım.

"Karahindiba Şarabı"nda tüm o yılların karahindibaları var. Sayfalarda sürekli tekrar eden şarap metaforu da son derece isabetli. Hayatım boyunca imgeler toplamış ve onları bir kenara

kaldırıp unutmuşum. Sonunda sözcüklerin katalizörlüğünde geçmişe geri gidip anılarımı açmam ve içlerinde ne olduğuna bakmam gerekti.

Yirmi dört ve otuz altıncı yaşlarım arasında yarısı yanmış bir çatapata, paslı bir oyuncağa ya da yıllar sonraki halime geçmişini, hayatını, ailesini, sevinç ve üzüntülerini hatırlatmak için çocukluğumdan yazdığım bir mektuba rastlama ümidiyle dedemin kuzey Illinois'deki çimlerinin hatıratında dolaşmadığım tek bir gün olmadı.

Muazzam keyif aldığım bir oyuna dönüştü bu; karahindibaları hatırlayabiliyor muydum, ya da babam ve kardeşimle topladığımız yaban mersinlerini, pervazın dibinde sivrisinek çiftliğine dönen durmuş yağmur suyu dolu fıçıyı, veya arka sundurmadaki asma kaplı kameriyemizde altın rengi tüyleriyle uçuşan arıların kokusunu. Arıların da kokusu vardır biliyor musunuz, yoksa da ayakları milyonlarca çiçek tozunun aromasıyla kaplı olduğundan olması lazım.

Sonra vadiyi hatırlamaya çalışırdım; özellikle Lon Chaney'in muhteşem korku eseri "Operadaki Hayalet"i izledikten sonra gece eve yürüdüğüm geceleri. Kardeşim Skip önden koşup Garip[3] gibi vadideki küçük derenin üstündeki köprünün altına saklanır, ben geçerken sıçrayıp beni yakalardı. Ben de düşe kalka kaçar, eve varana kadar korkudan altıma ederdim. Nasıl eğlenceliydi anlatamam.

Yolda sözcük çağrışımı aracılığıyla eski ve gerçek dostluklara rastladım. Doğru düzgün veda edebilmek için Arizona'dan çocukluk arkadaşım John Huff'i oradan alıp doğudaki Green Town'a postaladım.

Yolda durup çoktan ölmüş sevdiklerimle kahvaltılar, öğle ve akşam yemekleri yedim. Çünkü ben ebeveynlerini, nine ve dedesini ve bazen beni "ekse" bile kardeşini çok seven bir çocuktum.

Yolda kendimi babamla üzüm suyu çıkardığımız bodrumda buldum, ya da 4 Temmuz gecesi ön sundurmada Bion

3 "The Lonely One" Ray Bradbury'nin yarattığı bir seri katil. [ç. n.]

Amca'yla ev yapımı pirinç topunu doldurup ateşlerken.

İşte böyle böyle şaşkınlığa düştüm. Yalnız not düşeyim, kimse bana kendimi şaşırtmamı söylememişti. Cehalet ve deneyselliğin karışımıyla, yazmanın en eski ve iyi yöntemlerine varmış ve gerçekler silah sesiyle çalılıklardan fırlayan bıldırcınlar gibi ortaya çıkmaya başlayınca irkilmiştim. Yürümeyi ve görmeyi öğrenen bir çocuk gibi körlemesine yaratıcılığı bulmuştum. Dizginleri duyularıma vermiştim ve geçmişim hemen hemen hepsinin haklı olduğunu göstermişti.

Kendimi evin yan tarafındaki fıçıdan bir maşrapa yağmur suyu almaya koşan bir çocuğa çevirdim. Elbette fıçıdan ne kadar su alırsan daha fazlası geri doluyordu. Su asla bitmiyordu. Eski zamanlara geri gidip gelmeyi öğrendikçe elimde bir o kadar çok üzerinde çalışabileceğim, yok hayır oynayabileceğim, hatıra ve duyusal izlenim birikti. İşte "Karahindiba Şarabı"büyümenin, yaşlanmanın ve ağaçların altında kan akıtmayı bekleyen karanlığı görmenin ortasındayken Ağustos aylarında tanrının yeşil çimlerinde oynayan içimdeki çocuktur.

Birkaç sene önce okuduğum, bir eleştirmenin "Karahindiba Şarabı"ve Sinclair Lewis'in daha gerçekçi eserlerini incelediği bir makale beni hem eğlendirmiş hem de biraz da şaşırtmıştı. Nasıl olur da kitabımda adını Green Town olarak değiştirdiğim Waukegan'da doğup büyümüş biri olarak limanın ne kadar çirkin, kömür doklarının ve kasabanın aşağısındaki tren yollarının ne kadar depresif olduğunu fark etmezmişim.

Halbuki elbette onları fark etmiş ve allah vergisi efsunculuğumla güzellikleriyle büyülenmiştim. Çocuklar için trenler, vagonlar, is ve ateş kokusu çirkin değildir. Çirkinlik sonradan öğrenilen ve fark edilen bir kavramdır. Erkek çocukları tüm vakitlerini geçen trenlerin vagonlarını sayarak geçirir. Yetişkinler onları bekleten trenlere söylenip dururken çocuklar mutlu bir şekilde geçen vagonları sayıp üzerlerindeki yazıları okur.

Sözüm ona çirkin raylar ise tuğla yolları sıcak asitli sularla yıkayan filleriyle sabahın beşinde sirk ve karnavalların geldiği

yerlerdir.

Doklardaki kömürlere gelirsek her sonbahar bodrum katına iner, metal borusu tıngırdayarak inen ve gökyüzünden kilerime doğru süzülerek beni karanlık hazinelerin altına gömmekle tehdit eden bir ton güzelim meteoru serbest bırakan kömür kamyonunun gelmesini beklerdim.

Başka bir deyişle, çocuğunuz şair ruhluysa ona at boku bile çiçek gibi gelecektir. Kaldı ki zaten at boku çiçek demektir.

Belki yeni yazdığım şiir, çocukluğumun tüm yazlarının bir kitaba filizlenmesini yaptığım bu kısa girişten daha iyi anlatır.

Şiir şöyle başlıyor:

Byzantium, oradan değilim,
Başka bir zaman ve yerdenim,
İnsanları basit, çetin ve dürüst;
Bir çocukken
Illinois'de bulmuşum kendimi.
Adında meymenet olmayan
Waukegan'dan gelmişim,
Byzantium'dan değil, dostlarım.

Şiir doğduğum yerle ömrüm boyunca devam eden ilişkimi anlatarak devam ediyor:

Yine de dönüp baktığımda geriye
En uzak ağacın en tepesinden gördüğüm
Yeatslerin alayının gördüğünden
Daha aydınlık, sevgili ve mavi bir diyar.

O günlerden beri defalarca ziyaret ettiğim Waukegan, diğer küçük orta batı kasabalarından daha şirin ve güzel değil. Çoğunlukla yeşil. Ağaçlar gerçekten caddelerin ortasına değiyor. Evimin önündeki cadde hala kırmızı tuğladan. O zaman bu kasabayı özel yapan nedir? Eh, çünkü ben orada doğdum. Orası benim hayatım. Nasıl istiyorsam öyle anlatırım:

İşte biz de efsanevi ölülerle
Orta batı ekmeğini kaşıklayarak büyüdük
Ve eski tanrıların parlak marmelatını
Gökkubbenin altına sıvadık
Afrodit'in kalçasıymış gibi duran
Fıstık ezmesi tonunu bastırmak için . . .
Bir yandan dedem, gerçek bir efsane,
Korkuluğa yaslanmış sakin ve küstah
Sözleri pür irfan, bakışı pür altın
Platon'a nal toplatıyordu
O sırada ninem sallanan sandalyesinde
Sökük yeni dikiyordu özenle
Nadide ve ışıltılı kar taneleri örüyordu
Yaz gecelerinde kışlatsın bizi diye.
Ve amcalarım etraflarında dumanlarıyla
Şaka kılığında bilgelik yayıyordu,
Halalarım Delfi bakireleri gibi bilge
Kehanet limonataları dağıtıyordu
Yaz gecesinde Yunan sundurmasında
Sunak gibi diz çökmüş oğlanlara;
Sonra da yatağa gidip tövbe eden,
Masumların günahları yüzünden;
Kulaklarında tatarcıklar gibi vızıldadı günahlar
Yıllar boyu geceler boyu söylendi
Illinos ve Waukegan değil de
Gamsız gök ve gamsız güneş.
Vasat olsa da hepimizin Kader'i
Yeats kadar zeki olmasa da belediye reisi
Yine de biz bizi biliyoruz. Yani?
Byzantium.
Byzantium.

Waukegan/Green Town/Byzantium
Green Town gerçek bir yer mi yani?
Evet, tabii ki evet.

Gerçekten John Huff adlı bir çocuk var mıydı?

Vardı. Adı gerçekten buydu. Ama o benden uzaklaşmadı ben onu terk ettim. Ama mutlu son, hala hayatta, kırk iki yıl geçse de sevgimizi hatırlıyor.

Garip diye biri var mıydı?

Vardı ve adı gerçekten buydu. Altı yaşımdayken geceleri kasabamızda gezinir, herkesi korkuturdu ve asla yakalanmadı.

En önemlisi, dede, nine, yatılı çocuklar, amcalar ve halaların olduğu ev gerçekten var mıydı? Buna zaten cevap verdim.

Vadi gerçek mi ve geceleri derin ve karanlık mı? Öyleydi ve hala öyle. Birkaç sene önce içimde vadinin eskisi kadar derin olmadığı korkusuyla kızlarımı oraya götürdüm. Her zamankinden daha derin, karanlık ve gizemli olduğunu söylemekten dolayı çok mutluyum. Şimdi bile "Operadaki Hayalet"i izledikten sonra oradan geçmem.

İşte bu kadar. Waukegan bu isimlerin taşıdığı tüm mutluluk ve hissettirdikleri tüm hüzünleriyle Green Town ve Byzantium'du. Orada yaşayan insanlar devler ve cücelerdi ve kendilerini ölümlü sanan cüceler devleri utandırmamak için parmak uçlarında, devler ise cüceler kendilerini rahat hissetsin diye kamburlarını çıkartarak yürüyorlardı. Zaten hayatın anlamı başka insanların kafasına girip olaylara onun gözünden bakmak ve "Vay be, sen böyle mi görüyorsun," diye şaşakalmak değil midir? Yani, bunu unutmasam iyi olur.

İşte bir zamanlar üstünde yarasa kostümü, ağzında şeker dişlerle ters bir şekilde ağaçlardan sallanan çocuğun yazdığı yaşam kadar ölümü, ışık kadar karanlığı, ihtiyarlık kadar gençliği, aptal akıllı ayırt etmeden, pür neşe kadar katıksız dehşeti kutlayışım bundandır. O çocuk sonunda on iki yaşındayken ağaçtan düştü, bir yerlerden oyuncak bir daktilo buldu ve ilk "romanını" yazdı.

Son bir anı.

Dilek fenerleri.

Son zamanlarda onlara pek rastlamamış olabilirsiniz ama duyduğuma göre bazı ülkelerde ufak bir alevin sıcak nefesiyle

uçan bu kağıttan balonları hala yapıyorlarmış.

1925'te Illinois'de hala yaygınlardı ve dedemle ilgili son hatırladığım anılardan bir tanesi kırk sekiz yıl önce dede-torun bahçeye çıkıp armut biçimli kırmızı-beyaz-mavi çizgili balona yaktığımız küçük bir ateş yardımıyla hava doldurduğumuz bir 4 Temmuz gecesi. O titreşen parlak meleği amcaların, halaların, kuzenlerin dizildiği sundurmanın önünde son bir an daha elimizde tutmuş ve sonra hayat, ışık ve gizemden oluşan yaşamın kendisi kadar narin, muhteşem ve savunmasız balonu usulca yaz gecesinin göğüne, yavaş yavaş uyumaya başlayan evlerin üzerine, yıldızlara doğru serbest bırakmıştık.

Uzaklaşan o tuhaf ışığın altında gökyüzüne bakan dedemi görüyorum. Kendimi görüyorum gözlerimde yaşlarla; çünkü her şey olup bitmiş, gece sona ermişti ve bir daha asla böyle bir gece yaşamayacağımı biliyordum.

Kimse bir şey söylemedi. Hepimiz orada öylece gökyüzünü seyrettik ve derin nefesler alıp verirken hepimiz aynı şeyleri düşündük, ama kimse ağzını açıp da bir şey demedi. Ama en-inde sonunda biri konuşacaktı, değil mi ama? İşte o biri benim.

Şarap hala kilerde duruyor.

Sevgili ailem hala karanlık sundurmada oturuyor.

Dilek feneri hala gecenin içinde süzülerek hala bitmemiş bir yaz gibi yanmaya devam ediyor.

Neden, nasıl?

Çünkü ben öyle diyorum.

1974

MARS'A GİDEN UZUN YOL

Waukegan, Illinois'den Kızıl Gezegen Mars'a nasıl gittim?

Sorunuzu yanıtlayabilecek iki adam var.

İsimleri Mars Yıllıkları'nın başındaki ithaf kısmında yazıyor.

Çünkü ne yapmakta olduğumu benden önce gören ve zaten yazdığımın farkında olmadığım bir kitabı yazmaya beni ikna edenler ilk Mars hikayelerimi dinleyen arkadaşım Norman Corwin ve sonradan editörüm olacak (akrabalığımız yok) Walter I. Bradbury'di.

Walter Bradbury'nin beni kendi kendimle şaşırttığı 1949'da bir bahar gecesine beni getiren, "Ya olmasaydı"larla döşeli kılavuzsuz bir yoldu.

Ya on dokuz yaşındayken Norman Corwin'in radyo dramalarını dinleyip onlara aşık olmasaydım?

Ya ilk hikaye kitabımı sonradan ömür boyu arkadaşım olacak Corwin'e göndermeseydim?

Ya Haziran 1949'da verdiği New York'a taşınma tavsiyesine uymasaydım?

Şu kadarı kesin ki, o halde Mars Yıllıkları da olmazdı.

Fakat Norman Manhattan'daki yayınevlerinin elinin altında olmam gerektiği ve büyük şehirde karısı Katie'yle bana yol yordam gösterip yardımcı olabileceklerini söyleyip durdu. Onun ikna kabiliyeti sayesinde ardımda Los Angeles'ta bankada kırk dolar parası olan hamile bir eş ve önümde 42. Cadde'de haftalığı beş dolar bir YMCA odası olmak üzere, ülkenin bir ucundan diğer ucuna yavaştan dev bir küf topuna dönüşüyormuşa benzeyen Greyhound marka bir otobüsün içinde dört günlük bir yolculuk yaptım.

Corwin ailesi sözlerini tutup beni kolumdan tuttukları gibi bir yığın editörle tanıştırmaya başladılar. Hepsinin sorduğu soru "Yanında bir roman getirdin mi?" oldu.

Daha çok bir kısa mesafe koşucusu olduğumu ve yanımda yalnızca elli kısa hikaye ve müzelik, yıpranmış bir daktilodan başka bir şey getirmediğimi itiraf etmek zorunda kaldım. Acaba

elli acayip yaratıcı, dahice yazılmış kısa hikaye isterler miydi? İstemediler.

Bu da beni en önemli "Ya olmasaydı"ma getiriyor.

Tanıştığım son editör olan Doubleday'den Walter I. Bradbury'yle akşam yemeğine çıkmasaydım artık tanıdık o iç karartıcı "Yazdığın bir roman var mı?" sorusuna kahvaltıda mayın gibi bir fikrin tam üstüne basıp parçaları öğle yemeği vaktine kadar soğutup birleştirdiğim günlük dört millik koşumu anlattığım dört dakika süren bir cevap vermezdim.

Walter Bradbury kafasını salladı, tatlısını bitirip gülümseyerek dedi ki:

"Bence sen çoktan bir roman yazmışsın."

"Ne," dedim, "ve ne zaman?"

"Son dört yılda yayımladığın onca Mars hikayesine ne demeli?" diye cevapladı. Onları birbirine bağlayan bir şey yok mu? O iple hepsini birbirine dikip romanımsı bir şey dokuyamaz mısın?"

"Tanrım!" dedim.

"Evet?"

"Tanrım," dedim "1944'te Sherwood Anderson'ın *Winesburg, Ohio*'sundan o kadar etkilenmiştim ki kendi kendime mutlaka buna benzer ama Mars'ta geçen bir şey yazacağıma söz vermiştim. Kızıl Gezegen'de geçen genel bir karakter ve olay örgüsü taslağı yapmıştım ama kısa süre sonra kağıtlarımın arasında kaybettim!"

"Sanırım bulduk," dedi Brad.

"Bulduk mu dersin?"

"Bulduk," dedi Brad. "Şimdi YMCA'ya geri dön ve benim için yirmi otuz tane Mars hikayesinin taslağını yaz. Yarın getir. Okuduklarımdan memnun kalırsam sana benden bir kontrat ve avans."

Masanın öbür ucunda oturan en yakın dostum ve yayıncı temsilcim Don Congdon başını sallayarak onayladı.

"Öğlen ofisinde olacağım," dedim Brad'e.

Kutlamak için ikinci bir tatlı sipariş ettim. Brad ve Don da birer bira söylediler.

New York'ta sıradan sıcak bir Haziran akşamıydı. O yıllarda klima hala birkaç yıl sonrasının lükslerinden biriydi. Sabah üçe kadar terden donumu ıslatarak yazdım. Acayip şehirlerinde yaşayan Marslılarımın astronotlarım gelmeden önceki son saa-

tlerini etraflıca ölçüp biçtim.

Öğlen bitap ama coşkulu bir şekilde taslağı Walter I. Bradbury'ye teslim ettim.

"Başardın!" dedi. "Yarın kontratı ve çekini getiririm."

Bayağı gürültü yapmış olmalıyım. Neden sonra sakinleştiğimde diğer hikayelerimi sordum.

"İlk 'romanını' bastığımıza göre," diye yanıtladı, "hikayelerine de bir şans verebiliriz; fakat böyle derleme kitapları genellikle pek satmaz. Yirmi küsür hikayeye ortak bir sima verecek bir başlık geliyor mu aklına?"

"Sima? 'Resimli Adam'olur mu? Teker teker dövmeleri canlanan ve göğsünde, bacak ve kollarında harekete geçen bir karnaval çığırtkanı hakkındaki hikayemin adı."

"Yarın iki çek getirecekmişim gibi görünüyor," dedi Walter I. Bradbury.

Üç gün sonra New York'tan iki kontrat ve toplamı 1.500 dolar olan iki çekle ayrıldım. Ayda 30 dolardan bir senelik ev kiramızı, bebeğin masraflarını ve California'da Venice'in iç kısımlarındaki kutu gibi bir evin peşinatını karşılamaya yetiyordu. 1949'un sonbaharında kızımız dünyaya geldiğinde kaybettiğim tüm Mars malzemelerimi yeniden bulmuş ve toparlamıştım. *Winesburg, Ohio* gibi egzantrik karakterlerle olmasa da on iki yaşından beri rüyalarıma girip çıkan bir dizi değişik fikir, kavram, özellik ve hayallerle dolu bir kitap oldu.

Mars Yıllıklarıbir sonraki sene, 1950'nin baharında basıldı.

O bahar doğuya gezmeye giderken ne yaptığımı tam bilmiyordum.

Chicago'da tren aktarmamı beklerken bir arkadaşla öğle yemeği yemek üzere Sanat Enstitüsü'ne gittim. Enstitünün merdivenlerinde bir kalabalık vardı. Turist olduklarını düşündüm. Fakat merdivenleri çıkmaya başladığımda kalabalık inip etrafımı sardı. Sanatseverler değil, Mars Yıllıkları'nın ilk kopyalarını kapıp bana ne yapmış olduğumu fark ettirmeye gelen okurlardı. O öğlenki karşılaşma hayatımı tamamen değiştirdi. Bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmadı.

"Ya olmasaydı" listesini sonsuza dek uzatabilirim. Ya benimle evlenerek yoksulluk yemini eden Maggie'yle tanışmasaydım? Ya Marguerite'le evlendiğim hafta Don Congton temsilcim olmak ve otuz beş sene boyunca öyle kalmak istediğini belirttiği mektubu hiç yazmasaydı?

Ya Yıllıklar çıktıktan kısa bir süre sonra Santa Monica'da Christopher Isherwood'a rastlayacağım ufak kitapçıda olmasaydım?

Hemen romanımın imzalı bir kopyasını uzattım.

Pişmanlık ve panik dolu bir ifadeyle kitabı kabul edip derhal kaçtı.

Üç gün sonra aradı.

"Sen ne yaptığının farkında mısın?" diye sordu.

"Neymiş?" dedim.

"Çok iyi bir kitap yazmışsın," dedi. "Daha yeni *Tomorrow* dergisinin baş eleştirmeni oldum ve senin kitabın hakkında yazdığım ilk kitap olacak."

Birkaç ay sonra Isherwood meşhur İngilizce profesörü Gerald Heard'ün benimle tanışmak istediğini söylemek için aradı.

"Yok artık!" diye haykırdım.

"Neden olmasın?"

"Çünkü," diye itirazıma devam ettim "yeni evimizde daha mobilya bile yok!"

"O zaman Gerald Heard yere oturur," dedi Isherwood.

Heard geldi ve sahip olduğumuz tek koltuğa tünedi.

Isherwood, Maggie ve ben de yere oturduk.

Birkaç hafta sonra Heard ve Aldous Huxley beni çaya davet ettiler. İkisi de öne eğilip aynı anda aynı soruyu sordular:

"Sen ne olduğunun farkında mısın?"

"Neyim?"

"Bir şair," diye cevapladılar.

"Aman tanrım," dedim, "öyle miyim?"

Böylece başladığımız gibi bitiriyoruz; bir arkadaş beni uğurlayıp bir diğeri beni evine alırken. Ya Norman Corwin beni göndermeseydi ve Walter I. Bradbury beni kabul etmeseydi? Mars'ın atmosferi olmayacaktı, insanları asla altın maskelerinin ardında yaşamayacaklardı; şehirleri asla inşa edilmeyecek, el değmemiş tepelerde gömülü kalacaktı. Sonradan başka bir dünyaya giden kırk yıllık bir yolculuğa dönüşen Manhattan yolculuğum için onlara sonsuz teşekkür ediyorum...

6 Temmuz 1990

DEVLERİN OMUZLARINDA

ROBOT MÜZESİNDE ALACAKARANLIK: HAYALGÜCÜNÜN YENİDEN DOĞUŞU

Aşağı yukarı on senedir uzun bir anlatı şiiri üzerinde çalışıyorum. Yakın gelecekte geçen şiirde sesli-hareketli bir müzeye rastlayan bir çocuk sağındaki *Roma* yazan kemerli bir geçide saparak sırasıyla İskenderiye adlı kapıdan geçer ve *Yunanistan* yazılı ve bir çayırı işaret eden tabelanın bulunduğu eşiğe varır.

Yapma çimenin üzerinde koşan çocuk, öğle vakti bir zeytin ağacının gölgesinde şarap ve ballı ekmek eşliğinde gerçek hakkında konuşan Platon, Sokrates ve belki de Euripides'le karşılaşır

Duraksar ve Platon'a sorar:

"Devlet nasıl gidiyor?"

"Otur evladım," der Platon. "Otur da anlatayım."

Çocuk oturur. Platon anlatır. Zaman zaman Sokrates araya girer. Euripides arada oyunlarından bir sahne canlandırır.

Farz edelim bu sırada çocuk son birkaç on yıldır beyinlerimizi meşgul eden bir soru yöneltir:

"Nasıl oluyor da özgür düşüncenin beşiği Birleşik Devletler'de fantezi ve bilimkurgu janrları bu denli ihmal edildi? Neden yalnızca son otuz yıldır insanlar bunlarla ilgileniyor?"

Belki de ardından şunu der:

"Ne değişti de böyle oldu?"

"Öğretmen ve kütüphanecilerin bir anda kulağını çekip ilgisini uyandıran neydi?"

"Aynı anda ülkemizdeki hangi grup soyut düşünceden iyice uzaklaşıp sanatı safi görselliğe yöneltti?"

Robot veya ölü olmadığım için ve sesli-hareketli öğretmen olarak Platon bu soruları cevaplamaya programlanmadığına

göre elimden geldiğince ben cevaplayayım.

Cevap öğrenciler, gençler, çocuklar.

Yazı ve resimdeki devrimin öncüleri onlardı.

Sanat ve eğitimcilik tarihinde ilk defa çocuklar öğretmen oldu. Bizden önce bilgi, piramidin tepesinden öğrencilerin ellerinden geleni yaptıkları geniş tabanına doğru iletilirdi. Sonra, tanrılar konuştu ve çocuklar duydu.

Heyhat! Yer çekimi tersine dönüyordu. Ta ki kızlar ve oğlanlar en tepeye gelene kadar piramit tıpkı dev bir aysberg gibi eridi. Artık öğretmenler piramidin en altındaydı.

Nasıl oldu bu? Sonuçta yirmili ve otuzlu yıllar boyunca hiçbir okulun müfredatında bilimkurgu eseri yoktu. Kütüphanelerde de çok az sayıda vardı. Yılda bir, belki iki defa sağlam bir yapımcı teorik kurgu olarak adlandırılabilecek birkaç kitap basma riskini alıyordu.

1932, 1945, ya da 1953 yıllarında Amerika'yı baştan başa dolaşsaydınız sıradan kütüphanelerde:

Edgar Rice Burroughs yoktu.

L. Frank Baum ya da *Oz* yoktu.

1958 veya 1962'de Asimov yoktu, Heinlein yoktu, Van Vogt yoktu, eh, Bradbury de yoktu elbette.

Belki çok nadiren bu isimlerden bir veya iki tanesini görürdünüz. Çoğunlukla çölde su aramak gibiydi.

Peki bunun sebepleri neydi?

Çünkü kütüphaneci ve öğretmenlerin kafasında hala tam olarak silinmeyen sabahları kahvaltıda sadece olguların yenmesi bir fikir, bir kavram vardı. Fantezi mi? O abur cuburdu. Fantezi, genellikle olduğu üzere bilimkurgu formunda tezahür ettiğinde bile tehlikeli addedilirdi. Gerçeklerden kaçıştı. Hayalperestlikti. Dünyayla ve dünyanın sorunlarıyla alakasızdı.

İşte böyle derdi snop olduğunun farkında olmayan bir snop.

Böylece raflar boş, yayıncılar kitaplardan uzak, konu gözden ırak kaldı.

Ve sonra Evrim sahneye çıktı. Hayatta kalan bir tür olarak

Çocuk. Zihinleri açlıktan kıvranan, bu büyülü dünyanın her yerinden fışkıran fikirleri özleyen, makine ve yapılara hapsedilmiş çocuklar kendi başlarının çaresine baktılar. Nasıl mı?

Waukesha, Peoria, Neapawa, Chayenne, Moose Jaw, Redwood City demeden her yerdeki okullarında sınıflara girdiler ve öğretmelerinin masasına yavaşça bir bomba bıraktılar. Bu elma değil, Asimov'du.

"Bu nedir?" diye sordu öğretmen şüpheli bir şekilde.

"Bir deneyin. İyi gelecek size," dedi öğrenciler.

"Yok almayayım."

"Bir deneyin. İlk sayfayı okuyun. Beğenmezseniz bırakırsınız." Ve akıllı öğrenciler bunları söyleyip uzaklaştılar.

Kitap birkaç hafta boyunca okumayı savsaklayan öğretmenlerin (ve daha sonra kütüphanecilerin) evinde öylece bekledi. Sonra bir gece açıp ilk paragrafı okudular.

Ve bomba patladı.

İlkle kalmayıp ikinci paragrafı, ikinci ve üçüncü sayfayı, dördüncü ve beşinci bölümü bile okudular.

"Aman tanrım," diye feryat ettiler adeta hep bir ağızdan, "bu allahın cezası kitaplar hakikaten *bir şeyler* hakkındaymış!"

Bir kitap daha okuyup "Aman yarabbi," diye bağırdılar, "meğer içinde gerçekten bazı fikirler varmış!"

Sturgeon'dan çıkıp Heinlein'a gitmek üzere Clarke'ın önünden geçerken "Vay anasını," diye kaçırdılar ağızlarından, "bu kitaplar -ne çirkin kelime- yararlıymış!"

Bahçede açlıkta ölmekte olan çocuklar, "Evet!" diye haykırdılar. "Evet! Hele şükür!"

Böylece öğretmenler öğretmeye başladılar ve çok ilginç bir şeyi fark ettiler.

Daha önce okumayı hiç sevmeyen öğrenciler ateşli bir şekilde kalkmış Ursula Le Guin okuyor, ondan alıntılar yapıyordu. Bir suçlunun ölüm ilanından daha uzun bir şeyi hayatlarında okumayan çocuklar, bir anda kitapları yalayıp yutmaya ve daha fazlasını istemeye başlamışlardı.

Kütüphaneciler, yalnızca on binlerce bilimkurgu kitabının

ödünç alınmasına değil çalınmasına ve asla iade edilmemesine şaşıp kaldılar.

Prens onları öperek uyandırırken öğretmenler ve kütüphaneciler birbirlerine "Bizim aklımız neredeymiş?" diye sordular. "Bu kitapların içinde ne var da çocukların akıllarını hamburger ve cips gibi başlarından alıyor?"

Fikirler tarihi.

Çocuklar elbette böyle büyük sözcüklerle tanımlamazdı. Onlar yalnızca hissettiler, okudular ve beğendiler. Çocuklar dile getiremeseler de ilk bilimkurgu yazarlarının ilkel bilimleri anlamaya çalışan mağara adamları olduğunu hissettiler. İlkel bilimler ne miydi? Ateşi nasıl ehlileştiririm? Mağaranın dışında paldır küldür dolaşan şu mamutu ne yapacağız? Nasıl kılıç dişli kaplanla doktorculuk oynarım, onu bir ev kedisine nasıl dönüştürebilirim?

Bu sorun ve belki de bilimler üzerinde kafa yoran mağara adam ve kadınları duvarlara bilimkurgu rüyalarını çizdiler. Bunlar olası stratejilerin külle çizilmiş tasarılarıydı. Mamut, kaplan, ateş resimleri. Nasıl çözerim. Bilim-kurguyu (sorun çözümü) nasıl bilim-olguya (çözülmüş sorun) çeviririm.

Aralarında cesur olan birkaçı mağaradan fırlayıp mamutların ayakları altında ezildi, kaplanın dişlerinde can verdi, ağaçlarda yaşayıp ormanları yok eden vahşi ateşle kavruldu. Çok azı sonunda mağaraya geri dönmeyi başardığında duvarlara zaferlerinin resimlerini yaptılar; fazla kıllı bir katedral gibi yerle bir olan mamut, dişsiz kalmış kaplan ve evcilleştirilip kabus dolu geceleri aydınlatmak ve ruhları ısıtmak üzere mağaraya getirilmiş ateş.

Çocuklar söze dökemeseler de tüm insanlık tarihinin sorun çözme, bilimkurgunun ise fikirleri yutma, sindirme ve hayatta kalmak için formüller dışkılamaktan ibaret olduğunu hissettiler. Biri olmadan diğeri olmaz. Fantezi yoksa gerçeklik de yoktur. Kayıp riskini hesaplamazsan kazanç olmaz. Hayalgücü yoksa irade olmaz. İmkansız hayaller olmasaydı mümkün çözümler de olmayacaktı.

Çocuklar sözcüklere dökemeseler de fantezinin ve onun robot çocuğu bilimkurgunun kesinlikle gerçekten kaçış olmadığını hissettiler. Tam tersi, gerçekliği mest etmek ve uslu durmasını sağlamak üzere etrafını sarmalamaktı. Bir uçak mesela, gerçekliğin bir sarmalı, yer çekimine şunları diyen bir yaklaşımdan başka neydi ki:"Hey, büyülü makinemi görüyor musun? Sana meydan okuyorum. Kaybol yer çekimi. Mesafe, çekil git. Zaman, sonunda uçak/jet/roketimle dünyanın etrafında güneşten hızlı dönerken dur veya geriye sar, hem de eyvah eyvah, kaç dakikada? 80 mi!"

Çocuklar fısıldayarak söylemeseler de bilimkurgunun ilgilenmiyormuş gibi yapan bir sorun çözme girişimi olduğunu anladılar.

Başka bir yazımda bu yazınsal süreci Medusa'ya meydan okuyan Perseus'la örnekledim. Başka bir tarafa bakıyormuş gibi yaparak Medusa'nın bronz kalkanındaki yansımasına bakan Perseus, geriye doğru hamle ederek Medusa'nın kellesini uçurur. Aynı şekilde bilimkurgu da bugünün yollarında hasta yatan köpekleri iyileştirmek için yarına bakıyormuş gibi yapar. İlacı metafordur.

Çocuklar ismini bilmeseler de katafraktlara bayılırlar. Katafrakt özel yetiştirilmiş bir ata binmiş bir Pers süvarisidir. Bu kombinasyon uzun yıllar önce Roma lejyonlarını püskürtmüştür. Yani, sorun çözme. Sorun: dev Roma piyade orduları. Bilimkurgunun hayali: Katafrakt/Ata binen adam. Romalılar yenilir. Sorun çözülür. Bilimkurgu bilimolguya dönüşür.

Sorun: Botulizm. Bilimkurgunun hayali: Gıda maddelerinin uzun süre dayanacağı kaplar üretip ölümleri engellemek. Bilimkurgu hayalperestleri: Napoleon ve teknisyenleri. Hayal gerçek olur: Konserve kutusunun icadı. Sonuç: Öbür türlü hasta veya ölü olacak milyonlarca insan hayatta.

Görünüşe göre hepimiz hayatta kalmak için yeni yollar düşünen bilimkurgu çocuklarıyız. Zamanın kutsal emanetlerinin saklandığı sandukalarız. Yaptığımız azizlerin ke-

miklerini yüzyıllar boyu inançlılar tarafından dokunulmak üzere cam ve altın kavanozlara doldurmak olmasa da; biz de rüyaları, imkansız hayalleri yüz ve sesler aracılığıyla bantlara, kitaplara, televizyona, filmlere koyuyoruz. İnsanoğlunun sorun çözücü olması onun fikir sahibi olmasından kaynaklanır. Zaman kazanmak, zamanı ölçmek, zamandan ders çıkarmak üzere teknolojik yöntemler bularak bu çağa kadar hayatta kaldık ve belki daha güzellerini de göreceğiz. Çevre kirliliği mi var? Temizleriz. Nüfus mu artti? Kontrol altına alırız. Çok mu yalnızız? Hasta mıyız? Televizyonun icadından beri hastaneler daha iyiye gitti. El ele tutuşun, hastalığın ve yalnızlığın dertlerinin yarısı uçtu gitti bile.

Yıldızları mı istiyoruz? Bizim olabilir. Güneşten bir fincan alev ödünç alabilir miyiz? Alabiliriz, almalıyız ve dünyayı aydınlatmalıyız.

Nereye bakarsak sorun görürüz. Biraz daha iyi baktığımızda ise çözümleri. İnsan evlatları, zamanın evlatları olarak nasıl da bu meydan okumayı görüp de büyülenmeyelim? Sonuç, bilimkurgu ve kısa tarihi.

Tüm bunlara ek olarak daha önce de bahsettiğim üzere gençler sanat galerilerine, şehir müzelerine de bombalar attılar.

O koridorlarda yürüdüler ve altmış yıllık soyut sanatın sonunda kendi içinde yok olacak kadar soyutlanmasından ibaret modern sanat sahnesinin yüzüne yüzüne esnediler. Boş kanvaslar. Boş zihinler. Kavram yok. Bazen renk de yok. Köpek sirkindeki pireyi ilgilendirebilecek bir fikir bile yok.

"Yeter!" diye bağırdı çocuklar. "Fantezi olsun. Bilimkurgu olsun.

İllüstrasyon yeniden doğsun.

Pre-Raphaeliteler kendilerini klonlayıp yeniden üretmeye başlasınlar.

Ve oldu da.

Uzay Çağı'nın çocukları, Tolkien'ın kız ve oğulları kurmaca hayallerinin illüstrasyonlarla çizilmesini ve boyanmasını

istedikleri için, mağara adamlarının veya Fra Angelico veya Dante'nin hikaye anlatımının kadim sanatı yeniden keşfedildi. Bu sırada en büyük ikinci piramit de baş aşağı döndü, eğitim tabandan tepeye akmaya başladı ve eski düzen alt üst oldu.

İşte bu edebiyat, edebiyat eğitimi ve resim sanatında gerçekleşen çifte devrimdir.

Böylelikle Endüstri Devrimi, elektronik ve uzay çağları ozmozla gençlerin kanına, kemiğine, iliğine, kalbine, bedenine ve beynine sızdı ve onlar da bize çok önce öğrenmiş olmamız gereken şeyleri öğrettiler.

Yine şu gerçeğe geldik. Bilimkurgu, fikirler tarihinden başka bir şey değildir. Fikirler kendilerini olgular olarak doğurur, ölür ve daha fevkalade şekil ve formlarda sadece kimisi kalıcı olsa da tümü hayatta kalma vaadi sunan yeni hayal ve fikirlerin yeniden doğmasını sağlar.

Umarım bu kısımda fazla ciddileşmemişimdir, çünkü ciddiyet aramızda başıboş bırakılınca kara veba gibidir. Onun özgürlüğü bizim tutsaklığımız, mağlubiyetimiz ve sonumuzdur. İyi bir fikir bizi kuyruğunu sallayan bir köpek gibi heyecanlandırmalıdır. Karşılığında onu gebertene kadar endişelenmemeli, boğacak kadar düşünmemeli, sıkıcılaştıracak kadar yüceltmemeli ve binlerce analitik bıçak darbesiyle öldürmemeliyiz.

Hayat görüşümüzde çocuk gibi kalalım, çocuksu değil ve hem fiziksel hem de düşsel mucizeler arasındaki yolculuğumuzda teleskop olsun, roket olsun, uçan halı olsun ne gerekiyorsa kullanalım.

Çifte devrim daha bitmedi. Üstelik gözle görünmeyen başka devrimler de yolda. Her zaman sorunlar olacak. Buna şükredelim. Çözümler de olacak. Buna da şükür. Ve daima o çözümleri arayacak yeni yarınlar olacak. Elhamdülillah, dünyanın kütüphanelerini, sanat galerilerini Marslılar, elfler, goblinler, astronotlar ve Alpha Centauri'de yaşayan ve çocuklara bilimkurgu ve fantezi okumamaları gerektiğini söyleyen ("Beyninizi mantara çevirir!") kütüphanecilerle dolduracağız.

Şimdi de son sözü Robot Müzesi'ndeki uzun alacakaranlıktan

Platon'un elektromekanik-bilgisayar Devlet'ine verelim:

"Haydi çocuklar. Koşun okuyun. Okuyun koşun. Gösterin ve anlatın. Bir piramidi daha tepetaklak edin. Bir dünyayı daha ters çevirin. Beynimdeki tozları silkeleyin. Kafatasımın içine Sistine Şapeli'ni aynısından çizin. Gülün ve düşünün. Hayal edin, öğrenin ve inşa edin."

"Koşun çocuklar! Koşun kızlar! Koşun!"

Bu iyi tavsiyenin üzerine çocuklar koşar.

Ve Devlet kurtulur.

1980

GİZLİ ZİHİN

Hayatımda hiç İrlanda'ya gitmek istememiştim. Fakat bir gün telefonun öbür ucundaki John Huston beni bir şeyler içmek üzere oteline çağırdı. Aynı gün birkaç saat sonra elinde içkisiyle beni dikkatle süzdü ve sordu: "İrlanda'ya taşınıp "Moby Dick"i senaryolaştırmak ister misin?"

Bir anda karım ve iki kızımla beraber Beyaz Balina'nın peşine düşmüştük.

Balina zıpkınlarını bulup buluşturmam ve fırlatmam yedi ayımı aldı.

Ekim'den Nisan'a kadar istemediğim bir ülkede yaşadım.

İrlanda hakkında hiçbir şey görmedim, duymadım, düşünmedim sanırdım. Kilisenin hali içler acısıydı. Hava rezaletti. Yoksulluk dayanılmazdı. Hiç bana göre değildi. Üstelik o büyük balık vardı...

Bilinçaltımın yoluma çıkacağını hesaba katmamıştım. Kabak tadı veren pusuniçinde daktilomla Leviathan'ı sahile çekmeye çalışırken antenlerim etraftaki insanları izliyordu. Uyanık, bilinçli ve tetikte benliğim onları fark etmiyor, sevmiyor, beğenmiyor, arkadaş edinip onlarla görüşmüyordu demeye çalışmıyorum, hayır. Fakat genel anlamda bu acınası ülkede üstüme sinen;yoksulluk, yağmur ve kendime acıma duygularıydı.

Canavarı dilimleyip kameralara teslim ettikten sonra fırtınadan, sisten ve Dublin ve Kilcock'un sokaklarındaki dilencilerden tiksinmekten başka hiçbir şey öğrenmediğime emin bir şekilde İrlanda'dan kaçtım.

Fakat bilinçaltının gözü keskindir. Çok çalışmaktan ve kendimi umut ettiğim kadar Herman Melville gibi hissedememekten şikayet ettiğim her gün meğerse iç benliğim tetikteymiş; derin derin kokluyor, uzun uzun dinliyor, pür dikkat izliyor ve İrlanda'yı ve insanlarını rahatladığım bir zaman diliminde dökülmek üzere depoluyormuş.

Sicilya ve İtalya'da İrlanda kışını üzerimden attıktan sonra eve dönerken konuştuğumherkese "Asla ve asla Connemara atları veya Donnybrook ceylanları hakkında yazmayacağım," diyordum.

Yıllar önceki Meksika deneyimimi hatırlamam gerekirdi. Orada kış ve sefalet değil de güneş ve sefaletle karşılaşmış, iklimin parçası olmuş fanilik ve Meksikalıların nefesinde soluduğum o tatlı ve korkunç ölüm kokusundan dolayı paniğe kapılmış bir şekilde dönmüştüm. Sonradan orası sayesinde birkaç güzel kabus yazdım.

Buna rağmen Eire'nin çoktan ölmüş ve gömülmüş olduğundanda, insanlarının asla bana musallat olmayacağından da emindim.

Aradan yıllar geçti.

Yağmurlu bir öğleden sonra taksi şoförü Mike (gerçek adı Nick), kafamın içine tam görüş alanımın dışına gelip kuruldu. Beni nazikçe dürtükleyip bataklıklar arasında, Liffey boyuncaki yolculuklarımızı, eski arabasını geceler boyu yavaşça sisin içinde sürerken beni sayısız karanlık yolculuktan geri evime, Royal Hibernian Hotel'e götürürken anlattıklarını hatırlatma cüretini buldu. O vahşi yeşil ülkede en yakından tanıdığım adam.

"Benim hakkımda yaz," dedi Mike, "Gerçekte olduğu gibi anlat her şeyi."

O anda kafamda kısa bir hikaye ve oyun belirdi. Hikaye de oyun da gerçekti. Tam olarak böyle oldu. Başka türlü olamazdı.

Hikaye tamam da neden onca yıl sonra sahneye yönelmiştim? Aslında bir yöneliş değil, bir geri dönüştü bu.

Çocukken amatör olarak radyo oyunlarında yer almıştım.

Gençliğimde oyunlar yazmıştım. Hiç sahnelenmeyen bu oyunlar o kadar kötüydü ki kendime bir daha uzun bir süre, önce diğer her mecrada iyi yazmayı öğrenmeden sahne için bir şey yazmayacağıma söz vermiştim. Aynı dönemdeiş bulmak için oynamak zorunda oldukları rekabetçi politikalardan nefret ettiğim için aktörlüğü de bıraktım. Dahası, kısa hikaye ve roman beni çağırıyordu. Ben de o çağrıya uydum. Balıklama yazarlığa daldım. Aradan yıllar geçti, sayısız oyun izledim, hepsine bayıldım. Yine de bir kez daha Perde I, Sahne I sözlerini yazmaktan imtina ettim. Sonra karşıma "Moby Dick"işi çıktı ve onun hakkında arpacı kumrusu gibi düşünürken bir anda taksi şoförüm Mike belirdi; kafamın içini eşeledi ve yıllar önceki Tara Tepesi macerasının veya Killeshandra içlerinde sonbaharda dökülen yaprakların leziz kısımlarını gün yüzüne çıkardı. Tiyatro aşkım da son bir hamleyle beni uçurumdan aşağı itti.

Bedava ve beklenmedik birçok hediyeyi getiren bu itiş ve düşüşle birlikte bir de bir sürü tanımadığımmektup arkadaşım oldu. Sekiz ya da dokuz yıl önce şunun gibi bazı mektuplar almaya başladım:

Beyefendi: Dün gece yatakta karıma *The Fog Horn* adlı hikayenizi anlattım.

Veya:

Beyefendi: Ben on beş yaşındayım ve Gurnee Illinois Lisesi Yıllık Ezber Yarışması'nı *A Sound of Thunder*'ı ezberden okuyarak kazandım.

Veya:

Sevgili Bay B.: Romanınız Fahrenheit 451'in yarı oyunlaştırılmış yedi kişilik okumasının dün geceki konferansta 2000 İngilizce öğretmeni tarafından beğeniyle karşılandığını bildirmekten mutluluk duyarım.

Yedi yıllık bir zaman diliminde onlarca hikayem ülkenin dört bir yanındaki ilkokul, lise ve amatör üniversite tiyatrolarında okunmuş, ezberlenmiş ve sahnelenmişti. Mektuplar yığılıyordu. Sonunda yığın devrildi ve altında kaldım. Karıma dönüp şöyle dedim: "Benim dışımda herkes eserlerimi

uyarlamaktan pek memnun! O nasıl oluyor?"

Klasik hikayenin tam tersi olmuştu. Herkes kral çıplak diye bağıracağına, kendinden emin bir şekilde Los Angeles Lisesi terk bir edebiyatçının tamamen giyinik, hatta kat kat giyinik ve bunu göremeyecek kadar ahmak olduğunu söylüyordu!

Sonra oyun yazmaya başladım.

Beni sahneye çeken son bir şey daha oldu. Son beş sene içinde birçok iyi Avrupa ve Amerikan fikir oyunu okumuş ve absürt ve absürt-ötesi tiyatro izlemiştim. Sonuç olarak tiyatro oyunlarının genelde yavan, veya budalaca teşebbüsler olduğuna kanaat getirmiştim. Hepsinden öte hayalgücü ve yeteneğin asli öğelerinden yoksundular.

Bu kuru yargıma bakınca şimdi kafasını kütüğe koyması gereken ben oluyorum. Dilerseniz celladım olabilirsiniz.

Bu alışılmamış bir durum değildir. Edebiyat tarihi haklı veya haksız olarak belli bir alanı düzeltebileceğini, iyileştirebileceğini, kökten değiştirebileceğini düşünen yazarlarla doludur. Bu nedenle birçoğumuz haddimizi aşacak kadar ötelere atılırız.

Bir kere cesaret edip sonuç almıştım; ben de yine ettim. Mike daktilomdan dışarı fırlayınca diğerleri davet beklemedi.

Gelenlerin ardı arkası kesilmedi, akın ettikçe ettiler.

O anda, kafamda bir ay, hatta bir yıl yazsam ve içimi döksem bile bitmeyecek kadar çok İrlandalı'nın itişip kakıştığını anladım. Farkına bile varmadan gizli zihne şükreder olmuştum ve kendimi devasa bir içsel postaneyi elden geçirircesine günleri, yerleri, havayı, hayvanları, bisikletleri, kiliseleri, sinemaları, gösteri yürüyüşlerini ve uçuşları ayrı ayrı hatırlarken bulmuştum.

Mike sayesinde rahvan koşmaya başladım. Ardından tırısa kalktım ve çok geçmeden dörtnala koşmaya geçtim.

Hikayeler, oyunlar tavşan gibi ürüyordu. Tek yapmam gereken engel olmamaktı.

İşi bitirmiş ve başka bilimkurgu icatlarıyla ilgili başka oyunlar yazmış biri olarak oyun yazımına dair geriye dönük bir teo-

rim var mı?

Evet.

Çünkü insan bir şeye ancak sonradan parmak basabilir, onu inceleyebilir, açıklayabilir.

Önceden anlamaya çalışmak dondurmak ve öldürmektir.

Kişisel kaygı, oyunculuk olsun, yazmak olsun, resim olsun, veya en büyük sanat olan yaşamanın kendisi olsun her tür sanatın düşmanıdır.

Teorim şöyle. Biz yazarların yaptığı şudur:

Kahkahaya giden gerilimler yaratırız. Ardından gerilimi çözeriz ve kahkaha gelir.

Hüzne giden gerilimler yaratırz. Ardından "Ağla," der ve okuyucularımızı göz yaşları içinde görmeyi umarız.

Şiddete yol alan gerilimler yaratır, fitili ateşler ve kaçarız.

İçinde birçok farklı gerilimin şekil değiştirmek ve sınırları aşmak üzere harmanlandığı değişik aşk gerilimleri yaratır, bunların okuyucunun zihninde meyve vermesini umarız.

Özellikle günümüzde hastalığa giden gerilimler yaratırız. Eğer yeterince başarılıysak, yetenekliysek, dikkatliysek okuyucularımızı da hasta ederiz.

Her gerilim kendine uygun bir nihayet, bir çözümlenme ve rahatlama ister.

Sonracığıma, hem estetik hem de pratik anlamda, hiçbir gerilim çözümlenmemiş olarak bırakılmamalıdır. Aksi halde sanat eksik kalır, amacına ulaşamaz. Gerçek hayatta ise bildiğimiz üzere belli bir gerilimin giderilememesi insanı deliliğe götürür.

Bu kuralın gerilimin doruğundayken biten roman ve filmler gibi bazı istisnaları olabilir. Ama bunlarda da çözüm ima edilir. İzleyici eserin dünyasına girip bir fikri patlatmaya davet edilir. Son eylem eserin yaratıcısındansa izleyici-okuyucusuna düşer. Kahkahayı, göz yaşını, şiddeti, cinselliği ya da hastalığı nihayete erdirmek onun görevi olur.

Bunu bilmeyen yaratıcılığın özünü bilmiyor demektir; kaldı ki o da aslında insanın varlığının özüdür.

Genç yazarlara absürt, neredeyse-absürt, fikir oyunu, ne tür olursa olur oyunlara giden kendi içimdeki genç yazara verir gibi bir öğüt vermem gerekseydi şöyle derdim:

Bana amaçsız fıkralar anlatmayın.

Gülmeme izin vermeyi reddetmenize gülerim.

Bana göz yaşı dolu gerilimler verip de yakarışlarıma sırtınızı dönmeyin.

Gidip daha iyi ağlama duvarları bulabilirim.

Yumruklarımı sıkmama neden olup hedefimi benden saklamayın.

O zaman işte size vurabilirim.

Hepsinden önemlisi beni küpeşteye götüremeyecekseniz midemi bulandırmayın.

Çünkü beni zehirlerseniz hastalanırım; bunu aklınızdan çıkarmayın. Bana öyle geliyor ki hasta film, hasta roman, hasta oyun yazanların çoğu, zehrin beden kadar zihni de tahrip ettiğini unutuyor. Çoğu zehrin şişesinde kusmayı engelleyici olduğu yazar. İhmal, cehalet ve beceriksizlikleriyle yeni Borgia entelektüelleri, boğazımıza tüy yumakları tıkıştırarak kurtuluşumuzu sağlayacak öğürmeyi önler. İyileşmek için önce hasta olunması gerektiği kadim bilgisini ya unutmuşlar ya da hiç öğrenmemişlerdir. Hayvanlar bile ne zaman kusmak gerektiğini bilir. O halde bana doğru yer ve zamanda hasta olmayı öğret, öğret de bir kez daha aklı ot yemeye eren bilge, mutlu köpekler gibi dolaşayımçayırlarda.

Sanatsal estetik kucaklayıcıdır. Temsil eden gerilimler en uç noktalarına kadar götürüldüğü ve eylem aracılığıyla çözümlendiği takdirde içinde her korkuya, her zevke yer vardır. Mutlu son istemiyorum. İstediğim yalnızca sahip olduğu enerjiyi ve elimizdeki patlamayı doğru değerlendiren doğru sonlar.

Meksika beni öğlen güneşinin altındaki koyu karanlığıyla şaşırttı. İrlanda ise sisin kalbindeyken insanı ısıtan güneşiyle. Meksika'da uzaktan duyduğum davulcunun sesiyle bir cenaze alayında yürürken Dublin'de duyduğum davulcuyla bardan bara sektim. Yazdığım oyunlar mutlu oyunlar olmak istedi-

ler. Kendi arzu ve isteklerine, alışılmamış sevinçleri ve ince zevklerine göre kendi kendilerini yazmalarına izin verdim.

İrlanda'yla ilgili altı oyun yazdım ve yazmaya devam edeceğim.

Eire'nin dört bir yanında insanların büyük bisiklet kazaları yaptığını ve senelerce korkunç beyin sarsıntıları geçirdiğini biliyor muydunuz? Evet öyle. Bir perdede bunu ele aldım. Sinemalarda her gece İrlanda ulusal marşı bangırdamaya başlamadan azıcık önce insanların o berbat müziği bir kez daha duymamak uğruna birbirini çiğneye çiğneye dışarı akın ettiğini biliyor muydunuz? Oluyor bu. Gördüm. Onlarla ben de koştum. Şimdi *The Anthem Sprinters* diye bir oyuna koydum bunu. İrlanda'nın ortalarındaki bataklıklarda sisin içinde araba kullanmanın en iyi yolunun farları söndürmek olduğunu biliyor muydunuz? Hem de elinizden geldiğince süratle giderek! Bunu da yazdım. İrlandalı'nın dilini güzelliğe doğru oynatan şey kanı mı, yoksa şiirler okumak ve arp eşliğinde konuşmak üzere dilini oynatan kanını oynatmak için içtiği viski mi? Ben bilmiyorum. Gizli benliğime soruyorum söylüyor. Dinliyorum, bilge adam.

Kendimi beş parasız, bihaber, dünyadan haberi yok gibi görürken bir yandan İrlanda üzerine tek perdelik oyunlar, üç perdelik bir oyun, denemeler, şiirler ve bir roman yazdım. Meğer ne kadar bereketliymişim de haberim yokmuş. Hepimiz böyleyiz ama içimizde biriken irfanı göremiyoruz.

Hikayelerim ve oyunlarımdan bana tekrar tekrar asla kendimden, içgüdülerimden, sinir hücrelerimden ve medyum bilinçaltımdan şüphe etmemeyi öğretti.

Bundan böyle daima tetikte kalmaya ve kendimi eğitmeye çalışacağım. Yapamadığım zamanlarda ise ben bu seferlik yedek kulübesindeyim zannederken neler yapıp etmiş diye içim rahat bir şekilde gizli zihnime soracağım.

Daima sahadayız.

Durmaksızın usul usul dolan bardaklar gibiyiz.

İşin sırrı kendimizi devirip içimizdeki güzellikleri dökebilmekte.

BENİM FİKİR TİYATROM

Zaman gerçekten de teatral bir şey. Çılgınlık, vahşet, deha ve yenilik dolu. İnsanı aynı anda hem coşturup hem de yıkıyor. Ya fazla şey söylüyor ya da çok az.

Burada bahsettiğimiz örneklerin hepsinde değişmeyen bir şey var.

Fikirler.

Fikirler geçit töreni yapıyor.

Uzun ve belalı insanlık tarihinde ilk defa fikirler, aynı şekilde kitaplardaki düşünceler de, yalnızca kağıt üzerinde kalmıyor.

Bugünün fikirleri tasarlanıyor, modeli çıkartılıyor, planlanıyor, elektrikleniyor ve paketlenip insanları hareket ettirmek veya ezip geçmek üzere serbest bırakılıyor.

Tüm bunlara rağmen, günümüzün insanoğlunu tuhaf ve açıklanamaz bir biçimde ahlaksızlığa sürükleyen en büyük problemini -insan ve muazzam aletlerini, insan ve mekanik çocuklarını, insan ve ahlaktan muaf robotlarını- anlatan film, roman, şiir, hikaye, resim veya oyun sayısı ne kadar da az.

Oyunlarımın uyarıcı, tahrik edici, ürkütücü ve bir ümit güldürücü ilk büyük eğlence olmasını umuyorum. Bence bu kısım çok önemli; iyi bir hikaye anlatmak, tutkuyu son cümleye dek güzelce aktarmak. Oyun bitip kalabalık eve gittikten çok sonra bile içlerinde tortusu kalsın. Gecenin bir yarısı uyanıp "Ha, demek şunu demeye çalışıyordu," desinler, ertesi gün "Bizi mi kastediyormuş! Bugünü! Burayı! Bizim problemlerimizi, bizim

zevklerimizi ve bizim çaresizliklerimizi!" diye bağırsınlar.

Ukala bir vaiz, alicenap bir iyilik meleği veya sıkıcı bir reformist olmak istemiyorum.

Koşmak istiyorum ve başkalarının da fikirlerin ve fikirlerdeki makinelerin arkasında ve önünde benimle birlikte koşacağı ümidiyle tarihin en yaşanılası bu dönemini yakalamak, duyularımla doldurmak, bakmak, dokunmak, dinlemek, koklamak, tadına bakmak istiyorum.

Geceleri kaldırımda yürürken çok defalar ne diye yürüdüğümü soran polisler tarafından durduruldum.

The Pedestrian isimli, gelecekte geçen şehirlerde benim gibi yürüyenlerin dertleriyle ilgili bir oyun yazdım. Dünyadan haberi olmayan her yaştan çocuğun televizyon karşısındaki translarına defalarca kere tanık olduğum için *The Veldt* adlı çok yakın bir gelecekte duvardan duvara televizyonların kapana kısılmış bir ailenin varoluşunun merkezi haline geldiği bir hikaye yazdım.

Sıradan olanın şairi, vasatın ustası yaşlı bir adam hakkında bir hikaye yazdım. Adamın en büyük başarısı bir 1925 Moon, Kissel-Kar ya da Buick'i jant kapaklarından, sileceklerine, panellerinden plakalarına kadar en ince ayrıntısına kadar hatırlayabilmekti. Şimdiye dek üretilmiş her şekerin ambalajını, içilmiş her sigaranın paketini hatırlayabilen bir adamdı.

Artık sahneye konmuş bu oyunlar, fikirler umuyorum ki zamanımızın gerçek ürünleri arasında sayılacaklar.

1965

BİR FIÇININ İÇİNDE HAİKU PATLATMAK

Kasabaya gelen bir karnavalda bir tuhaflık olduğundan şüphelenmeyen iki çocuk hakkındaki 3000 kelimelik hikaye başta Kara Dönme Dolap *adıyla* Weird Tales'de (1948) *yayımlandı. Sonra Gene Kelly'nin yöneteceği* Kara Karnaval *(1958) projesi olarak yetmiş sayfalık bir tretman haline geldi. Filmleştirilmeyen tretman ise* Uğursuz Bir Şey Geliyor Bu Yana*(1962) adıyla romana; roman senaryoya (1971); senaryo ikinci bir senaryoya (1976) ve en sonunda filme dönüştü. Hikayenin, tretmanın, romanın ve senaryonun yazarı elbette Ray Bradbury. Kendisi, "Her zaman kendi eserlerim için iyi bir editör oldum," deme talihine sahip.*

"Yazar arkadaşlarıma iki tür zanaat olduğunu anlatmaya çalıştım. İlki bir işi yapıp bitirmek, ikinci zanaat ise elindekini öldürmeden veya ona herhangi bir zarar vermeden kesmeyi öğrenmek. Yazarlık kariyerine ilk başladığında işin bu kısmından nefret edersin, *ancak yaşland*ıkça eğlenceli bir oyuna dönüşür. *Üstelik neredeyse sıfırdan yazmak kadar zorlayıcı olmasını seviyorum, gerçekten de öyle. Neşteri alıp hastayı öldürmeden kesebilmek entelektüel açıdan zorlayıcı."*

Eğer editörlük eğlenceli bir oyunsa Ray Bradbury'nin uyarladığı, bir daha uyarladığı, sonra tekrar uyarladığı Will Holloway, Jim Nightshade ve binenlerin her turda bir yaş yaşlandığışeytani atlıkarıncanın öyküsünü anlatan Uğursuz Bir Şey Geliyor Bu Yana*'nıntam bir oyuncakçı dükkanı olduğunu söyleyebiliriz. Şubat ayında Disney'in çıkaracağı Jack Clayton versiyonunun "ekrandaki benim eserime en sadık uyarlama" olduğunu s*öylemekten memnun. İş birliklerinden hoşnut kalmışa benziyor: "Jack için yepyeni bir senaryo yazmak uğruna altı ayımı harcadım. Muhteşem bir deneyim oldu,

çünkü Jack her gün öğleden sonralarını birlikte geçirmek için harika bir insan."

MITCH TUCHMAN

260 sayfalık bir senaryom vardı. Bunun altı saat olacağını söyledi Jack. "O halde kırk sayfasını atman gerekecek." "Eyvah, yapamam," dedim. "Hadi bakalım, yapabileceğini biliyorum. Arkandayım," diye yanıtladı. Ben de kırk sayfayı attım. Sonra gelip dedi ki, "Tamam, şimdi kırk sayfa daha keseceksin." Oturup senaryoyu 180 sayfaya indirmiştim ki Jack otuz daha kesmemi söyledi. Oldu, 150 sayfaya düşürdüm. Jack geldi ve "Otuz daha," dedi. Durmadan başaracağımı söyledi ve vallahi de son bir üstünden geçip 120 sayfaya indirdiğimde daha iyi olmuştu.

Clayton'a 260 sayfayı verdiğinizde olduğu gibi çekeceğini mi sanıyordunuz? Tecrübeli bir senarist olarak bilmeniz gerekmez miydi...

Yani, elbette çok uzun olduğunun farkındaydım. Bir parça kısaltmaya hazırdım... Fakat sonraki seferler iyice zor gelmeye başladı. Bir kere yoruluyorsun, net görememeye başlıyorsun. Bu nedenle senden daha dinç olan yönetmene ve yapımcıya kestirme yollar bulmak için büyük görev düşüyor.

Clayton ne gibi fikirler buldu?

Sadece günlük toplantılarımızda "Şuradaki altı satırlık diyalogu iki satırda söylesen olur mu?" gibi şeyler dedi. Beni daha kısa ifadeler bulmaya zorladı, ben de buldum. Yani burada esas nokta dolaylı önerileri ve psikolojik olarak arkamda olduğunu bilmemdi.

Diyalogdan mı yoksa aksiyondan mı kestiniz?

Hepsinden. En önemli şey özetlemek. Kesmekten ziyade metafor kullanmak gibi. Bu nedenle şiir konusundaki bilgimin büyük faydasını gördüm. Dünyanın en iyi şiir ve senaryolarının ortak bir özelliği vardır. Her ikisi de son derece yoğun imgelerle doludur. Doğru metaforu, doğru imgeyi bulup sahneye koyabilirsen dört sayfalık diyalogun yaptığını yapabilirsin.

Mesela "Arabistanlı Lawrence"a bakarsan en güzel sahnelerin bazılarında hiç diyalog olmadığını görürsün. Lawrence'ın devesürücüsünü kurtarmak üzere çöle geri döndüğü sahnede bir satır bile diyalog yok. Beş dakikalık bir sekans ve tamamen imgeden ibaret. Zalim güneş ve acımasız sıcakla dolu dakikalardan sonra herkes Lawrence'ın çölden çıkmasını beklerken müzik ve onunla birlikte kalbinin de atışları yükselir. İşte aradığın şey tam olarak bu.

Ben otomatik bir senaristimdir, her zaman öyle oldum. Daima filmlere aittim. Sinema çocuğuyum. İki yaşımdan beri çıkan her filmi izledim. Tıklım tıklım doldum. On yedi yaşındayken haftada on iki ila on dört film izlerdim. Vay, amma da çokmuş. Bu her şeyi seyrettiğim anlamına geliyor; çerçöp dahil. Ama olsun. Bu da öğrenmenin bir yolu. Ne yapmaman gerektiğini öğreniyorsun. Sürekli mükemmel filmler izlemek insanı eğitmez, çünkü gizemli olurlar. İyi film gizemli olur. Çözemezsin bir türlü. Neden "Yurttaş Kane"bu kadar iyi? İyi işte. Her yönden dahice olduğu için herhangi bir yere parmak basıp "bu iyi" demeye imkan yoktur. Her şeyi iyidir işte. Fakat kötü bir filmin kötülüğü tamamen aşikardır ve sana daha fazla şey öğretebilir: "Asla şunu, şunu, şunu ve şunu yapmayacağım."

Eserlerinin ekran uyarlamalarından hoşnut kalmayan yazarları sıklıkla duyarız. Çoğu zaman memnuniyetsizlikleri beklentilerinin yanlışlığından kaynaklanır. Uğursuz Bir Şey'*i uyarlarken senarist Ray Bradbury'nin romancı Ray Bradbury'ye verdiği bir nasihat oldu mu?*

Jack ve ben Toz Cadısı hakkında uzun uzun tartıştık. Çok garip bir yaratıktı. Romanda kütüphaneye göz kapakları dikilmiş bir şekilde geliyor. Fakat ikimiz de filmde bunu doğru düzgün yapamadığımız takdirde çok gülünç olacağından korkuyorduk. Bu yüzden tam tersini yaptık, onu dünyadaki en güzel kadına çevirdik (Pam Grier). Ara sıra ansızın dönüşecek ve çocuklar aslında ne olduğunu görecekler. Çirkin bir gudubet. Bence bu şekilde daha iyi oldu.

Kitapta Charles Holloway'in gençliğin kaçınılmaz yitişine

karşı kederli bir tutumu var. Bunu filmde hüzünlü bakışlar dışında aktarmanın yolu var mı; eyleme dökülmeyen o iç diyalogu kaybetmemenin bir yolu?

Var. Bütünüyle koruyamadık ama bence vurguladık. Hayatının bir döneminde Charles Holloway (Jason Robads) küçük çocuğunu boğulmaktan kurtarma fırsatını kaçırınca onu yolun karşısındaki Bay Nightshade kurtarır. Elimizde böyle tekrarlayan bir ezgi var. En sonda onun oğlunu aynalı labiretten kurtarmak da Holloway'e düşüyor. Bu da onu vurguluyor.

Sonra senaryo boyunca babanın anneyle (Ellen Geer) ya da oğluyla geceleri sundurmada konuştuğu sahneler var. Çok zorlamak zorunda değilsin. Zaten film işinin güzelliği burada. Uzun uzun konuşmalar yerine birine belli bir şekilde bakmasını veya havayı koklamasını söylemen yeterli.

Babanın gece oğlu Will'le sundurmada oturduğu harika bir sahne var. Çocuk "Bazen geceleri inlediğini duyabiliyorum. Keşke seni mutlu edebilsem," diyor. Baba da "Bana hiç ölmeyeceğimi söyle yeter," diye cevap veriyor. Gerçekten insanın kalbi kırılıyor izlerken.

Peki ya abartılar? Sanırım filmde "Milyarlarca ses sustu, bir anda, adeta tren dünyadan bir ateş fırtınasına doğru fırlamışçasına," gibi şeyler olmayacak?

Sevgili genç adam, filmde çocukların (Peterson ve Shawn Carson) mezarlık boyunca koşup treni izledikleri bir sahne var. Duvara yaslandıkları sırada trenin düdüğü ötüyor ve mezarlıktaki tüm taşlar sallanıp tüm meleklerin yüzünden tozlar dökülüyor. İşte bu!

İsimleri fiil gibi kullanma huyunuz dikkat çekiyor. Bir yerde Charles Holloway'i "bacaklarını leylekleyen, kollarını hindileyen bir baba" olarak betimliyorsunuz. Kullandığınız bu betimlemeli dili ekrana aktarmanın bir yolu var mı?

İyi bir yönetmen bunu yapabilir.

Kuşları görür müyüz?

İyi bir yönetmen yolunu bulur çünkü yaptığın haiku patlatmak. Bir fıçının içinde haiku patlatıyorsun.

Ne demeye çalıştığımı bir örnekle anlatayım. University of California sinema bölümünde yirmi iki yıldır yılda birkaç defa ders veriyorum. Birçok öğrenci gelip şu soruyu sordu: "Kısa hikayelerinizi filmleştirebilir miyiz?" "Tabii ki, alın sizin olsun. Yapın. Fakat tek bir şartım var. Hikayenin tümünü çekeceksiniz. Ne yazdığımı okuyun ve her çekimleri paragraflar gibi sıraya dizin. Her çekim bir paragraf. Paragrafa göre yakın veya uzun plan çekeceksiniz." Yemin ederim minicik kameraları ve ellerindeki 500 dolarla o öğrenciler içinde yer aldığım büyük prodüksiyonlardan daha iyi filmler çektiler, çünkü hikayeyi izlediler.

Benim bütün hikayelerim sinematiktir. Warner Bros'la birkaç sene önce yaptığımız "Resimli Adam"işi yürümedi çünkü hikayeleri okumadılar. Şu anda ülkedeki en sinematik yazan yazar ben olabilirim. Tüm kısa hikayelerim her paragraf bir çekim olmak üzere direkt yazıldığı gibi çekilebilir.

Yıllar önce Uğursuz Bir Şey'i yönetmesi için Sam Peckinpah'la konuşurken ona "Eğer olursa filmi nasıl çekeceksin?" diye sordum. "Sayfaları kopartıp kameraya tıkıştıracağım," dedi. "Doğru," dedim.

İş, kitaptaki bütün metaforlar arasında seçip eleyip insanları kendine güldürmeyecek miktarını senaryoya koymak.

Örneğin yakın zamanda televizyonda George Stevens'ın kumar hakkındaki filmi *The Only Game in Town*'i seyrettim. Warren Beatty ve iyice etlenip butlanmış Elizabeth Taylor oynuyordu. Yarın saat kadar sonra Taylor, Beatty'ye dönüp "Beni yatak odasına taşı," dedi. Gülmeyip de ne yapayım. Tüm düşündüğüm "Kesin fıtık olacak," oldu. Tüm film gitti mi çöpe?

Eğer ekran için fanteziler hazırlıyorsan milletin gülmekten sandalyeden düşmeyeceğinden emin ol.

Film uyarlama işine nasıl başlıyorsunuz?

Sıfırdan başlayarak yazıyorum.

Orijinal materyale bakmıyor musunuz hiç?

Kendi eserimden bir senaryo veya tiyatro oyunu uyarlıyorsan orijinal metne asla bakmam. Ancak bitirdikten sonra

dönüp bir şey kaçırmış mıyım diye bakarım. Bir şey atladıysan eklemek kolaydır. Karakterlerin otuz sene sonra neler söylediğini dinlemek çok daha eğlenceli.

İki sene önce Los Angeles'ta Fahrenheit 451'i sahneye koydum ve gidip karakterlere: "Hey, ne zamandır konuşmadık. Büyüdünüz mü? Umarım öyledir çünkü ben büyüdüm," dedim. Elbette onlar da büyümüştü. İtfaiye Şefi yaklaştı ve "Hey, otuz yıl önce beni yazdığında neden kitapları yaktığımı sormayı unuttun," dedi. "Allah kahretsin. Güzel soru. Neden yakıyorsun peki?" diye sordum. O da anlattı. Romanda yer almayan şahane bir sahne oldu. Sadece oyunda var. Yakın bir gelecekte romanı açıp yeni kısımları da ekleyeceğim, şahane oldu çünkü.

Bir film daha yapar mısınız ondan?

Gerek yok, çünkü Truffaut'nun yaptığına bayıldım. Ama yeni yazdıklarımda özel bir televizyon programı yapmak isterim. İtfaiye Şefi'ne zamanında kitapların her derde deva olduğunu düşünüp yanılmış bir romantik olduğunu anlatma fırsatı verirdi. Aynısını hepimiz hayatımızın bir döneminde, kitapları yeni keşfettiğimiz zamanlarda düşünüyoruz, değil mi? Acil bir durum varsa İncil, Shakespeare veya Emily Dickinson açıp "Vay be, bunlar da her şeyi biliyor!" diyoruz.

Senaryo yazarlığındaki ve ekranda yapılabilecekler ve yapılamayacaklar konusundaki engin birikiminizle yönetmenliğe adım atmayı hiç düşünmediniz mi?

Yok, o kadar çok insanı idare etmek istemiyorum. Bir yönetmen kırk elli kişilik bir ekibin onu sevmesini veya ondan korkmasını veya ikisinin karışımını hissetmesini sağlamak zorundadır. Bu kadar çok insan akıl sağlığı ve nezaket elden bırakılmadan nasıl idare edilir? Bence ben tahammülsüz davranırdım, ki bunu da hiç istemem.

Her sabah kalkıp daktiloma koşup bir saat içinde bir dünya yaratmaya alıştım biliyor musunuz? Kimseyi beklemem gerekmiyor. Kimseyi eleştirmem gerekmiyor. Bitti. Bana bir saat vermen herkesten önde olmam için yeterli. Günün geri kalanında

aylaklık edebilirim. Madem sabah bin kelime yazdım neden iki üç saatlik bir öğle yemeği yemeyeyim? İstersem yerim, zaten herkesten öndeyim.

Fakat bir yönetmen, "Ah, tanrım, tam havamdayım. Bakalım diğerlerini de havaya sokabilecek miyim," der. Ya kadın başrolüm bugün iyi hissetmiyorsa? Ya erkek başrolümün heyheyleri üzerindeyse? Ne yaparım?

Karakterlerinizin böyle sorunları olmuyor mu?

Asla. Hiçbir zaman kendi düşüncelerimden gelen bir şeye sinirlenmem.

Yoksa bir tane çakıp hadlerini mi bildiriyorsunuz?

İşler çetrefilleşince uzarım. Yaratıcılığın büyük sırrı işte budur. Fikirlere kediler gibi davranman gerekir. Onlar seni takip etmeli. Eğer bir kediye yaklaşıp kucağına almak istersen hayatta sana izin vermez. "Ne halin varsa gör," diyebilmelisin. Kedi durup "Bir dakika. Bu diğer insanlar gibi davranmıyor," diye düşünecek, meraktan peşine takılacaktır. "Senin sorunun ne, ne diye beni sevmiyorsun?"

İşte fikirler de böyledir. Anladınız mı? "Aman, yeter, depresyona gerek yok, endişeye gerek yok, zorlamaya gerek yok," diyeceksin. Böylece fikirler peşime takılacak. Boş bulunduklarında, dünyaya getirilmeye hazır olduklarında ise arkamı dönüp tuttuğum gibi yakalayacağım.

1982

YAZMA SANATINDA ZEN

Yukarıdaki başlığı ilgi çekme potansiyeli yüzünden seçtiğim belli oluyordur. Düşündüm ki aldığı tepkilerin çokluğu en azından kalabalığı çeker, en kötü ihtimalle bana acımak için gelip bağırmak için kalan meraklılar olur. Dere tepe köyleri gezen şarlatanlarınağızları açık bırakmak için tamtamlar, flütler ve kızılderililerle yaptığı küçük performanslar gibi. Umarım en azından başlangıçta ZEN kavramını böyle bi amaçla kullanmamı mazur görürsünüz.

Zira sona geldiğimizde aslında ciddi olduğumu keşfedebilirsiniz.

Neyse, kademe kademe ciddileşelim.

Sizi etrafıma topladığıma göre arkamda inen dev perdede hangi sözcükler olsun?

ÇALIŞ.

Bu birincisi.

RAHATLA.

Bu da ikincisi. Son olarak iki kelime geliyor:

DÜŞÜNMEK YOK!

Peki, bu sözcüklerin Zen Budizmi'yle ne alakası var? Yazmakla ne alakası var? Benimle? Hepsinden önemlisi ya sizinle?

Öncelikle hafif sevimsiz bir havası olan ÇALIŞ'la başlayalım. Sonuçta iş hayatınızın merkezini oluşturan bir sözcük. Şu andan itibaren amiyane tabirle onun kölesi değil, ortağı olacaksınız. Çalışmanızla varlığınızı gerçek anlamda paylaşmayı öğrendiğiniz zaman o sözcük sevimsizliğini kaybedecektir.

Burada durup birkaç soru sormak istiyorum.

Nasıl oluyor da Püritan bir mirası taşıyan bir toplum olarak çalışmakla ilgili böylesine çelişkili duygular besleyebiliyoruz?

Meşgul olmadığımız zaman suçluluk duymazmıyız? Öte yandan da biraz ter dökünce de kirlenmiş hissederiz.

Canımız sıkılmasın diye kendimizi sık sık uydurma işler, sahte meşguliyetlere bırakırız. Ya da allah korusun da para için çalıştığımızı fark etmeyelim. O zaman para bir amaç, hedef ve en önemli eleman haline gelir. Dolayısıyla yalnızca bir amaca yönelik olduğunda çalışmak can sıkıntısına dönüşür. Boşuna nefret etmiyoruz demek ki, değil mi?

Aynı zamanda bazıları, daha özgüvensiz edebiyatçılar arasında tüy kalem, azıcık parşömen, gün ortasında geçirilen boş bir saat ve kağıda damlayan minik mürekkep zerresi, eğer işin içinde bir nefes esin varsa yeterlidir gibi bir izlenim yarattı. Mevzubahis esin ise genelde *The Kenyon Review* veya başka bir edebiyat dergisi. Saatte birkaç kelime, günde yarım yamalak bir paragraf ve voilà! Tanrıyız! Hatta fazlası, Joyce, Kafka, Sartre'ız.

Hakiki yaratıcılıkla bu kadar ilgisi olmayan başka bir şey olamaz. Yukarıdaki iki tutumdan daha zararlısı yoktur.

Niye?

Çünkü ikisi de yalan söylemenin bir formudur.

Ticari amaç güderek para kazanmak uğruna yazmak yalancılıktır.

Entel gazetelerde yazan ukala çakma-edebi grupların övgüsüne mazhar olmak için yazmak yalancılıktır.

Edebiyat dergilerinin,tüm yaptıkları Virginia Woolf, William Faulkner veya Jack Kerouac'ın yazı ve sözlerini taklit etmekten ibaret olduğu halde yaratıcıyım diye kendini kandırankız ve oğlancıklarla ağzına kadar dolu olduğunu söylememe gerek var mı?

Kadın dergileri ve diğer yüksek tirajlı yayınların, tüm yaptıkları Clarance Buddington Kelland, Anya Seton veya Sax Rohmen'i taklit etmekten ibaret olduğu halde yaratıcıyım diye kendini kandıran bir o kadar daha kız ve oğlancıkla ağzına kadar dolu olduğunu söylememe gerek var mı?

Avangart yalancı çok bilmiş uydurmalarının ebediyen kala-

cağını düşünerek kendini kandırır.

Piyasa yalancısı da kendi çapında çarpık olduğunu kabullenmez; dünya yamuktur, baksanıza herkes yamuk yürüyor!

Bu makaleyi okuyan kimsenin yalanın bu iki türüyle de bir işi olmadığını umuyorum. Yaratıcılık hakkında soruları olan her biriniz içinizdeki tamamıyla özgün şeyle iletişim kurmak istiyorsunuz. Ün ve para istemiyor değilsiniz, fakat onları yalnızca işinizi güzelce bitirdiğinizdeödül olarak alacaksınız. Şöhret ve bol sıfırlı çekler diğer her şey bitip tamamlandıktan sonra gelecek. Yani daktilonuzun başındayken bunları katiyetle düşünmemelisiniz. Bunları aklına getiren biri öyle ya da böyle yalana düşer. Hem de ne uğruna? Ya bir fikri bayıltana, canını çıkarana kadar dövecek küçük ya da fikir arkadan sarılıp kulak memelerini ısırsa bile fark etmeyecek büyük bir zümreyi memnun etmek için.

Ticari kaygılarla gerçeği çarpıtanları duyarız, fakat edebi çevrelerdeki kliklerin hoşuna gitmek için bunu yapanlardan pek bahsedilmez. Son tahlilde iki yaklaşım da bu dünyada bir yazar için olabilecek en mutsuz hayatlardır. Kimse gerçeği çarpıtanı hatırlamaz, ondan bahsetmez, kimse onun hikayesini konuşmaz; ister sesi kısılmış Hemingway ister üçüncü turu dönen Elinor Glyn olsun.

Bir yazara verilebilecek en büyük ödül nedir? Biri yüzünde parlayan bir içtenlik, gözlerinde sıcak bir hayranlıkla sana koşar ve bağırır: "Şu yeni hikayeniz güzeldi, çok güzeldi!"

İşte sırf bunun için yazmaya değer.

O anda entelektüel zorbaların şatafatı tuzla buz olur. O anda tıka basa reklam dolu dergilerden alınan bol sıfırlı çekler önemini yitirir.

En kaşarlanmış piyasa yazarlar bile o ana bayılır.

En yapmacık edebi yazarlar bile o ana bayılır.

Tanrı olanca bilgeliğiyle böyle anları en çok paragözlerin en öküzüne, "edebiyatçıların" en ilgi budalasına bahşeder.

Çünkü bir gün gelir açgözlü yazar bir fikre aşık olur, onun peşinden koşmaya, sıçramaya başlar, nefesi kesilir gözleri

kararır ve oturup kendine rağmen kalbinden geçeni yazar.

Aynen tüy kalemli adam da bir anda hummalara tutulur, sıcak ter damlalarını eflatun mürekkebine tercih eder. Tüy kalemini paramparça eder ve saatler sonra adeta bir çığın altında kalmışçasına perişan halde yaratımının yatağından kalkar.

Ne oldu diye soracaksınız. Bu iki kompülsif yalancıyı doğruyu söylemeye iten neydi?

Pankartlarımı açayım yine.

ÇALIŞ.

İki adamın da çalıştığı aşikardı.

Çalışma bir noktadan sonra kendi ritmini kazanır. Mekanik olan silinmeye başlar, beden kontrolü eline alır. Gardın düşer. Sonra ne olur?

RAHATLA

İki adam da zaten son tavsiyemi uygulamaktan gayet memnundu:

DÜŞÜNMEK YOK

Düşünmedikçe daha da rahatlarsın, kafan boşalır ve yaratıcılığın artar.

Şimdi kafanızı iyice karıştırdığıma göre durayım da umutsuz çığlıklarınızı dinleyin.

"Olanaksız!" diyorsunuz. Nasıl çalışırken rahatlarsın? Nasıl yaratırken sinirlerin laçka olmaz?

Bu mümkün. Her yılın her haftasının her günü yapılan bir şey. Atletler yapıyor, ressamlar yapıyor, dağcılar yapıyor. Küçük ok ve yaylarıyla Zen Budistleri yapıyor.

Ben bile yapabiliyorum.

Ben de yapabildiğime göre, eminim sıkılmış dişlerinizin arasından tıslıyorsunuzdur, *siz* de yapabilirsiniz!

Tekrar tabelalarımıza bakalım. Sırası fark etmez aslında. Önce RAHATLA gelebilir, DÜŞÜNMEK YOK gelebilir. İkisini başa koyup ikinci sıraya ÇALIŞ'ı da koyabiliriz.

Yine de kolaylık için şu sırayla yapalım ve dördüncü bir gelişimsel tabela ekleyelim.

ÇALIŞ RAHATLA DÜŞÜNMEK YOK DAHA DA RAHATLA

İlk sözcüğü inceleyelim mi?

ÇALIŞ

Bir süredir çalışıyorsunuz değil mi?

Yoksa bu makaleyi bitirir bitirmez mi kendinize bir program hazırlayacaksınız?

Nasıl bir program?

Şöyle bir şey: Önümüzdeki yirmi sene boyunca her gün bin ila iki bin kelime. Başta kendinize haftada bir, senede elli iki hikaye yazma hedefi koyun. Bu mecrada ustalaşana kadar yazdığınız bir çok şeyi atacak veya yakacaksınız. Şimdiden başlayın da bunlar aradan çıksın.

Ben eninde sonunda niceliğin nitelik getireceği kanaatindeyim.

Nasıl mı?

Michelangelo, da Vinci, Tintoretto milyonlarca eskizle nicelikten niteliğe, yani tek bir eskize ve ardından harikulade yetkin ve güzel portre ve manzaralara ilerlediler.

İyi bir cerrah binlerce, onbinlerce vücut, doku ve organ keserek nicelik sayesinde niteliğin önemli olduğu aşamaya hazırlanır; ta ki bıçağının altına bir canlı yatana kadar.

Bir atlet yüz metrelik koşu için kilometrelerce koşar.

Nicelik deneyim kazandırır. Nitelik ancak deneyimle olur.

Önemli önemsiz tüm sanat dalları işe yaramaz eylemleri bertaraf edip özlü ifadelere ulaşmak üzerine kuruludur.

Sanatçı neyi dışarıda bırakması gerektiğini öğrenir.

Cerrah doğrudan sorunun kaynağına yönelmeyi, vakit kaybı ve komplikasyon riskini ortadan kaldırmayı bilir.

Atlet gücünü nerede harcayıp nerede saklayacağını, hangi kası kullanması gerektiğini öğrenir.

Bir yazar neden daha farklı olsun ki?

En büyük marifeti daima ne yazdığı değil neyi yazmadığıdır, gitmek istediği yolu basit ve net duygularla ifade edebilmesidir.

Sanatçı o kadar ağır ve çok çalışır ki sonunda parmak uçlarının kendi beyinleri ve hayatları olur.

Tıpkı da Vinci'nin eli gibi cerrahın eli de insan etine hayat kurtaran eskizler çizmelidir.

Atlet, bedenini öyle eğitir ki beden kendi bir zihin olur.

Çalışarak nicel deneyimlerle insan kendini uğraştığı iş dışındaki her şeye olan yükümlülüğünden azat eder.

Sanatçı, yaptığı resimler için alacağı olumlu eleştirileri veya kazanacağı parayı düşünmemelidir. Serbest bıraktığı anda fırça-,sından akmaya hazır olan güzelliği düşünmelidir.

Cerrah, maaşını değil ellerinin altında atan kalbi umursamalıdır.

Atlet, etrafındaki kalabalığı unutmalı, bedeninin yarışı onun yerine koşmasına izin vermelidir.

Yazar, parmaklarını karakterlerinin hikayesini yazmak üzere serbest bırakmalıdır. Ne de olsa kendi acayip hayal ve saplantılarıyla karakterler yazılmaktan başka ne ister?

Böylece çalışmak, çok çalışmak, Orwell'in deyimiyle *Düşünme!*'ye yaklaşırken rahatlamaya giden ilk basamakları döşer. Daktiloyla yazmayı öğrenirken olduğu gibi, bir gün a-s-d-f ya da j-k-l harfleri bir sözcük yağmuru başlatabilir.

Anlayacağınız ne yaptığımız işi ne de ilk senemizde yazdığımız elli iki hikayenin kırk beşini başarısız diye hor görmeliyiz. Başarısızlık pes etmektir. Siz bir sürecin içindesiniz. Burada başarısızlık yok. Sürekli devam. Çalışın. İyiyse bir şey öğrenirsiniz. Kötüyse daha bile fazla öğrenirsiniz. Çalışın ki bir ders çıkarın. Durmak dışında başarısızlık yoktur. Çalışmamak kesilmektir, kasılmaktır, sinirlenip yaratım sürecine zarar vermektir.

Gördüğünüz gibi çalışmak için çalışıyoruz; üretmiş olmak

için üretmiyoruz. Böyle bir şey deseydim elleriniz havada ciyak ciyak benden kaçsanız yeriydi. Yapmaya çalıştığımız şey, her birimizin içinde yatan gerçeği özgür bırakmak.

Konuştukça Rahatla'ya yaklaştığımızı fark etmişsinizdir.

Gerginlik, ya bilmemekten ya daöğrenmeye çalışmaktan vazgeçmekten doğar. Çalışmak bize deneyim kazandırır ve bu da kendine güvende artışa ve rahatlamaya yol açar. Bu rahatlama parmaklarına bilinçli bir şekilde ne yapmalarını söylemesine gerek olmayan bir heykeltıraştaki gibi dinamik bir rahatlamadır. Cerrah neşterine ne yapması gerektiğini söylemez. Aynı şekilde atlet de vücuduna. Bir anda doğal bir ritim yakalanır. Beden kendi başına düşünür.

İşte üç pankartımız. Hangi sırayla koyarsanız koyun. ÇALIŞ RAHATLA DÜŞÜNMEK YOK. Başta birbirlerinden ayrıyken şimdi ne güzel bir aradalar. Çünkü çalışan rahatlar ve düşünmeyi bırakır. Gerçek yaratıcılığa ancak ve ancak o zaman ulaşılır.

Fakat doğru düşünce olmadan çalışmak neredeyse beyhudedir. Kendimi tekrar edeceğim ama içindeki büyük gerçeği sağmak isteyen bir yazar Joyce, Camus ve Tennessee Williams eleştirilerinin baştan çıkarıcılığına karşı koymalıdır. Yüksek tiraj ve onu bekleyen parayı aklından çıkarmalıdır. Kendine sormalıdır: "Ben, kendim, dünya hakkında ne düşünüyorum, neyi seviyorum, neyden korkuyor, nefret ediyorum?" ve aldığı cevabı kağıda dökmelidir.

Bu duygular sayesinde, uzun bir zaman istikrarlı bir biçimde çalıştıkça yazısı berraklaşacaktır. Doğru düşündüğü için rahatlayacak, rahatladıkça daha da doğru düşünecektir. Bu ikisi birbirinin yerine geçen kavramlar haline gelir. Nihayet kendini görmeye başlar. Geceleri içindeki yakamozlarla duvarlara uzun gölgeler vurur. Nihayet çalışma, düşünmeme ve rahatlamanın uyumlu karışımı, dalgalanması damarındaki kan gibi kalpten akması gerektiği için akar, gitmesi gerektiği için gider.

Bu akışta neyi açığa çıkarmaya çalışıyoruz? Dünyada vazgeçilmez tek insanı, eşi benzeri olmayanı. *Seni.* Nasıl yalnızca bir Shakespeare, Molière, Dr. Johnson olduysa sen de kıymetli bir

ürün, birey, hakkınla yücesin. Yalnızca sıklıkla kayboluyor, kendini kaybediyor veya tökezliyorsun o kadar.

İnsan nasıl kaybolur?

Daha önce söylediğim gibi yanlış hedefler yüzünden. Çabucak ünlenmek isterse. Çabucak zenginleşmek isterse. Şöhret ve paranın ancak dünyaya en iyi, en özel, en özgün gerçeklerimizi sunduktan sonra bize verilecek armağanlar olduğunu unutmasak keşke. Şimdi alışkanlıklarımıza rağmen daha güçlü bir fare kapanı kurma vakti.

Dünya hakkında ne düşünüyorsun? Dünyaya vuran ışığı bir prizma gibi yakala. Kafanın içinden parıldayarak geçen ışık beyaz kağıda dünyada başka kimseden çıkmayacak bir tayf yansıtacaktır.

Bırak dünya senin aracılığınla parıldasın. Kağıda beyaz, akkor ışığını prizmandan yansıt. Kendi renk tayfını kendin ölç.

Böylece sen, yeni bir element gibi keşfedilmiş, sınıflandırılmış ve adlandırılmış olursun.

Ardından, olur mu olur, edebiyat dergilerinde de meşhur olursun; ve sonra bir gün bir baktınbirinin içten bir çekilde "Aferin!" dediğini duyunca mutluluktan uçan hali vakti yerinde bir vatandaşsın.

Aşağılık duygusu, genelde belli bir zanaatte sadece deneyim eksikliğinden kaynaklanan gerçek bir yetersizliğin ta kendisidir. Öyleyse çalışmalı, deneyim kazanmalı ve bir yüzücünün suyun üzerinde kaldığı rahatlıkla yazabilmelisin.

Dünyada yalnızca bir çeşit hikaye vardır, o da senin hikayendir. Kendi hikayeni yazdığın müddetçe onu almayacak dergi yoktur.

Weird Tales'in reddettiği hikayelerim oldu, gittim *Harper's*'a sattım.

Planet Stories hayır mı dedi, gittim *Mademoiselle*'e sattım.

Neden? Çünkü daima kendi hikayemi yazmaya çalıştım. İstersen bir etiket yapıştırıp bilimkurgu yaz, fantezi, korku, western de. Fakat özünde tüm iyi hikayeler aynı çeşit hikayedir; tümü bir kişinin kişisel doğrularıyla yazdığı hikayelerdir.

Böyle hikayeler *Post*'tan *McCall's*'a, *Astounding Science-Fiction*'dan *Harper's Bazaar*'a ya da *The Atlantic*'e kadar her dergide yer bulur.

Hızlıca bir şey eklemek istiyorum, öykünme acemi bir yazar için hem doğal hem de gereklidir. Hazırlık yıllarında yazarın fikirlerinin rahatça çiçek açacağı alanları seçmesi lazımdır. Eğer yapısı Hemingway'in felsefesine yakınsa, elbette Hemingway'e öykünecektir. Kahramanı Lawrence ise onu taklit edeceği bir dönem olacaktır. Eğer Eugene Manlove Rhodes'dan etkilendiyse bu yazılarına da yansıyacaktır. Öğrenme sürecinde çalışma ve öykünme el ele gider. Taklit ne zaman ki doğal işlevini yerine getirir, ancak ondan sonra yazarın yaratıcılığına ket vurmaya başlar. Bazı yazarlar için kendi başlarına tamamen özgün bir hikaye yazmadan önce yıllar, kimisi için aylar gerekebilir. Milyonlarca sözcük dolusu taklitten sonra yirmi iki yaşındayken tamamıyla kendime ait bir "bilimkurgu" hikayesi yazmayı başararak özgünlüğe doğru o ilk atılımı gerçekleştirip rahatladım.

Yazacak alanı seçmekle o alana meyletmek arasında fark olduğunu unutmayın. Eğer gönlünüzde geleceğin dünyası yatıyorsa enerjinizi bilimkurguya yöneltmenizden daha doğal bir şey olamaz. Tutkunuz sizi çarpıtma ve öykünmenin hoşgörülebilir ve faydalı raddesinden öteye geçmenizi engelleyecektir. Sevdiğiniz müddetçe hiçbir alan bir yazar için kötü değildir. Ancak bir alanda özgüvensiz yazmak zararlı olabilir.

Neden günümüzde, ve dahi geçmişte, daha fazla "yaratıcı" hikaye yazılmıyor ve satılmıyor? En önemlisi, bence çoğu yazar az önce anlattığım çalışma tekniğinden bihaber. "Edebi" ve "piyasa" kavramlarının dikotomisine öylesine alışmışız ki orta yol aklımıza gelmemiş; herkes için iyi ve hem ukalaların hem öküzlerin hoşuna gidecek hikayeler üretecek yaratıcı sürece giden yol. Her zamanki gibi sorunumuzu iki kutuya doldurup o kutulara iki isim vererek çözdüğümüzü sanmışız. Bu iki kutuya sığmayan hiçbir şeyin yeri yok. Böyle düşünmeye ve davranmaya devam ettiğimiz sürece yazarlar da kendilerini kısıtlayıp

bağlamaya devam edecekler. Halbuki doğru yol, mutlu patika ikisinin arasından geçiyor.

Şaşırdınız mı? Şaşırdıysanız Eugen Herrigel'in OKÇULUK SANATINDA ZEN adlı kitabını okumanızı öneririm. Orada da ÇALIŞ, RAHATLA, DÜŞÜNMEK YOK gibi sözcükler ve benzerleri değişik açılarıyla değişik ortamlarda karşımıza çıkıyor.

ZEN hakkında birkaç hafta öncesine kadar hiçbir şey bilmiyordum. Başlık seçimimi merak ettiyseniz, şu anda bildiğim azıcık şey de yayı gerip oku takmanın bile uzun yıllar aldığı okçuluk sanatında var. Ardından kimi zaman usandırıcı ve sinir bozucu olabilen telin ve okun kendini serbest bırakmasına izin verme adımı geliyor. Ok havayı yayarak kesinlikle üzerinde düşünülmemesi gereken hedefe doğru hareket etmeli.

Bu uzun makaleden sonra okçuluk ve yazarlık arasındaki benzerliği göstermeme gerek kaldığını zannetmiyorum. Hedefleri düşünmeme konusunda zaten uyarıda bulunmuştum.

İçgüdüsel olarak ÇALIŞmanın hayatımdaki öneminin farkına varmıştım. On iki yıl kadar önce yazı masamda sağ elimin tam yanına mürekkeple DÜŞÜNMEK YOK yazmıştım. Bunca yıl sonra Herrigel'in Zen kitabında içgüdülerimin doğruluğunu görüp sevindim diye beni suçlayabilir misiniz?

Sizin için de karakterlerinizin hikayelerini kendi kendine yazdığı, duygularınızın edebi yapmacıklıklar ve piyasa beklentilerine kulak asmadan sayfaya fışkırıp gerçeği anlattığı bir zaman gelecek.

Unutmayın: Olay örgüsü dediğimiz şey karakterlerinizin fevkalade hedeflere doğru koştuktan *sonra* karda bıraktığı ayak izlerinden başkası değildir. Önce değil sonra görülür. Eylemden önce var olamaz. Eylem sona erdikten sonra kalan haritadır. Olay örgüsü tamamen bu olmalıdır. İnsan arzusunun serbest bırakılmış, bir hedefe koşan halidir. Mekanik olarak yaratılamaz. Daima dinamiktir.

Öyleyse kenara çekilin, hedefleri unutun ve bırakın karakterleriniz, parmaklarınız, bedeniniz, kanınız ve kalbiniz ne yapıyorsa yapsın.

Wordsworth'ün deyimiyle "bilge bir edilgenlikle" bilinçaltınıza odaklanın, kendinize değil. Sorularınızın cevapları için Zen'e başvurmalısınız. Her felsefe gibi Zen de, kendilerine iyi gelecek şeyi içgüdüsel olarak bulan insanların ayak izlerini takip eder. Her ağaç oymacısı, mermerini hak eden her heykeltıraş, her balerin, hayatında sözcüğün kendisini duymamış olsa bile Zen'in öğretilerini uygular.

"Mahir baba oğlunu bilendir," sözü aslında "Mahir yazar bilinçaltını bilendir," olmalıydı. Üstelik bilmekle kalmayıp dünyayı algılayan ve kendi doğrularına göre şekillendiren yalnız kendisiymişçesine ona ses verendir.

Schiller bestecilere "Zekanın kapılarındaki nöbetçileri çekin," diye öğütlemiştir.

Coleridge ise şöyle dillendirmiştir: "Çağrışımın akışkan doğasını düşünmek zapteder ve engeller."

Son olarak okumanız için tavsiyelerime Aldous Huxley'in *Tomorrow and Tomorrow and Tomorrow* kitabında yer alan "The Education of an Amphibian"ını da ekliyorum.

Dorothea Brande'nin *Becoming a Writer*'ıda çok iyi kitaptır ve seneler önce basılmış olsa bile bir yazara kendini keşfetmesi ve çoğunlukla sözcük çağrışımı yoluyla içini kağıda dökmesi için birçok yöntemi detaylı bir şekilde anlatır.

Kulağa tarikatçı gibi geliyor muyum? Bir hint inciri ağacının dibinde kumkat, üzüm çekirdeği ve bademle beslenen bir yogi gibi miyim? Sizi temin ederim bunları sadece elli yıldır benim işime yarayan yöntemler olduğu için yazdım. Bence sizin de işinize yarayabilir. Esas sınav pratikte yatıyor.

En azından pragmatik olun. Eğer yazınızın gittiği yoldan memnun değilseniz benim yöntemime bir şans verin.

Denerseniz ÇALIŞ için yeni bir tanım bulabilirsiniz.

Bu tanım da SEV.

1973

. . .

YARATICILIK ÜZERİNE

YÜRÜ USULCA GERÇEĞİN CEVHERLERİNİN UYUDUĞU YERE

Kavrama haşince, sadece bul ve tut elinde;
Yürü usulca gerçeğin cevherlerinin uyuduğu yere
Saklı tohumlarını patlatmak için gizlice
Çil çil altınlar uyandığında filizlensin diye,
Görmeden, izlemeden, arkadan
Yoluna devam ederkensen,bakar gibi yapmadan.
Cangılın içinden aynı yolu dönüşte
Gelişigüzel şeyler saçılı saptığın yerlerde;
Gerçekler, irili ufaklı, gün yüzüne çıkmışlar
Sen vahşi bir dikkatsizlikle acemice süzülür,
Yahut öyle görünürken. Ve tüm bu cevherler daima
Bulunmuştur hafif adımlar ve hamleler ve arayışlarla;
Çoğunlukla yumuşak adımlarla, hamleler değil.
Özen gösterilmeli de, olunmalı mutedil.
İlgiye gül, umursamaz görün, görmezden gel her zaman
Metaforlar kediler gibi gelsinler hep ardından,
Her biri mırıldasın, her biri bir aslana bedel,
Her biri içine sakladığın altın hayvan gibi güzel,
Şimdi geliyor hasat samanlarından bu yana
Dört nala filler yeri sarsarak koşa koşa
Sarsarak, gümleterek, yararak zihinleri,
Kusurunu bile bile seyreylemeye güzelliği.
Sonra kusur güzelin tenindeki siğilmişçesine,
Geri dön her şeyi görmeye, bütüne.
Aman tüm bunları biliyormuş gibi görünme,
Yürü usulca gerçeğin cevherlerinin uyuduğu yere.

YAPTIĞIM ŞEY BENİM,
BUNUN İÇİN GELDİM BEN

Gerard Manley Hopkins için

Yaptığım şey benim, bunun için geldim ben.
Yaptığım şey ben!
Onun için dünyaya geldim ben!
Böyle söyledi Gerard;
Böyle söyledi nahif Manley Hopkins.
Nazımında ve nesirinde onu doğuştan seçen
Kader tanrıçalarını gördü, sonra da yolunu bulsun diye
Kanında akan kurnaz yazıların arasında onu özgür bırakan.
Haydi parmak izleri haydi! Dedi.
Ömrünün ilk saatinde
Alnına dokunur O, gözlerinin üstünü hafifçe damgalar
Ruh'unun helezon, kıvrım ve sembolleriyle!
Heyhat, aynı saat bitmeden, yeni doğmuş ve avaz avaz
Doğumun sarsıcı müjdeleri
Ebenin, annenin, doktorun kendisini karşılayan bakışlarıyla
Parmak izinin teninden silinip gittiğine şahit olur
Ve, kayıp, yitik olanı ararsın günlerinin sonunda dek
İnersin derinlere, bulmak için Tanrı'nın güzel sözlerini
Seni donatıp üretirken yazdığı:
"Haydi git! bunu yap! şunu yap! başka şeyler de yap!
Bu varlık senin! Var ol!"
Bu ne böyle?! diye haykırırsın yüreciğinin içinden,
Huzur bulacak mıyım? Hayır, kendin olana kadar sürgündesin.
Doğum izin silinirken bile kulaklarında son bir iç çekiş,
Seni dünyaya göndermeden önceki son sözleri:
"Anne, baba, dede değilsin sen.
Başkası olma. Kanına ne yazdıysam o ol.
Etini ruhunla dolduruyorum. Ara onu.

Bulduğunda da başka kimsenin olmadığı ol.

Kaderin en mektum armağanlarını veriyorum yanına; başkasınınkilere bakma,

Olur da bakarsan kederini gömecek kadar derin makber yok dünyada

Ne de bulursun kederini koyacak kadar engin diyar.

Her hücrenin etrafını sarıp sarmalıyorum

En ufak molekülün bile doğru ve hakiki.

Orada ara değişmez güzel

Ve nadide yazgıları.

Her lahza on binlerce gelecek paylaşıyor kanını;

Her damlası senin klonlanmış elektrik ikizin.

Her aldığın yarada sen daha doğmadan

Planladığım ve bildiğim

Ve kalbine sakladıklarımın kopyası.

İnancına sadık kaldığın müddetçe benliğini

Sarmalamayacak hiç bir zerre yok bedeninde.

Yaptığın sensin. Çünkü ben seni dünyaya getirdim.

O ol. Dünyada gerçekten kendin olan tek şey neyse o ol."

Sevgili Hopkins. Nahif Manley. Nadide Gerard. Güzel isim.

Yaptığımız şey biziz. Senin sayende. Bunun için geldik.

ÖTEKİ BEN

Yazmıyorum...
Öteki ben
Su yüzüne çıkmak istiyor sürekli.
Fakat dönersem ona yüzümü hemen
O zaman
Siniyor gerisin geri
Bilmeden aralayıp kapısını
Serbest bıraktığım yer ve zaman neresiyse.
Bazen bir silah sesi gafil avlıyor onu,
Anlıyor ihtiyacım olduğunu ona,
Oluyor da. Vazifesi
Bu maskenin ardında kim olduğumu göstermek bana.
O hayalet, ben ise operanın cephesi
O tanrıyla yazarken ben
Körlemesine
Bekliyorum hevessizce ta ki
Zihni kolumdan bileğime
Parmak uçlarıma kadar çalana dek beni
Ve bir yandan bulana dek
Dillerden düşen
Sesle yanan
Gizli yerdeki gizli kandan ve gizli ruhtan gelen gerçekleri,
Keyifle
Sokuluyor yanıma yazmaya, sonra kaçıp saklanıyor yine
Tüm hafta boyu bir dahaki saklambaça kadar
Sanki hedefim onu tahrik etmek değilmiş gibi
Yaparken ben.
Tahrik ediyorum, bakmıyormuş gibi yaparak
Yoksa çıkmaz bütün gün gizli ben gizli yerinden.
Koşuyor, kolay oyunlar oynuyorum,

Düşüncesizce bir sıçrama
Uykumdan çağırıyor parlak canavarı
Kimbilir kimin şekerlerinde ve parklarında sinmiş bekliyor.
Nefesim, kanım, sinirlerim.
Peki bunların neresinde barınıyor?
Onu harıl harıl ararken ben, nereye saklanıyor?
Bir çiklet gibi
Şu tombul kulağın arkasına mı?
Şu muzip çocuğun
Şapkasını astığı yere mi?
Faydasız. Yaradılışı münzevi
İnzivada yaşıyor.
Ne yapayıp uyuyorum ona, katılıyorum oyununa,
Bırakıyorum koşsun, namımı artırmaya.
Yazıyorum adımı üstüne, çalıyorum emeklerini,
Ne de olsa ben tıksırdım onu dışarı
Tatlı enfiyesiyle yaratılışın.
R. B. mi yazdı bu şiiri, mısrayı, sözü?
Hayır, bunlar içindeki görünmeyen gorilin öğrettikleri.
Bedenime bürünmüş menzili nereye kadar bilinmez;
Söyleme adımı.
Öteki beni methet.

TRUVA

Benim Truva'm oradaydı, elbette,
İnsanlar "değil" dese de.
"Kör Homeros öldü. Kadim efsanesinin
Gidecek yeri kalmadı. Bırak. Eşeleme."
Ama ben de işime geldiği gibi deldim
Topraktan ruhumu tırmıklamak
Ya da ölmek için.
Truva'mı gördüm.
Herkes uyardı bu çocuğu sadece hikaye diye
Fazlası değil.
Uyarılarına gülüp geçtim
Küreğim bellerken
Homeros'un bahçesini güneş gölge demeden.
Aman! Boşver! diye haykırdı dostlar: Dilsiz Homeros kör!
Hiç var olmamış harabeleri nasıl göstersin sana?
Eminim, dedim. Konuşuyor. Duyuyorum. Eminim.
Tavsiyelerine kulak tıkayıp
Bana bir bir sırt çevirirlerken onlar ben kazdım,
Çünkü daha sekizken öğrenmiştim:
Son geldi, dediler. Kıyamet kopacaktı!
O gün ne korktum, inandım,
Sen ve ben ve onlar
Bir gün yüzü daha göremeyeceğiz sandım...
Ama gördük.
Utanç içinde gördüm günü, şüphemi hatırladım
Ne saçmalıyorlardı bu felaket tellalları?
O günden sonra kendi özel mutluluğumla
İzin vermedim bakmalarına
Gömülü Truva'ma;
Zira bir görseler, ne küçümsemeler,

Alaylar, kahkahalar;
Şehrimi mühürledim daha derine
Tüm hepsinden gizlemeye;
Büyüdükçe kazdıkça her geçen gün. Ne mi buldum
Ne mi verdi yaşlı Homeros, kör Homeros bana?
Bir Truva mı? Hayır, on tane!
On Truva mı? İki katını dene! Üç düzine!
Her biri daha zengin, daha zarif, daha parlak bir kuzeni!
Hepsi etimden kanımdan bir parça,
Ve her biri hakiki.
Ne demek yani?
Git kendi Truva'nı kaz çıkar içindeki!

DOLAŞMA ZİHNİNDE HARABELERLE

Dolaşma zihninde harabelerle
Yoksa güzellik yenilir; sönerRoma'nın güneşi
Soğuk otelin bir mezar olur sana!
Cehennem olur her yer cennet olacağına.
Deprem ve tufanlardansakın kendini
Zamanın turistin kanına zerk ettiği
Ve sakarca saklı evinden çıkan
Görür görmez Roma'yı viran.
Düşünkederli kanını, dikkat et adımına,
Roma'nın tarumar taşları ve kemikleri orada
Her kromozom ve her gende
Yalandı belki hepsi, hiç olmamıştı bile.
Tüm o görkemli mezarlar ve tahtlar
Kemiklerinde çürümeye bırakılmışlar.
Zaman filizlenen yaşamı yıkıp geçer
Ufukta tek gördüğün karanlıksa eğer,
Taşıma içindeki harabeleri Roma'ya,
Mutsuz adam mecburdur evinde kalmaya;
Zira eğer melankoliyse yol arkadaşın
Her şeyin kaybolduğu yere, o vakit daha çok kaybın
Çoğaltır böylece içindeki karanlıkları,
Madem öyle sevinçlerinle gez dünyayı.
Yoksa o harabelerde ölüm olacaktır gördüğün
Yıllardır yolunu gözleyen bir ölüm,
Akan kanında alev alev yanan tüm o şehirler
Titreyip yıkılacak, hepsi meczup ve şer,
Ve o harap manzarada bir tek şey göreceksen
O da sadece yıkık bir Roma. Peki ya sen?
Öğle güneşinin onardığı kırık heykeller
Ruhunun karanlığında hala oldukları gibiler.
Öyleyse gezme dünyayı hiçbir zaman
Kalbinde güneş ışığı olmadan,
Aksi halde kaybedenler iki olur,

Hem sen hem imparatorluk mahvolur.
Yeraltı mezarlıkları yükseliyorsa aklında
Tek gördüğüm mezartaşlarıysa Roma'da...
Turist, çıkma yola.
Evde kal.
Evde kal!

BEN ÖLÜRÜM, DÜNYA ÖLÜR BENİMLE

Zavallı dünya bilmiyor sonunu, benim öldüğüm gün.
Ben gittiğimde gidecek iki milyon can daha,
Mezara yürürken bu kıtayı götüreceğim yanımda.
Ne cesur, ne masumlar ve hiç bilmiyorlar
Ben battığımda bir gün, sırada onlar var.
Gelip çatınca ecel, kutlarlarken onlar iyi zamanlarını
Ben, manyak egoist, çalacağım "Kötü Seneler" çanlarımı.
Benden öte diyarlar olsa da engin ve şanlı
Elim titremeden söndüreceğim tek tek ışıklarını.
Alaska,Fransız Güneş Kral da neymiş, Britanya'nın boğazını keseceğim,
Bir ters bakışımla Rusya Ana'yı hafızalardan sileceğim,
Çin'i iteceğim bir çırpıda taş ocağının dibine,
Avustralya'yı bir tekmede devirip dikeceğim mezar taşını,
Geçerken Japonya'yı yıkacağım, Yunanistan eksik mi kalacaktı?
Tıpkı yeşil Eire gibi, yerden yere vuracağım,
Rüyamda ters yüz ettiğim, İspanya'ya korku salacağım,
Goya'nın çocuklarını vurup işkence yapacağım İsveç'in oğullarına,
Çiçekleri parçalayacağım, çiftlikleri, şehirleri silahlarımla.
Benim kalbim durunca Ra boğulacak derin uykusunda,
Gömeceğim tüm yıldızları uzayın karanlık sonsuzluğuna.
Kulak ver dünya, şimdi, gerçek korkunun tadına bak,
Ben hasta düşünce senin de canın çıkacak.
Ayağını denk al ki yaşayıp yaşatayım.
Hele bir yanlışını göreyim verdiğimi geri alırım.
Hepinizin sonu olur. Namlunun ucundasınız...
Vurulup öldüm mü? Siz de hemen arkamdasınız.

YAPMAK OLMAKTIR

Yapmak olmaktır
Yapmış olmak değil;

Kendini yapmakla doldurmak, işte oyun bu.
Kendini her saat yaptıklarınla adlandırmak,
Vaktini gün batımına dek tasnif etmek
Ve kendini eylemlerde bulmak
Gerçekleri öğrenmeden bilemeyeceğin
Gizli benliğinin ağzından tatlı dille aldığın, ki ne nazlıdır o,
İşte böyle yapmak onu çıkarır,
Şüpheyi öldürür zıplayarak, koşarak, atlayarak
İleriye doğru,
Keşfedilen benlik olmak için.
Yapmamak ölmektir,
Veya yan gelip yatmak ve yan çizmek
Bir gün yaparım diye.
Bırak şimdi bunları!
Boş kalır yarınlar
Eğer boyamazsa insan onu varlıkla
Rengarenk bakışıyla.
Bedenin yönetsin zihnini
Köre rehberlik eden köpek gibi;
Öyleyse uygula ve tekrar et,
Ruh-kalbinin evrenini bulana dek,
Gitmek/görmekdaima sonuç verir,
Unutma: Yapmak olmaktır.

SANATIMIZ VAR HAKİKATBİZİ ÖLDÜREMEZ

Yalnızca gerçeği mi biliyorsun? Geber.
Demişti Nietzsche.
Bizim sanatımız var, hakikatten ölmeyeceğiz.
Dünya çoktur bize.
Tufan kırk günden uzun sürer.
Şuradaki çayırlarda otlayan koyunlar aslında kurt.
Kafanda tik tak eden saat Zaman'ın ta kendisi
Ve gömecek seni karanlığa.
Sıcacık yataklarını şafakta terk edecek çocuklar
Ve kalbini alıp bilmediğin alemlere taşıyacaklar.
Hal böyleyken
Sanat lazım bize nefes almayı öğretecek
Kanımızı pompalayacak; Şeytan'i komşusu bilecek,
Zaman, gece ve bizi çiğneyen arabaları
İçinde ölümün suratını taşıyan palyaçoyu
Ya da soytarı şapkasıyla kurukafayı
Paslı zillerinin şıngırtıları tıngırtıları inlemeleriyle
Gece geç saatlerde çatı katındaki kemikleri sallamak için.
Bunlar, bunlar, tüm bunlar çoktur bize!
Kalp kırar!
E n'olmuş? Sanatı bul.
Kap fırçayı. Al pozisyonu. Yap ayak numaralarını. Dans et.
Yarış koş. Şiir dene. Oyun yaz.
Milton sarhoş Tanrı'dan fazlasını yaptı
İnsanı insana anlatmak uğruna.
Zırvalayan Melville görev edindi
Maskenin altındaki maskeyi bulmayı.
Emily D.'nin hitabesi diyor ki insanoğlu tuhaf bir çöp tenekesi.
Shakespeare sürüyor zehri Ölüm'ün mızrağına

Bileyliyor sanatı mezar kazıcılığıyla.
Poe kan nehirleri buluyor yerin altında
Kemiklerden Nuh'un gemisini yüzdürüyor tufanda.
Ölüm, demek ki, ağrılı bir yirmi yaş dişi;
Sanat bir pense, çekiyor Hakikati,
Ve karanlık uçuruma iniyor ardındabıraktığı
En dibinde Zaman ve Sebep'in saklandığı.
Kemirse de kalplerimiziİmparator Solucan,
"Teşekkürler Sanat!" diye bağır Yorick'in ağzından.